

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Fakulta sociálních věd

DIPLOMOVÁ PRÁCE
I

2008

Miroslava Štípková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra mediálních studií

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Sémiotická konstrukce mediálního obrazu Československého
rozhlasu a její funkce jako součásti vysílání ve vypjatých
okamžicích dějin (květen 1945, srpen 1968, listopad 1989)**

Miroslava Štípková

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Otakar Šoltys, CSc.

Tato diplomová práce byla obhájena dne: 27. 6. 2006
a hodnocena stupněm: VYŠOKNE

Předseda komise:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Práce obsahuje 272 026 znaků s mezerami.

V Praze dne 18. května 2006

Děkuji PhDr. Otakaru Šoltysovi, CSc. za pomoc a odborné vedení.

Úvod	1
1. Nástin rozhlasové historie v krizových okamžicích	3
1.1. Protektorát a květen 1945	3
1.2. Srpen 1968	5
1.3. Listopad 1989	7
2. Teoretická východiska	9
2.1. Sociální konstrukce reality Petera Bergera a Thomase Luckmanna	9
2.1.1. Základy vědění v každodenním životě	9
2.1.2. Společnost jako objektivní realita	15
3. Konstrukce reality o významu rozhlasového vysílání	25
3.1. Vnější faktory	25
3.1.1. Význam rozhlasu v Pražském povstání v publikacích o květnu 1945	25
3.1.2. Publikační činnost Miloslava Dismana o revolučním vysílání v květnu 1945	26
3.1.3. Reference o revolučním vysílání v květnu 1945 a sociální konstrukce reality	27
3.1.4. Publikace o rozhlasovém vysílání v době okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy	32
3.1.5. Sociální konstrukce reality v publikacích o vysílání v srpnu 1968	34
3.1.6. Ustavení modelu vysílání ve vypjatých okamžicích	37
3.1.7. Podobnosti mezi vysíláním v květnu 1945 a v srpnu 1968	40
3.2. Faktory vycházející z instituce rozhlasu a z vysílání samého	43
3.2.1. Přístup instituce rozhlasu k vypjatým okamžikům	43
3.2.2. Bergerovsko-luckmannovský rámec vysílání	44
4. Klasifikace znaků	54
4.1. Znaky vysílání z května 1945	54
4.2. Znaky vysílání ze srpna 1968	68
4.3. Znaky vysílání v listopadu 1989	83

4.4. Shrnutí významu znaků	90
4.4.1. Význam znaků: Pražské povstání	90
4.4.2. Význam znaků: Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy	91
4.4.3. Význam znaků: Sametová revoluce	93
4.5. Vyhodnocení klasifikace znaků	96
4.5.1. Znaký užitý ve dvou periodách	96
4.5.2. Znaký používané ve třech periodách	99
5. Mýtus o rozhlasovém vysílání podle teorie R. Barthes	102
Závěr	104
Resumé	106
Poznámky k textu	108
Použitá literatura	130
Sekundární prameny	131
Přílohy (II. svazek)	
Přepis vysílání Československého rozhlasu 5. – 9. května 1945	1
Přepis vysílání Československého rozhlasu 21. srpna 1968	107
Přepis vysílání Československého rozhlasu 17. – 22. listopadu 1989 (Rozhlasové noviny)	185

SCHVÁLENO

Teze k diplomové práci:

Jméno: Miroslava Štípková
Obor studia: Mediální studia
Ročník: I.
Semestr: I.

Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd		
Došlo dne:	- 2 - 02 - 2004	-1-
CJ 428	Přihob: D	Skartační číslo:
Přiděleno:	ML	

Název práce: Sémiotická konstrukce mediálního obrazu Československého rozhlasu a její funkce jako součásti vysílání ve vypjatých okamžicích dějin (květen 1945, srpen 1968, listopad 1989)

Stručná charakteristika tématu: Cílem práce bude sémiotická analýza rozhlasového vysílání z hlediska mediálního obrazu, který médium vytváří samo o sobě. Soustředím se na vysílání v dějinných událostech, které jsou naší historiografií hodnoceny jako klíčové, a budu sledovat, jaké funkce vlastní mediální obraz ve vysílání plnil. Výběr je plánován tak, aby nahrávky byly dostupné (ověřeno v archivu ČRo – E. Ješutová) a aby texty umožňovaly poznat, nakolik interdiskursivní a intertextový minulý obraz média ovlivňuje jeho současné fungování, tj. jak se v r. 1945 připomíná mediální obraz rozhlasu z r. 1939, jak v r. 1968 z r. 1945 a v r. 1989 z mediálního obraz r. 1968.

Vycházím z obecných poznatků o sebeprezentaci média jako součásti mediálního diskursu (Hall, Fairclough, Altschull) a z poznatků o fungování interdiskursivních a intertextových odkazů v rámci simplexního a komplexního komunikátu. Volba vypjatých dějinných událostí zužuje repertoár možných funkcí a ozřejmuje vztahy mezi prostředkem a jeho funkcemi.

Metody práce: Sémiotická analýza nahraných textů jako souboru znaků (Saussure, Barthes). Tyto znaky jsou použity jednak pro zobrazování dobové reality, jednak jako interdiskursivní (intersémiotické) odkazy buď na historické události, nebo na narace, mýty a mytologie s fungováním rozhlasu spojované. Cílem by měl být strukturovaný výčet funkcí, které tyto znaky-odkazy v analyzovaných textech mají.

Předpokládaná struktura práce:

- I. Úvod
 - 1.1. Historické události a fungování rozhlasu
 - 1.2. Výběr nahrávek
 - 1.3. Sémiotické kódy
- II. Rozbor textů jako komplexních komunikátů
 - 2.1. Jazykový kód
 - 2.2. Prozodické kódy
 - 2.3. Jiné sémiotické kódy
- III. Soubory znaků
 - 3.1. Interdiskursivní znaky
 - 3.2. Intertextové znaky
- IV. Konotační řetězce a mytologie
 - 4.1. Interdiskursivní buňky a jejich strukturace
 - 4.2. Intertextové buňky a jejich strukturace
- V. Funkce sebeprezentování média ve vypjatých událostech
 - 5.1. 1945

5.2. 1968

5.3. 1989

VIII. Závěry

Literatura a prameny:

- Allen, Robert Clyde: Channels of Discourse, reassembled: television and contemporary criticism, Routledge, London 1992.
- Altschull, Herbert J.: From Milton to McLuhan: ideas behind american journalism. Longman, New York 1990.
- Altschull, Herbert J.: Agents of power: the media and public policy, Longman, White Plains 1995.
- Austin, J. L.: Jak udělat něco slovy, Filosofie, Praha 2000.
- Barthes, R.: Mythologies, Hill and Wang, New York 1984.
- Barthes, R.: Nulový stupeň rukopisu; Základy sémiologie, Československý spisovatel, Praha 1967.
- Barthes, R.: Rozkoš z textu, Slovenský spisovateľ, Bratislava 1990.
- Berger, Peter L., Luckmann, Thomas: Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii věděni, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 1999.
- Boyd-Barret, Oliver, Newbold, Chris: Approaches to media: a reader, Arnold, London 1995.
- Burian, Emil František: Voláno rozhlasem, Svoboda, Praha 1945.
- Byrns, James H.: Speak for yourself: an introduction to public speaking, McGraw-Hill, New York, Toronto 1994.
- Čmejrková, S., Hoffinanová, J., Kraus: Jazyk, média, politika, Praha 2003.
- Disman, Miloslav: Hovofí Praha: vzpomínky na revoluční květnové dny 1945 v rozhlase, Svoboda, Praha 1975.
- Drtina, Prokop: A nyní promluví Pavel Svatý...: londýnské rozhlasové epištoly z let 1940 - 1945, Žikeš, Praha 1946.
- Eco, Umberto: Mysl a smysl: sémiotický pohled na svět, Moraviapress, Břeclav 2000.
- Fairclough, Norman: Media discourse, Arnold, London 1995.
- Fiske, John: Introduction to communication studies, Routledge, London 1998.
- Fowler, Roger: Language in the news: discourse and ideology in the press, Routledge, London 1988.
- Hall, Stuart: Representation: Cultural Representations and Signifying Practices, Open University Press, Thousand Oaks, New Delhi, London 1997.
- International encyclopedia of communicatons (hesla Intertextuality a Representation, Pictoral and Photographic), Oxford University Press, New York, Oxford 1989.
- Ješutová, Eva, Nováková, Jaroslava: Československý rozhlas na cestě k demokracii: od perestrojky k svobodným volbám, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2002.
- Ješutová, Eva: Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu, Český rozhlas, Praha 2003.
- Jirák, J., Šoltys, O., Nekvapil, J.: Jazyk v sociálním kontextu, Karolinum, Praha 1996.
- Klein, Josef, Fix, Ulla: Textbeziehungen: linguistische und literaturwissenschaftliche Beiträge zum Intertextualität, Stauffenburg, Tübingen 1997.
- Kovářek, Vladimír: Proměny rozhlasové publicistiky, Díl 2, od mnichovského diktátu k Vítěznému únoru, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1982.
- Krobotová, Milena: Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu, Univerzita Palackého, Olomouc 2002.
- McQuail: Úvod do teorie masové komunikace (2. vyd.), Portál, Praha 2002.
- Moravec, Emanuel: Tři roky před mikrofonem, Orbis, Praha 1942.

- Müllerová, Olga: Mluvený projev a jeho syntaktická výstavba, Academia, Praha 1994.
- Newbold, Chris, Boyd-Barret, Oliver, Bulck, Hilde Van den: The media book, Arnold, New York 2002.
- Pacovský, Jaroslav: Na vlnách rozhlasu (1923 - 1993), Český rozhlas, Praha 1993.
- Peroutka, Ferdinand: Úděl svobody: Výbor z rozhlasových projevů 1951 - 1977, Academia, Praha 1995.
- Pickering, Michael: Stereotyping: the politics of representation, Palgrave, New York 2001.
- Reifová, Irena: Média - ztracený ráj? (problém reprezentace reality v masových médiích), disertace, IKSŽ, FSV UK, Praha 1999.
- Saussure, F.: Kurs obecné lingvistiky, Academia, Praha 1996.
- Smítka, Václav: Vysílání (legálního) Československého rozhlasu 21. - 27. srpna 1968; Rozhlasové pořady Živá slova a Nedělní zahraničně politická poznámka v období leden - srpen 1967/1968, Československý rozhlas, Praha 1990.
- Strahl, Vlastimil: Novinář před mikrofonem: o mluveném slovu, Karolinum, Praha 1993.
- Wood, James: Speaking effectively, Random House, New York 1988.

Vedoucí práce: PhDr. Otakar Šoltys, CSc.

Podpis vedoucího práce:

Podpis studenta:

V Praze dne 2. 2. 2004

Úvod

Rozhlas plnil v krizových okamžicích našich dějin rozhodující úlohu. Jsem přesvědčena, že toto je názor převážné části českého národa. Málokdo však uvažuje nad tím, jak k tomuto mínění došel. Krizovými okamžiky se bezesporu rozumí především Pražské povstání v květnu 1945 a vstup vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968. Odpověď na otázku, proč má rozhlas takovouto pověst, se naskýtá okamžitě: obě události mají společné to, že se při nich rozhlas stal symbolem boje za svobodu. Ač byly výsledky boje v roce 1945 a 1968 značně rozdílné, plnil rozhlas tutéž funkci: iniciátora a koordinátora. V českých či československých dějinách najdeme nepochybně více vypjatých okamžiků, než jsou tyto dva. Proč však máme v po(d)vědomí spojen rozhlas právě s těmito dvěma událostmi? Na to se pokusím odpovědět touto prací.

V obou periodách lze ve vysílání vysledovat podobnosti. Zabývat se budu i dalším výjimečným okamžikem v našich dějinách, listopadem 1989. Rozhlas se do dění zprvu nezapojoval, avšak i zde lze najít podobné znaky jako v prvních dvou případech, jen v jiném kontextu. Úkolem práce je tyto (v prepisech nahrávek prokazatelné) podobnosti teoreticky zakotvit a najít případné stejné rysy i v jiných obdobích.

Zkoumanými periodami je pět dnů bojů za osvobození od nacistické moci 5. – 9. května 1945, první a částečně druhý den poté, co hranice Československa překročila vojska Varšavské smlouvy, tedy 21. a 22. srpen 1968, a šest listopadových dnů roku 1989, kdy se začal hroutit totalitní režim.

Coby vhodný teoretický konstrukt, do něhož fakt opakování určitých znaků vysílání v krizových okamžicích zapadá, jsem zvolila práci autorů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění. Pomocí této koncepce se pokusím dokázat, že jisté konstrukce vysílání se opakují coby vzorec a právě díky tomu lze podobné znaky ve vysílání v mimořádných situacích vždy najít. Lze pochopitelně postupovat i podle jiných teorií, např. sledované promluvy prokazatelně obsahují princip vepsaného čtenáře a projevy hegemonie podle Stuarta Halla, funguje zde i sebe prezentace instituce v rámci samotného vysílání. V odkazování rozhlasu na jím vytvořené promluvy a jejich vnímání posluchačem lze spatřovat

simplexní a komplexní komunikát, opakované znaky procházející existencí rozhlasu se dají nazvat intertextuálními. Avšak Bergerova a Luckinannova teorie se, vzhledem k možnosti s její pomocí přesně ukázat vznik a příčiny podobnosti, jeví jako nejvhodnější. Vedle toho se krátce zaměřím i na teorii vzniku mýtu Rolanda Barthese.

Co se týče postupu práce, na počátku nastíněné zásady bergerovsko-luckmannovské teorie propojím s principy fungování rozhlasového vysílání v krizových okamžicích a příčinami, které vedou k opakování znaků v dalších periodách. V první části této teoretické pasáže se zaměřím na vnější okolnosti, které vedly k vzniku mýtu o důležitosti rozhlasu v českých, resp. československých dějinách, zejména publikace hodnotící význam událostí a pořady, jimiž sám rozhlas na svou roli upozorňuje a pokouší se tento mýtus ve vědomí společnosti udržovat.

Následuje bergerovsko-luckmannovský rámec vysílání, v němž se odvíjí zrod internalizovaného vědomí důležitosti rozhlasu ve vypjatých momentech dějin coby objektivní realita. Operovat budu zejména s pojmy habitualizace, objektivizace, externalizace, internalizace a institucionalizace.

Druhá část práce bude v konkrétních pasážích do textu přepsaného rozhlasového vysílání ve vymezených periodách zkoumat podobnosti mezi jednotlivými znaky (habitualizačními, objektivizačními a institucionálními) na úrovni lexému, na rovině výpovědi a na rovině textu. Transkripce nejazykových prvků konkrétních nahrávek pak bude součástí roviny suprasegmentální. Zde shrnu i charakteristické suprasegmentální znaky celé periody vysílání. Výstupem této části bude porovnání jednotlivých typů znaků, zvolených v klasifikaci coby nejvýmluvnější příklady.

Cílem práce je najít a popsat konkrétní důkazy o tom, že existují podobnosti vytvářené rozhlasem ve vysílání záměrně a že funkci těchto analogií lze bezesbytku objasnit teoreticky.

1. Nástin rozhlasové historie v krizových okamžicích

1.1. Protektorát a květen 1945

V době Protektorátu Čechy a Morava se nacisté snažili očesat kulturu pouze na to, co bylo německé a ideologicky vyhovující. Cenzura sledovala nejen texty rozhlasových her, ale i režijní a herecké pojetí. V létě 1940 zakázala uvádění anglických a francouzských autorů (výjimku tvořili pouze Shakespeare, Shaw a Bizet) a autorů polských, řeckých, jugoslávských a sovětských. Později, když se Německo dostalo do války se Sovětským svazem, zákaz se začal vztahovat i na ruskou tematiku. Shakespeare a Shaw byli nakonec na podzim 1941 rovněž zakázáni. Němci ale zamezili i uvádění vlastních velikánů, což je případ Schillerova Dona Carlose a Viléma Tella. Tabu byla v rozhlase slova „demokracie“, „právo“ a „republika“ a také jména národů, které byly s Říší ve válce.

Přesto rozhlasoví pracovníci využívali příležitostí k tomu, aby proklouzli mezi nacistickými příkazy a zákazy a nabízeli posluchačům nejrůznější jinotaje. Takové příležitosti nacházeli zejména v rozhlasových hrách, ale i v hudebních pořadech a v publicistice - nacisté totiž věnovali pozornost hlavně zpravodajství. Základní a největší snahou rozhlasových redaktorů bylo uvádět co nejvíce děl českých.

V rozhlase působili pochopitelně i kolaboranti. Pro nacisty byli žádoucí ti novináři, kteří sledovali pouze svůj osobní kariérní postup, kteří neměli politické ambice, a nacisté od nich tedy necítili žádné ohrožení vlastní pozice.

Rozhlas se v květnu 1945 aktivně účastnil Pražského povstání. Připraven k tomu mohl být díky tomu, že už v roce 1939 se zde zformovalo několik odbojových skupin složených z rozhlasových pracovníků a techniků. Skupiny byly napojené na různé složky odboje. V dubnu 1945 se všechny ilegální skupiny spojily v jednu. Ta navázala kontakt s vojenskými složkami odboje.

Důležité role při povstání hrál „městský pouliční rozhlas, telefonní centrály a všechna telefonní i telegrafní meziměstská spojení, místní spojení pražská i vnitřní, například

v budově rozhlasu až do rozmetání centrály v neděli 6. května 1945 v 17.40 hodin“ (Ješutová a kol., 2003, s. 176).

„Největší služba národu v dosavadní historii rozhlasu“ (Ješutová a kol., 2003, s. 178) však započala již v pátek 4. května 1945. Ten den byla budova rozhlasu obsazena německým vojskem, které chtělo zabránit jakékoliv nepředvídatelné situaci. Nicméně již 5. května začal rozhlas vysílat česky a díky znovuzískání mezinárodní telefonní ústředny a převzetí strašnického vysílače od německých pracovníků mohlo být zajištěno toto vysílání do éteru. 5. května večer se začalo ze strašnického stanoviště vysílat plně české zpravodajství. Provolání a výzvy České národní rady a Ústřední rady odborů hlásil veřejnosti právě tento vysílač, jenž do dějin vstoupil pod názvem Vysílač svobody (Ješutová a kol., 2003, s. 177). V tento den svou výzvou rozhlas prakticky zahájil Pražské povstání.

Němci reagovali hned druhý den. Sami zřídili provizorní studio v Liblicích a snažili se povstalecké vysílání přerušit. Budovu rozhlasu ostřelovali a vzdušným torpédem se jim povedlo vysílání v rozhlase znemožnit. Odboj se však mezitím stupňoval a situace byla, alespoň pro vysílání na českém území, v krátké době vyřešena. Výzvy na pomoc Praze, které letěly do zahraničí z krátkovlnné vysílačky na Letné, se již obnovit nepovedlo.

Tuzemské vysílání se podařilo zřídít přímo v budouš strašnického vysílače, odkud se vysílalo až do večera 7. května, přestože tento den probíhal o Vysílač svobody tuhý boj. Ze Strašnic byla také odvysílána zpráva o bezpodmínečné kapitulaci fašistického Německa (Ješutová a kol., 2003, s. 178).

8. května trpěl rozhlas nedostatkem zpráv, neboť Česká národní rada a vojenské velitelství Bartoš nové informace přestalo posílat. Horlivě se totiž jednalo o odchodu nacistických vojsk na západ. Rozhlas tak vysílal alespoň organizační zprávy. Zlepšila se však situace rozhlasu jako taková, neboť povstalci získali do svých rukou další do té doby okupované vysílače, Liblice, Mělník a Poděbrady.

O den později, 9. května, kolem osmé hodiny ranní, povolilo velitelství Bartoš odvysílat zprávu o postupu Rudé armády do Prahy, nicméně v té době již bylo sovětské vojsko v centru města. Brzy nato vyjel z Klárova přenosový vůz, který přímým přenosem zprostředkoval atmosféru v pražských ulicích do celé republiky.

Revoluční vysílání bylo ukončeno 9. května v 18:55. Poté následoval pozdravný projev ředitele rozhlasu Otakara Matouška a obnovené vysílání bylo zahájeno.

1.2. Srpen 1968

Na počátku kritických sedmi srpnových dnů roku 1968 se rozhlas snažilo ovládnout protireformní křídlo ÚV KSČ. Odsuzující zpráva o obsazování země vojsky zemí Varšavské smlouvy, kterou pomocí rozhlasu chtělo vyhlásit předsednictvo ÚV KSČ v noci z 20. na 21. srpna, byla po několika větách přerušena na základě příkazu ředitele Ústřední správy spojů Karla Hoffmanna. Nepřetržitý přenos se zachoval pouze v rozhlasu po drátě. Bezdrátové vysílání se podařilo částečně obnovit až k ránu mezi 4. a 5. hodinou. Zprávu, která vstup vojsk odsuzovala, tak redaktoři mohli v plném znění přečíst až v ranní zpravodajské relaci. Brzy ráno byl také odvysílán osobní vzkaz Alexandra Dubčeka občanům republiky apelující na klid a nástup do práce.

V ten samý čas však začal vysílat pod názvem Vltava také ilegální vysílač agentury TASS, který okupaci ospravedlňoval a podporoval. Československý rozhlas během dne vydával prohlášení, že tento přenos nemá s jeho vysíláním nic společného (Ješutová a kol., 2003, s. 340).

Příchozí vojska měla jako jeden z hlavních úkolů obsadit rozhlas a zastavit vysílání. Brzy k tomu došlo, avšak díky obětavosti technického štábu rozhlasu se vysílání po dvou hodinách obnoveno. Podařilo se propojit provozuschopné pohotovostní pracoviště na Žižkově s vinohradským studiem 7. Toto studio bylo také jediné, které se ve vinohradské budově podařilo utajit před zraky okupantů.

Žižkovské pracoviště se v následujících dnech stalo řídícím sídlem celostátního vysílání společně se studiem v Hviezdoslavově a Opletalově ulici, v Karlíně a studiem v Plzni. 23. srpna však kvůli hrozbě prozrazení musel veškerý personál žižkovské stanoviště opustit.

Rozhlas v těchto dnech fungoval sice jako skrytý, ale legální sdělovací prostředek, který byl ve spojení s Národním shromážděním a vládou. Zcela se v této době změnila struktura vysílání a přenášeny byly oficiální zprávy předsednictva ÚV KSČ, rezoluce, praktické situační informace i emocionálně laděné komentáře.

Všichni netrpělivě čekali na výsledky jednání v Moskvě. Po návratu československých představitelů 27. srpna vysílal rozhlas ve 14 hodin oficiální komuniké o

československo-sovětském jednání a o hodinu později také projev prezidenta Ludvíka Svobody. Výjimečné sedmidenní vysílání skončilo prohlášením Alexandra Dubčeka.

1.3. Listopad 1989

Během listopadových událostí roku 1989 byly rozhlas a další sdělovací prostředky společností vnímány jako nástroj komunistické propagandy. V prvních dnech po 17. listopadu rozhlas plně podléhal vlivu KSČ, o událostech informoval zkresleně a prostor dostávali především komunističtí funkcionáři, kteří vyzývali ke klidu a zachování socialistického zřízení. Od prvních dnů viditelná neobjektivnost zpravodajství nalezla brzy odezvu. Způsobem vysílání rozhlas pobouřil veřejnost a před budovou rozhlasu začali lidé demonstrovat. Zaznělo heslo „Chceme slyšet pravdu!“

Pouze tři pořady Československého rozhlasu vybočily ze standardního zastírávého zpravodajství a poprvé daly možnost vyjádřit se stávkujícím studentům. Byly to pořady Magazín Mikrofóra, Kontinenty, a především Pražský zvukový deník, který zazněl ve Vysílání pro hlavní město Prahu. Pracovníci tohoto okruhu jako první vznesli návrh na odvolání ředitele Československého rozhlasu Karla Kvapila. Od 20. listopadu tlak zaměstnanců rozhlasu, kteří volali po objektivním a pravdivém zpravodajství, sílil. Prohlášení obsahující tento požadavek přednesli veřejně na Václavském náměstí z balkónu budovy Melantrich.

Nespokojenost pracovníků vyústila v založení Občanského fóra Československého rozhlasu a stávkového výboru Československého rozhlasu. Oba subjekty zahájily svou činnost 23. listopadu. Tímto se aktivity uvnitř rozhlasu zkoordinovaly a hlavním bodem programu se stalo, vedle požadavku změn ve vedení rozhlasu, prosazování svobody slova ve vysílání.

Díky činnosti Občanského fóra a stávkového výboru započala jednání s vedením rozhlasu. Jeho členové zaslali otevřený dopis předsedovi vlády a zformulovali požadavek na rehabilitaci těch pracovníků rozhlasu, kteří jej museli opustit z politických důvodů.

29. listopadu byla na mimořádném shromáždění vyslovena nedůvěra Karlu Kvapilovi jako osobě odpovědné za neobjektivní zpravodajství.

Stejně datum nese také ustavení Demokratického fóra komunistů Československého rozhlasu, jehož hlavním požadavkem bylo zrušení faktické účasti KSČ v systému vedení a řízení rozhlasu. Toto uskupení však nepožadovalo odchod stávajícího ředitele.

O den později také začala pravidelná relace Občanského fóra, která se vysílala dvakrát denně. Zřízena byla programová rada, která nesla odpovědnost za podobu vysílání a objektivitu zpravodajství. Vedení Československého rozhlasu ztrácelo nad děním v rozhlasu kontrolu a pozbylo jakékoliv důvěry svých zaměstnanců. Anarchistický stav nebylo možné udržet a vláda ČSSR přistoupila 3. prosince k odvolání ředitele Kvapila. Do funkce jmenovala Karla Starého.

V následujících dnech rozhlas plně podpořil stávku studentů a poprvé veřejně vyjádřil podporu politickým a společenským změnám. Stalo se tak 11. prosince v pravé poledne odvysílaným prohlášením stávkového výboru na všech rozhlasových stanicích.

2. Teoretická východiska

2.1. Sociální konstrukce reality Petera Bergera a Thomase Luckmanna

2.1.1. Základy vědění v každodenním životě

Realita každodenního života

Autoři sociologického pojednání Sociální konstrukce reality Peter L. Berger a Thomas Luckmann se v první části své práce zabývají sociologií vědění. Jejím základem (a předmětem výzkumu obou autorů) je realita každodenního života. Tuto realitu si lidé jistým způsobem vykládají; má pro ně subjektivní význam „jako určitý logicky soudržný svět“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 25).

Výklad pojmů z oblasti vědění začíná u fenoménu vědomí. Lidské vědomí vnímá odlišným způsobem objekty z různých sfér, se kterými člověk přichází do styku (např. vnímání bližních, s nimiž je člověk denně v kontaktu, se liší od vnímání postav ve snu). Vědomí je tedy „schopno se pohybovat v různých oblastech reality“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 27). Dá se říci, že svět má realit nekonečně mnoho. Přechod z jedné reality do jiné působí člověku šok, např. při procitnutí ze sna. Srovnáme-li realitu každodenního života s ostatními realitami, zdají se tyto být „vyhraněnými oblastmi významů“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 31). Návraty do nadřazené každodenní reality lze přirovnat k cestování mezi realitami. Přechod mezi různými světy je pozorovatelný na rozhraní mezi realitou každodenní a realitou herní. U dítěte je tato hranice neostrá, zato u her, kterých se účastní dospělí, je patrná velmi dobře. Příkladem může být divadlo, kde se přechod mezi dvěma světy charakterizován zvednutím a spadnutím opony. Když se navrátíme do každodenní reality, zdá se být ta divadelní velice pomíjivá. Takovéto přechody nacházíme i v oblasti náboženství. Přechody existují i v rámci každodenního života, nejsou však tak výrazné.

Realita každodenního života je v tomto pojetí „realitou par excellence“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 27). Nejintenzivněji přitom vnímáme tu realitu, která je našemu každodennímu životu, a zejména naší práci, nejbližší. Realitu každodenního života nelze přejít bez povšimnutí, působí na vědomí nejsilněji. Nelze ji také zpochybňovat. Tuto realitu považuje lidské vědomí za samozřejmou, předem danou a uspořádanou do vzorců; vše má řád, do něž jednotlivec vstupuje ve chvíli, kdy začne realitu vnímat. Existenci tohoto řádu potvrzuje jazyk. Zejména pomocí slovní zásoby označujeme objekty, které v každodenním životě běžně používáme, protože se v naší společnosti právě takto označují. Pomocí jazyka lze chápat i vztahy jednotlivce k jiným členům společnosti. Jazyk každodenního života není zcela přenosný do vyhraněných oblastí významů. Slovy nelze úplně přesně postihnout umění, náboženství, vědu, sny atd., výklad těchto realit je vždy zkrácen.

Svůj svět sdílíme s ostatními, je v našem vnímání světem intersubjektivním, stejně skutečným i pro jiné členy společnosti. Náhled na svět je však pochopitelně u každého člověka odlišný.

Rutinní každodenní činnost vnímáme jako bezproblémovou. V okamžiku, kdy se objeví problém, tedy něco, co rutinu naruší, snažíme se tento problém zahrnout do svého každodenního světa. Můžeme tím dosáhnout toho, že jej přestaneme jako problém vnímat. V jiném případě problém může zůstat problémem, ale takovým, s nímž jsme schopni se vypořádat. Může se však ukázat, že problém přesahuje hranice našeho vnímání každodenní reality a my ho začneme považovat za skutečnost, která se naší realitě vymyká.

Časová struktura každodenního života je intersubjektivní, jedinec se této struktuře přizpůsobuje. Jeho život je pouze úsekem v neustálém proudu času. Život jedince probíhá na pozadí širších dějinných souvislostí (např. přeneseme-li se do českého prostředí: Narodil jsem se v prvním dni Pražského povstání).

Sociální interakce v každodenním životě

Základním typem sociální interakce je setkání tváří v tvář. Vzorec chování dvou jedinců v kontaktu tváří v tvář se nedají předem určit, proměňuje se „díky neustálé nesmírně různorodé a jemné výměně subjektivních významů“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 35). Při setkání tváří v tvář se z výrazových projevů partnera dá snadněji odhadnout, jaký

vztah ke mně dotyčný chová, než při kontaktu na dálku. Partneri mají také menší možnost chovat při tak blízkém kontaktu pokrytecky. Přesto se však setkání tváří v tvář odvíjí podle určitých vzorců neboli typizačních schémat. Označím si svůj protějšek například podle pohlaví, národnosti, povolání či typu osobnosti a mám pak tendenci se k němu podle toho chovat. Následně se ale může projevit, že jsem partnera ohodnotila chybně. Pak změním vzorec, podle kterého s ním jednám. Typizačními schémata se řídí i chování mého protějšku ke mně. Kontakty s ostatními v každodenním styku jsou typizované. Partnera považuji za určitý typ a komunikuji s ním v typické situaci.

Typizace je spojena s anonymitou. Každý nový kontakt je zpočátku anonymní. Čím je situace vzdálenější kontaktu tváří v tvář, tím je interakce anonymnější. Člověk v kontaktu tváří v tvář přestává být anonymním typem a stává se pro mne individualitou.

Vztah jedince k ostatním lidem závisí na tom, jestli jsou jejich kontakty přímé, nebo nepřímé. Při osobním kontaktu máme o dotyčném „přímé svědectví“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 37). V nepřímém kontaktu se současníky, které znám třeba i jen z doslechu, je vztah anonymní. Zde nejsme nuceni se například zaobírat úvahami, jakou mají povahu atd. Existuje několik druhů vztahů k současníkům: lidé, s nimiž jsme se již víckrát potkali a tato setkání se budou odehrávat i nadále; konkrétní lidé, s nimiž jsme se náhodně setkali a už se to nejspíše nebude opakovat; lidé, o nichž vím, že existují, ale dozvídám se o nich pouze z doslechu.

Anonymita roste a klesá i podle míry mého zájmu, tedy podle toho, nakolik jsou pro mě dotyční jedinci důležití. Některé lidi mohu vídat stejně často, a přece jsou pro mě různě důležití, a tedy více či méně anonymní. Skupina blízkých lidí, kteří mají určitou činnost, zálibu atd. společnou, mi však také může splynout v jakousi anonymní jednotku a naopak člověku, k němuž mám jen formální vztah, pro mě může představovat výraznou individualitu.

Sociální struktura je souhrnem vzorců interakcí (které se opakovaně objevují) a celé škály typizací. Na jednom konci jsou mně nejbližší lidé, na druhém konci ti, s nimiž se pravděpodobně nikdy nesetkám, ač mám o nich povědomí. Určitý vztah můžu mít i k lidem, kteří žili nebo budou žít v jiné časové rovině než já. Mimo těch, které jsem znala osobně a kteří už nežijí, je pro takové vztahy charakteristická anonymita, ať se jedná o předky či budoucí generace.

Jazyk a vědění v každodenním životě

Lidské vyjadřování je schopno tzv. objektivace, tedy může se vtělit do objektů, které jsou jako výraz určitého postoje, duševního stavu atd., pochopitelné pro ostatní lidi. Např. nůž vržený v hněvu jedním člověkem po jiném člověku je objektem, který vyjadřuje subjektivní pocit hněvu útočníka. Že tento nůž vyjadřuje hněv, je patrné pro člověka, po němž byl vržen, i pro ostatní nezúčastněné. Nůž se stává „objektivně dostupným prvkem reality, kterou sdílím se svým protivníkem a s ostatními lidmi“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 40).

V realitě každodenního života nalezneme takových objektivací mnoho. Zvláštním případem objektivace je označování. Na rozdíl od ostatním objektivací je znak typický jasným záměrem odkazovat na subjektivní významy. Určitý objekt mohl být vytvořen za jiným účelem, ale mohl se později stát znakem něčeho. Některé objektivace jsou naproti tomu už zpočátku zamýšleny jako znaky.

Znaky lze rozčlenit do více systémů. Jsou to systémy gest, tělesných pohybů, materiálních artefaktů ad. Znaky coby objektivace musí být objektivně dostupné, nikoli jen jako bezprostřední subjektivní záměry – znak musí být od subjektivity velkou měrou odpoután (např. válečný tanec je od subjektivity odpoután mnohem více než gesta rozrušeného člověka, je ale odpoután méně než artefakt vyjadřující bojové odhodlání).

Ze znakových systémů lidské společnosti je nejdůležitější jazyk. Definujeme ho jako „systém zvukových znaků“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 41). Některé významy jsme schopni vyjádřit i pomocí jiných zvuků, např. zasyčení. Ale odpoutat se od bezprostředně přítomné situace je možné jen pomocí jazyka. Především jazyk sdílíme v každodenním životě s nejbližšími. Jazyk má schopnost předávat významy. To je sice charakteristické pro všechny znakové systémy, ale jazyk je natolik různorodý a složitý, že ho mnohem snadněji lze odpoutat od situace v tváři v tvář. Můžeme tak vyjádřit to, co není v okamžiku konverzace přítomné či co známe jen zprostředkovaně. Jazyk v sobě hromadí zkušenosti a významy, které může uchovávat v čase.

Při setkání tváří v tvář nám jazyk umožňuje „plynulý, synchronizovaný a vzájemný přístup k našim subjektivitám“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 42). Pomocí jazyka mohou uvažovat i o svém vlastním bytí a má subjektivita je pro mě díky jazyku pochopitelnější.

Jazyk je zakořeněn v každodenní realitě, jeho základní funkcí také je na ni odkazovat. Nejčastěji odkazuje na významy, které se týkají naší praktické činnosti v přítomnosti a v budoucnosti. Tento druh činností jsou všem společný a je pokládán za daný.

Jazyku coby znakový systém je objektivní: nutí nás „přijmout jeho vzorce“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 43). Musíme použít jazyková pravidla a způsob vyjádření adekvátně situaci, v níž se právě nacházíme. Jazyk disponuje prostředky, které nám poskytuje k objektivizaci našich zkušeností. Tyto různorodé zkušenosti můžeme díky jazyku typizovat a zařazovat do kategorií, které pochopí i ostatní lidé. Tím se ovšem naše subjektivní zkušenost také anonymizuje. Zkušenost, která spadá do stejné kategorie jako ta naše subjektivní, může mít každý.

Díky tomu, že jazyk je schopen odpoutat se od pouhého popisu přítomných objektů, může překonat prostorové, časové i sociální rozdíly, rozdíly mezi různými oblastmi reality každodenního života i mezi různými lidmi. Je schopen kdykoli zpřítomnit objekty, které bezprostředně přítomny nejsou, a uspořádat je. Zpřítomňuje i osoby, nám osobně známé či neznámé, včetně těch z minulosti, může vytvořit představu o postavách z budoucnosti. Podmínkou přítom není ani kontakt s jiným člověkem, sami si můžeme kdykoli zpřítomnit celý svět.

Jazyk ale přesahuje realitu každodenního života, zasahuje do vyhraněných oblastí významů. Jazykem popsaná zkušenost z vyhraněné oblasti má pak ovšem spíš charakter zkušenosti z reality každodenního života. Nazveme-li téma, které přesahuje běžnou realitu, symbolem, jazykový prostředek, jímž toto téma vystihujeme, je jazyk symbolický. Z oblastí od každodenní reality vzdálené (ač mají pro každodenní realitu velký význam) jsou nejdůležitější náboženství, filozofie, umění a věda. Jazyk dokáže pro tyto oblasti vytvářet symboly, ale také může tyto symboly přetavit v objektivně reálné prvky každodenního života. V realitě každodenního života má symbolismus nezastupitelné místo.

Oblasti významů v jazyce vymezuje lingvistika. Klasifikace oblastí významů se děje pomocí slovní zásoby, gramatiky a syntaxe. Důležitým případem sémantického pole jsou jazykové objektivizace, které souvisí s povoláním, zde je obsažen řád rutinních činností a zkušenost osobní i zkušenost generací před námi. Tato sémantická pole jsou základem pro sociální zásobu vědění. Ta nemusí být srozumitelná celé společnosti,

například pojem chudoba v sobě zahrnuje jiný význam v Evropě a jiný v zemích třetího světa. Ale společnost, do níž patříme, toto vědění sdílí.

Nezastupitelné místo má sociální zásoba vědění v oblasti rutinních činností, které denně vykonáváme. O těchto činnostech musíme mít povědomí přesně v takovém rozsahu, abychom je bez pomoci zvládli. Může se přitom jednat jen o to, kam se máme obrátit o pomoc, vyskytne-li se v běžném životě problém (např. pokazený spotřebič v domácnosti). Nemáme potřebu pronikat za hranici nezbytného vědění, pokud nám stačí k vyřešení všech problémů.

Sociální zásobě vědění „rozlišuje realitu podle stupňů obeznámeností“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 47). O oblastech, v nichž se denně pohybujeme, poskytuje početné podrobné informace. Týká se to například oboru, v němž pracujeme. Z něj známe mnoho odborných detailů. O dalších oborech a oblastech máme jen matné povědomí. Sociální zásoba vědění nabízí typizační schémata potřebná k typizacím lidí a přírodních či společenských událostí a zkušeností. Tato schémata pak zahrnují běžné pracovní a rodinné situace i naše chování při nejrůznějších přírodních obdobích a jevech.

Sociální zásobě vědění pochopitelně neposkytuje informace o všem, co se skrývá pod pojmem realita každodenního života (o ostatních realitách nemluvě). Ač nám sociální zásoba vědění pomáhá vnímat každodenní svět uceleně, „nijak neosvětluje svět jako celek“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 49).

Naše vědění o každodenním životě je „uspořádáno podle relevancí“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 49). Nejsou pro nás důležité věci, které se nás netýkají či které znát nepotřebujeme. Důležité je pouze to, co souvisí s naší činností a našimi zájmy. Díky tomu, že i pro ostatní jsou některé věci důležitější než jiné, naše struktury relevance se kříží a my si máme s ostatními co říci. Proto musíme struktury relevance ostatních lidí znát. Vlastní strukturu relevance má i celá společnost, např. pro americkou společnost jsou relevantní jiné věci než pro českou.

Vědění je společensky distribuované. Stejně vědění nesdílíme se všemi ostatními členy společnosti. Žádný jedinec neví všechno, ale je třeba alespoň povrchně vědět, jakým způsobem je vědění distribuované, abychom se mohli rozhodnout, kam směřovat dotazy k různým problémům.

2.1.2. Společnost jako objektivní realita

Institucionalizace

Organismus a činnost

Všichni živočichové, s výjimkou člověka, žijí v určitém prostředí podle toho, jak jsou biologicky uzpůsobeni. Člověk se naproti tomu přizpůsobil mnoha prostředím, aniž by to přímo souviselo s jeho biologickou podstatou. Vytváří se v sociálním prostředí už od prvního okamžiku, kdy přijde na svět, a je podroben různým socio-kulturním vlivům (třebaže jeho biologický vývoj v této době není ještě završen). Podobu, do níž je jedinec tvarován ve smyslu svého lidství, určují socio-kulturní formace. Lidské prostředí je vytvářeno všemi členy společnosti. Osamělý jedinec je „bytostí na úrovni zvířete“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 55). Sociální procesy utvářejí i osobnost jedince.

Ani sociální řád není dán biologicky, „je člověkem neustále vytvářen“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 55). „Existuje *pouze* jako produkt lidské činnosti.“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 56). Míneha je tím činnost minulá, ale k zachování sociálního řádu je zároveň třeba, aby člověk v jeho vytváření pokračoval. Biologické vybavení však člověka nutí vytvořit si kolem sebe stabilní prostředí. Potřebu sociálního řádu tedy člověku diktuje jeho biologická přirozenost. K vysvětlení dalších příčin vzniku a trvání sociálního řádu, které s biologickou daností nesouvisí, je třeba objasnit teorii institucionalizace.

Vznik institucionalizace

Každá činnost, která se opakuje, se posléze stane vzorcem. Ten pak lze snadno napodobit a činnost díky tomu bez námahy opakovat stejným způsobem. Tento proces nazýváme habitualizací. Probíhá stejně ve společnosti jako u izolovaných jedinců, i ti si vytvářejí své pracovní postupy, v nichž se posloupnost úkonů opakuje. K habitualizaci vede většinou jakákoli činnost vykonávaná opakovaně. I člověk, který určitou činnost pozoruje, si většinou vytváří typizace. Habitualizované činnosti mají blízko k rutině coby součástí obecné zásoby vědění jedince, považuje-li je za dané a použitelné při budoucích aktivitách.

Existuje mnoho způsobů a postupů, jak dojít k témuž výsledku určité činnosti. Avšak habitualizace omezuje tento výběr na pouhou jednu možnost. To (z psychologického hlediska) ulehčuje člověku práci – nemusí se totiž zabývat zkoušením dalších postupů. Výsledkem habitualizace je „usměrnění a tříbení činnosti, což jinak v biologickém vybavení člověka chybí“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 57). Ušetřený čas a energii pak člověk může věnovat vylepšování svých postupů. Jednotlivé situace v průběhu činnosti nemusejí být znovu definovány, dají se předvídat. Díky habitualizaci lze určit, který postup je pro naši činnost nejvhodnější.

Habitualizace je předstupněm institucionalizace. Základem institucí je typizace habitualizovaných činností. Tyto typizace musí sdílet určitý počet jedinců, kteří se zabývají stejným problémem. Jsou všem jedincům z této skupiny dostupné a instituce sama stanovuje, kdo a jak bude danou činnost vykonávat.

Instituce mají svůj vývoj a řídí lidské chování, neboť stanovují vzorce, podle nichž si člověk z mnoha způsobů jednání musí vybrat právě ten, který vyžaduje instituce. Sociální kontrolu garantuje samotná existence instituce, sankce jako donucovací prostředky tedy nejsou na prvním místě. Trest dostává své opodstatnění ve chvíli, kdy procesy institucionalizace neproběhly úspěšně a jedinec porušil určité společenské tabu. Vznik institucí je charakteristický pro společnost, která sdružuje velký počet lidí. I při interakci jedinců, kteří pocházejí z odlišných společností, však lze vysledovat proces vzájemných typizací, které vedou ve složitějších případech k institucionalizaci. V modelové situaci interakce dvou jedinců hraje každý svou roli. Díky tomu může každý z nich předvídat akci toho druhého, činnosti nevyvolávají u druhého překvapení. Stávají se pro oba činnostmi rutinními a přispívají ke stabilizaci jejich interakcí. V tomto společném světě už se rodí institucionální řád. Jejich počínání má však fakultativní ráz, oba mají možnost ve světě, který si vytvořili, pravidla stanovit, změnit nebo zrušit. Přejde-li však další generace, považuje už tato pravidla za daná, samozřejmá a neměnná. Sociální formace předává nové generaci ta stará jako objektivní svět, jehož vznik si nová generace nemůže pamatovat a který bude existovat, až i tato generace odejde.

Tento svět institucí má (přejdeme-li od modelového příkladu k empirii) „charakter historické a objektivní reality“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 63). Člověk vnímá svoji existenci jako epizodickou, ve srovnání s rozsahem objektivních dějin společnosti. Svět

institucí v těchto dějinách nemůže jedinec popřít, musí se s ním musí smířit, a to i v případě, že nerozumí jeho mechanismům a účelu. Přesto, že se tento svět jeví jako reálný, objektivita institucí je výsledkem lidské činnosti. Objektivními se zde stávají externalizované produkty, které vytvořil člověk. Tento jev se nazývá objektivace. Objektivovanou lidskou činností jsou i instituce. Třetí složkou sociální reality je internalizace: v procesu socializace je „objektivovaný sociální svět zpětně promítán do vědomí“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 64).

Svět institucí je potřeba legitimizovat, tedy nějakým způsobem ospravedlnit a vyložit, protože by se jinak mohl zdát ne zcela reálný. Instituce musí mít nad jedincem autoritu. Jedinec může jednat podle své vůle, ovšem v rámci hranic vymezených institucemi. Nejdůležitějším nástrojem, jímž je institucím dáвана struktura a logika, je jazyk. Logika institucionálního řádu patří do obecné zásoby vědění a je předávána jako návod k chování, které je institucionálně vyžadováno. Díky této logice můžeme svět institucí považovat za provázaný celek. Provázanost však vnímá spíše jen jedinec, protože jeho život se mu jeví jako celek. Části tohoto celku spolu souvisejí a subjektivní významy, které jeho svět nese, jsou sdíleny ostatními jedinci. Z toho je patrná nutnost provázaného institucionálního celku.

Do oblasti vědění týkajícího se logiky institucí spadá definice situací, které v tomto světě mohou nastat, a rolí, které má jednotlivec v institucionálním kontextu hrát. Toto vědění řídí naše chování ve světě institucí. Sociálně objektivovaným věděním o institucionalizovaném chování je souhrn pravd o realitě, které platí všeobecně. Vybočení z tohoto řádu se tedy považuje za odklon od reality. Vědění tedy „programuje hranice, v nichž externalizace vytváří objektivní svět, objektivizuje tento svět skrze jazyk a kognitivní aparát na jazyku založený, tedy uspořádává ho jako objekty, jež mají být vnímány jako realita. Toto vědění je pak v průběhu socializace znovu internalizováno jako objektivně platná pravda.“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 69). Vědění o společnosti určuje, jak budeme chápat objektivovanou realitu, ale zároveň tuto sociální realitu vytváří.

Například k vykonávání určité činnosti musí existovat slovní zásoba a návod, jak ji vykonávat, aby ji člověk vykonával účelně. Vědění vymezuje způsob, jakým se úkolu zhostíme, a také kontrolu. Vědění institucionalizuje naše chování v této oblasti. Stejný soubor vědění slouží i k objektivnímu popisu již institucionalizované činnosti. Věděním

je objektivizována část sociálního světa. Následující generace se s ním v procesu socializace setkává jako s objektivní pravdou a internalizuje ho jako subjektivní realitu. Tato realita jedince formuje.

Sedimentace a tradice

Zkušenosti jedince jsou sedimentovány, uchovávají se nikoli jako souhrn veškerých prožitků, ale jako významné a zapamatováníhodné entity v jeho vzpomínkách. Společná zkušenost většího počtu jedinců je začleňována do společné zásoby vědění. Tento proces se nazývá intersubjektivní sedimentací. K tomu, abychom měli možnost opakovaně objektivizovat sdílené zkušenosti, je však třeba použít objektivně přístupný znakový systém. Ten obecnou zkušenost jasně odliší od subjektivní zkušenosti jednotlivce a usnadní předání zkušenosti. Nejdůležitějším znakovým systémem je jazyk, který zkušenosti zpřístupňuje ostatním, a navíc umožňuje objektivizovat nové zkušenosti a začlenit je do stávajícího souboru vědění. Jazykem jsou objektivované sedimentace předávány následující generaci. Ani skutečnost, že původní sedimentované zkušenosti mohou časem dostávat nové významy, nenaruší institucionální řád.

Soustavné a systematické seznamování jedinců s významy, které souvisejí s institucemi, se děje prostřednictvím procesu vzdělávání v oboru institucí. Institucionální významy objasňuje „soubor institucionálních předpisů“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 72). Tato pravidla si jedinec musí zapamatovat a připomínat si je. Existují i donucovací prostředky, kterými si instituce zajišťují poslušnost jedinců. Pravidla jsou často zjednodušená, aby je měl šanci pochopit každý. Vědění se předává typizovanými postupy a zahrnuje v sobě i kontrolu a legitimizační procedury, neboť se vážou k institucím samotným a vykonávají je ti, kteří institucionální významy předávají.

Role

Ve chvíli, kdy člověk vykonává určitou činnost, identifikuje se se sociálně objektivovanými typizacemi jednání. Lidé vykonávající tytéž činnosti jsou pojímáni nikoli jako osobití jedinci, nýbrž jako vzájemně zaměnitelné typy. Přestane-li totiž jedinec danou činnost vykonávat, získává od ní odstup a může o ní uvažovat. Tento odstup si pak uchovává pro případ opakování činnosti v budoucnu. Tím zmíněná typizace vzniká.

Pojem „role“ však můžeme použít až ve chvíli, kdy je typizace zasazena do kontextu objektivované zásoby vědění, kterou má určitá skupina aktérů společnou. Nutná je jazyková objektivace rolí. Role se pak stávají nezbytnou součástí objektivně dostupného světa jakéhokoli společenství. Sociální svět, jehož součástí se jedinec hraním rolí stává, je pro něj díky internalizaci rolí subjektivně reálný.

Společná zásoba vědění obsahuje zásady pro vykonávání rolí. Aktéři jsou proto za dodržování těchto zásad zodpovědní. „Vznik rolí je spjat s týmž základním procesem habitualizace a objektivace jako vznik institucí“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 76), proto lze říci, že role jsou obsaženy v každém institucionalizovaném chování. Dodržování sociálně definovaných zásad hraní rolí bývá vynutitelné.

Jedinec vykonávající určitou roli reprezentuje tuto roli (nejedná tedy sám za sebe), a navíc jeho úloha reprezentuje celou instituci, je součástí institucionálního chování. Reprezentace se tak odehrává na dvou úrovních. „Role umožňují institucím existovat“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 77), neboť hrají-li živí lidé své role předepsané institucí, činí tím instituci živoucí. Reprezentovat instituci, ovšem pouze ve zkušenosti, je schopen i jazyk či fyzické předměty. Tento druh zpřítomnění však nemá schopnost instituci oživit, tu má právě jen reprezentace institucí prostřednictvím rolí.

Institucionální řád reprezentují všechny role, ale některé z nich je symbolicky reprezentují více než jiné. Ve společnosti mají strategickou důležitost, protože reprezentují „smysluplný celek všech institucí“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 78) a pomáhají ho udržovat ve vědomí a v chování těch, kteří do této společnosti patří. Některé role dokonce nemají jinou funkci než institucionální řád v jeho soudržné celistvosti reprezentovat symbolicky. Berger a Luckmann uvádějí příklad panovníka jako symbolu všech vrstev společnosti.

Role zprostředkovávají společnou zásobu vědění. Podle toho, kterou roli bude jedinec hrát, je zasvěcen do konkrétní oblasti společensky objektivovaného vědění, což zahrnuje i znalost norem, stejně jako reakcí, které se od něj v určitých situacích očekávají atd. Sociální distribuce vědění se tedy dělí na znalosti obecné a na znalosti relevantní pro konkrétní role (tj. sociální distribuce vědění vznikající v důsledku segmentace institucionálního řádu).

Problematika institucionalizace

Institucionální řád je objektivizován, jinými slovy se jedná o zvěcnění sociální reality. Jevy vytvořené člověkem chápeme jako dané nebo jako výsledek působení jiného činitele než člověka, např. přírodních sil nebo Boha. „Zvěcnělý svět je světem dehumanizovaným“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 90) a člověk ho vnímá jako cizí dílo a často i jako nezměnitelnou skutečnost. Ale ani při zvěcnování světa člověk nepřestává tento svět vytvářet.

Zvěcněle může být chápán institucionální řád i role. Role je pak pojímána jako nevyhnutelný osud. Jedinec se dokonce může identifikovat (nebo být identifikován) s typizacemi, které mu společnost připisuje. Např. „žid“ coby typizace je stejně zvěcnělá pro žida samotného jako pro antisemitu, i když každý z nich vnímá tuto typizaci jinak.

Legitimizace

Vznik symbolických světů

Legitimizace vytváří nové významy, které umožňují integrovat významy vytvořené v průběhu institucionalizace. Institucionalizované objektivace má legitimizace učinit „objektivně dostupnými a subjektivně věrohodnými“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 93). Pro legitimizátory bývá často cílem integrace. Ta má dvě roviny: horizontální, která spojuje jedince hrající své role s institucionálním řádem, a vertikální, která se týká života jedince – v průběhu života prochází každý různými vrstvami institucionálního řádu. Institucionálně předurčený život musí být nadán významem, aby se jedinci jevil jako subjektivně věrohodný.

Legitimizace vysvětluje a ospravedlňuje institucionální řád tím, že jeho „objektivovaným významům přisuzuje kognitivní hodnotu“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 94). Ospravedlnit řád je nutné vždy, když se objektivace tohoto řádu předávají další generaci (v modelovém příkladu vytvoří instituci jedna generace a její zásady musí předat generaci následující). Legitimizace má však mimo kognitivního charakteru také charakter normativní – existuje vědění o rolích, které definují správné i nesprávné jednání. Každý musí vědět, jaká je jeho role, aby mohl v jejím rámci jednat a interagovat s ostatními v jejich rolích.

Legitimizace má různé úrovně, začíná již předáváním systému jazykových objektivizací. Následují vysvětlovací schémata, která popisují vztahy mezi soubory objektivních významů. Jedná se o praktická schémata, např. přísloví a morální zásady. Třetí úroveň je tvořena explicitními teoriemi, kterými je instituce legitimizována. Jedná se o složité legitimizace, které jsou s to předávat pouze specialisté pomocí formalizovaných zasvěcovacích postupů.

Čtvrtou úroveň tvoří symbolické světy představující soubor teoretických tradic. Legitimizace probíhá prostřednictvím symbolických celků, které není možno prožívat v každodenním životě. Jedná se o ucelený svět, symbolické světy zahrnují jak realitu každodenního života, tak i mezní situace, které její součástí nejsou - jedinec je prožívá ve snech a ve fantazii. Tyto oblasti významů mají svou vlastní realitu a v každodenním životě se nevyskytují. Na této úrovni legitimizace se institucionální role stanou „formami účasti na světě, který transcenduje a zároveň v sobě zahrnuje institucionální řád“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 97).

Symbolické světy jsou vytvářeny až následně po procesech objektivace, sedimentace a hromadění vědění. Dávají řád subjektivnímu chápání životní zkušenosti: zkušenosti z různých oblastí reality se začleňují do jediného světa významů. Symbolický svět tak člověku umožňuje návrat z jiné reality do reality každodenního života. Představuje však také nejvyšší úroveň integrace významů, které se vyskytují uvnitř každodenního života, dále umožňuje uspořádávání jednotlivých období lidského života a v rámci sociální reality vymezuje, co je relevantní z hlediska sociální interakce. Uspořádává i historii: všechny události umísťuje do souvislého celku a vytváří paměť sdílenou všemi jedinci určitého společenství. Pro shrnutí lze říci, že symbolický svět zajišťuje integraci všech samostatných institucionálních procesů a díky němu společnost jako celek dává smysl. Instituce a role jsou legitimizovány svým umístěním v tomto světě.

Pojmový aparát sloužící k udržování symbolického světa

Symbolický svět je světem teoretickým, byl vytvořen na základě teoretických úvah některého jedince, avšak pro ostatní se tento svět jeví jako samozřejmý. Pouhou skutečností své objektivní existence ve společnosti legitimizuje sám sebe. Nemůže být prožíván v každodenním životě, a proto ho každý člověk chápe jinak. Není totiž možné se učit jeho významu tak, jako je tomu u učení se významům každodenního života. Je

však třeba zavést „pojmové aparáty určené k ochraně oficiálního světa před hrozbou kacifství“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 107) - musí se totiž legitimizovat represivní opatření proti „kacifům“, kteří objektivovali realitu odlišnou od té oficiální, a tím symbolický svět ohrozili. Pojmové systémy sloužící k udržování symbolického světa jsou produkty společenské činnosti.

Jiný problém představuje setkání dvou společností, které mají vlastní symbolické světy s oficiální tradicí. Způsob, jak zachránit vlastní symbolický svět, jehož samozřejmost byla otřesena, je pomocí argumentů dokázat nadřazenost tohoto vlastního světa (častěji je však převaha dokazována vojenskou silou).

Nejstarší pojmové aparáty symbolického světa se dochovaly jako mytologie. Tento pojmový systém má nejbližší k nejjednodušší úrovni symbolického světa, kde je potřeba jeho teoretického udržování minimální. Na této úrovni je daný svět postulován jako objektivní realita. Na rozdíl od mytologie se teologie, filozofie a věda staly výsadou elit odborníků, vzdálily se od běžného vědění společnosti.

Lze říci, že pojmové aparáty byly vytvořeny ve chvíli, kdy vznikl symbolický svět. K udržování světa slouží dva základní způsoby použití pojmového aparátu: terapie a potlačení. Pomocí terapie se zabráňuje těm, kdo obývají daný symbolický svět, tento svět opustit. Terapie se zabývá deviacemi od oficiálních definic reality a je jí třeba proto, že deviace zpochybňují kognitivní a normativní pravidla, jimiž se společnost řídí. Musí existovat pojmový systém pro diagnózu této deviace a pro její léčbu. Tento aparát může „deviantní“ jedince internalizovat, bude svou diagnózu přijímat jako subjektivně reálnou. Internalizace pak na něj bude působit terapeuticky. Terapie je úspěšná, když se podaří devianta „znovu socializovat do objektivní reality symbolického života společnosti“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 114).

Zatímco při terapii slouží pojmový aparát k tomu, aby byly členové společnosti drženi v hranicích jejího symbolického světa, při potlačení se aparát používá k pojmovému vyhlazení toho, co se nachází mimo symbolický svět. Má-li symbolický svět zahrnovat celou realitu, nemůže nic zůstat mimo jeho pojmový rámec. Potlačení popírá všechny jevy, které do symbolického světa nezapadají. Děje se tak dvěma způsoby: definicím, které existují mimo symbolický svět, je přiřazen podřadný ontologický status, a společnost pak na jedince představující ve společnosti cizorodý prvek pohlíží jako na podřadné bytosti. Druhý způsob se pokouší vysvětlit definice z jiného symbolického

světa z pohledu pojmů náležejících do našeho vlastního světa. Jiná pojetí reality než zní oficiální výklad jsou podrobně teoreticky rozebírána a překládána do našich pojmů. Tím jsou jiná pojetí zahrnuta do našeho světa, zároveň je jim však přisouzen negativní status. Deviantní pojetí je nepozorovaně přeměněno ve stvrzení platnosti našeho vlastního symbolického světa. Při tomto postupu legitimizátoři definují oficiální pojetí jako jediné možné a pokud ho někdo neguje, je podle jejich výkladu ve skutečnosti také přesvědčen o opaku.

Společenská organizace zajišťující udržování symbolického světa

Realitu definují vždy určití jedinci nebo skupiny. Jejich jediným úkolem je vytvářet legitimizace udržující svět. Z existence těchto skupin mohou pocházet společenské konflikty. Pokud odborníci tvrdí, že mají větší znalosti o významu činností obyčejných lidí, než jakou přisuzují těmto lidem samotným, začínají se laikové bouřit. Vzpoury mohou vyústit ve stanovení nových definic reality a nových odborníků na tyto definice. Jiný druh konfliktu může vzejít ze soupeření dvou skupin odborníků na tentýž jev, jinými slovy soupeření konkurenčních definic reality. Pokud se nejedná o jev z praktického života, kde je možné dokázat větší funkčnost jednoho z přístupů, je třeba použít abstraktní argumentace. Ovšem argumenty nebývají přesvědčivé pro všechny, proto se někdy soupeřící legitimizátoři uchylují k vojenskému řešení sporu o definice reality. Teorie mohou být považovány za přesvědčivé i tím, že se v určité společnosti staly samozřejmým věděním. Spory odborníků se mohou přenést do širokých vrstev společnosti tím, že různé sociální skupiny se ztotožní s jejich názory, stanou se nositeli těchto teorií a pustí se do sporu se skupinami, které přijaly za svůj názor jiného odborníka.

Mít moc ve společnosti znamená také moc určovat rozhodující procesy civilizace, a tím moc vytvářet realitu. Pokud se definice reality začne vázat na určité mocenské zájmy, bývá nazvána ideologií. Termín „ideologie“ lze použít v případě, že jeden symbolický svět je interpretován různými způsoby v závislosti na určitých zájmech v dané společnosti. Skupina lidí může přijmout určité učení proto, že je pro ně „výhodné“, neboť některé teoretické složky této ideologie mohou nahrávat zájmům skupiny. Je nutno dodat, že v okamžiku, kdy se konkrétní učení stane ideologií skupiny, přetváří ji tato skupina do souladu se svými zájmy a následně ji musí legitimizovat.

Velká část moderních společností je pluralitní. Jádrem symbolického světa je sdílené všemi členy společnosti a je považováno za dané, vedle toho však existují různé dílčí světy. Namísto konfliktu ideologií se prosazuje tolerance. Pluralitní stav mění postavení tradičních definic reality běžných v dřívější monopolní situaci. Pluralismus podporuje skepticismus a novátorství, a proto v důsledku podvrací realitu daného *statu quo*.

Ve společnosti působí uzavřené podskupiny, které uznávají definice reality z hlediska širší společnosti deviantní. Členové podskupiny však tyto definice za realitu považují. Podskupina tak plní funkci společenské základny pro objektivaci deviantních definic reality, které ostatní společnost popírá. Deviantní pojetí reality totiž na sebe uvnitř podskupiny, která toto pojetí zastřešuje, bere podobu objektivní reality. Jedinec, který hledá útočiště v podskupině, potřebuje další jedince k tomu, aby mu „pomáhali udržovat jeho deviantní definice reality *jako* realitu“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 126). Rozhodne-li se tentýž jedinec prosazovat své deviantní pojetí reality pomocí revoluce, jsou pro něj druzí lidé nezbytní k tomu, aby stvrzovali platnost jeho pojetí a udržovali subjektivní věrohodnost revoluční ideologie v jeho vlastním vědomí, tedy aby pro něj „udržovali realitu této revoluční ideologie“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 126).

3. Konstrukce reality o významu rozhlasového vysílání

3.1. Vnější faktory

3.1.1. Význam rozhlasu v Pražském povstání v publikacích o květnu 1945

Jako vrcholné období rozhlasového vysílání označuje květnové dny v rozhlasě řada publikací. Hlasatel a za protektorátu člen odboje Miloslav Disman v roce 1965 v předmluvě publikace Vladimíra Ježka Voláme všechny napsal, že navzdory hlasům, které tvrdí, že rozhlasové výzvy k boji byly pouze voláním o pomoc, stalo se toto volání „signálem k okamžitému vzplanutí, k prudkému vzepjetí revoluční vlny“ (Ježek, 1966, s. 7). M. Disman je přesvědčen, že pro posluchače toto vysílání výzvou k boji bylo, a ač by se povstání bylo rozšířilo po Praze a po celé zemi zřejmě i bez revolučního rozhlasu, dělo by se tak nekoordinovaně a za ztížených podmínek. Autor předmluvy si také klade otázku, kde se vzala ona absolutní důvěra posluchačů k pracovníkům instituce, která po celou dobu války přenášela rozkazy německého velení a projevy Adolfa Hitlera. Sám si odpovídá, že důvěra nevznikla náhle se zahájením vysílání v češtině 5. května po poledni. Český posluchač měl v paměti úsilí redaktorů vpravit do vysílání alespoň v podtextu, co si skutečně myslí (např. výběrem programu, který se v rámci možností nesl v českém duchu).

Všechno „mravenčí“ úsilí redaktorů v nejistotě v letech německé okupace, ale i „běžná“ rozhlasová tvorba před válkou, však většinou zůstává ve stínu činnosti hlasatelů a bojovníků o rozhlas v pěti květnových dnech roku 1945. Začnu-li z chronologického hlediska od konce, v předmluvě k publikaci vydané k 80. výročí Českého rozhlasu (změny ve jméně instituce zde nejsou podstatné) píše generální ředitel ČRo Václav Kasík o „hvězdných momentech vývoje tohoto média“ (Ješutová a kol., 2003, nečíslováno). V přesvědčení, že má Kasík na mysli také revoluční vysílání v roce 1945, nás může utvrdit kapitola pojednávající o tomto období. V jejím závěru jsou citována slova tehdejšího ministra informací Václava Kopeckého pronesená při pietním aktu před

budovou rozhlasu 25. května 1945: „*Budova rozhlasu nese stále ještě stopy po hrdinném a krvavém boji, jež tu pražský lid v revolučních dnech 5. až 9. května vedl. (...) Pokládám za svou povinnost vzdáti (...) poctu památce bojovníků, obětovavších život v zápase za budovu pražského rozhlasu ve dnech 5. – 9. května. A jsem povinen vysloviti uznání všem pracovníkům pražského rozhlasu, kteří se za bojů pražského lidu tak statečně chovali, vytrvali neohroženě na svých místech a bez únavy a tak obětavě v rozhlasu pracují i za dnešních těžkých podmínek. Domnívám se, že pražský rozhlas si čestným způsobem, obětavou účastí v bojích pražského lidu vydobyl zpět své význačné určení (...)*“ (Ješutová a kol., 2003, s. 179). V následujícím odstavci se čtenáři dozví, že v dubnu 1946 byl Čs. rozhlas vyznamenán čestnou standartou „Bojovníkům práce“ a ve Strašnicích byla v říjnu téhož roku odhalena pamětní deska za služby na vlně 415,5 m v době Pražského povstání.

Vladimír Ježek v již zmíněné publikaci *Voláme všechny* píše, že historie pražského rozhlasu v pěti kritických květnových dnech roku 1945 „*patří mezi nejslavnější kapitoly dějin Československého rozhlasu*“ (Ježek, 1966, s. 11). Autor podotýká, že sotva najdeme v historii rozhlasu na celém světě „*okamžik, kdy se tak výrazným způsobem projevila mobilizační schopnost rozhlasové výzvy, která v daném okamžiku sjednocuje tisíce vzdálených lidí k rozhodné akci*“ (Ježek, 1965, str. 11).

3.1.2. Publikační činnost Miloslava Dismana o revolučním vysílání v květnu 1945

Publikační činnost a rozhlasová práce v době Pražského povstání jsou propojeny v případě Miloslava Dismana. Ten se jako rozhlasový redaktor na květnovém vysílání sám podílel a o revolučním vysílání pak vydal několik prací. Disman se pro pozdější badatele a autory stal nejčastějším a nejfrekventovanějším zdrojem.

V roce 1965 napsal Disman předmluvu k Ježkově knize *Voláme všechny*, která se pokouší co nejpřesněji rekonstruovat rozhlasové vysílání 5. - 9. května 1945. V předmluvě odkazuje na svou vlastní publikaci z roku 1946 *Československý rozhlas v boji* a v jednom odstavci svou práci i cituje (Ježek, 1966, s. 7). Vladimír Ježek pak často používá citáty z materiálu, který Miloslav Disman o těchto událostech zpracoval (jedná se o výtah ze zpráv 130 rozhlasových zaměstnanců, příslušníků skupiny

„Bojovníci o rozhlas“, který zachycuje souhrnnou zprávu o událostech 5. – 9. května a také vývoj ilegálního hnutí v rozhlasu za tzv. protektorátu). Čerpá i z hlasatelských textů z Dismanova archivu (vedle dalších textů ze soukromých archivů hlasatelů).

V další, již zmíněné souhrnné publikaci Od mikrofonu k posluchačům z roku 2003 se v poznámkách jméno Miloslava Dismana vyskytuje rovněž několikrát. Citovány jsou jeho tři práce Pražská květnová revoluce 1945 (stať Československý rozhlas na vlně 415 m), Pracovníci československého rozhlasu ve službách květnové revoluce a Hovoří Praha.

3.1.3. Reference o revolučním vysílání v květnu 1945 a sociální konstrukce reality

Podle Bergera a Luckmanna se každá opakovaná činnost stane vzorcem, který je pak napodobován. Vzorec rozhlasového vysílání v krizovém okamžiku se podle všeho vytvořil 5. května 1945 a v následujících několika dnech jej hlasatelé zdokonalovali. Tento vzorec zůstal zachován pro „budoucí generace“ (termín se objevuje v modelových příkladech Bergera a Luckmanna), tedy pro generaci rozhlasových redaktorů, kteří se podíleli na vysílání bezprostředně po vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území Československa 21. srpna 1968. Povědomí o důležité roli rozhlasu v květnovém povstání se však bezpochyby vytvořilo i „omíláním“ této jeho zásluhy. Revoluční rozhlasové vysílání a boje o rozhlas byly vyzdvihovány již těsně po květnových událostech při pietních aktech (viz výše projev Václava Kopeckého). Na zdi u vchodu do rozhlasové budovy na Vinohradské třídě je umístěna tabule, která revoluční vysílání připomíná. O zájmu o tyto události svědčí mnohé publikace zpracovávající téma Pražského povstání, které funkci rozhlasu často zmiňují, a v neposlední řadě snaha rozhlasových redaktorů v celé poválečné historii rozhlasu připomínat význam tohoto média v květnu 1945. 5. května 1995 se například na stanici Praha vysílal přímý přenos ze vzpomínkového aktu k uctění památky padlých bojovníků o rozhlas v roce 1945 a pásmo zvukových dokumentů Tak to slyšeli v pětáctýřicátém (Týdeník Rozhlas č. 19, roč. 5). V roce 2005 pak rozhlas připravil třídílný pořad Spojení na vlně 415, který se vysílal 5., 7. a 9. května a s lidmi, „jímž tehdejší vysílání tak či onak zasáhlo do života“, v něm rozmlouval herec a nejmladší hlasatel z roku 1945

Bohumil Švarc. Setkání s ním uvedl rozhlas navíc samostatně 5. května. Toho dne půl hodiny po poledni, kdy o šedesát let dříve zahájil činnost revoluční rozhlas, vysílal se v přímém přenosu pietní akt u budovy Českého rozhlasu (Týdeník Rozhlas č. 18, roč. 15).

Proces, kdy se vzorec napodobí a pak je již jen vědomě opakován, nazýváme habitualizací. Vytvořila se zde tradice vyzdvihování funkce rozhlasu. I když zde nelze hovořit o institucionalizaci coby další fázi habitualizace (rozhlas jako instituce nenutil redaktory v roce 1945 a v roce 1968 koncipovat vysílání jako hlas svobody, redaktoři spíše cítili morální povinnost vysílat právě takto), všechny výše zmíněné faktory měly vliv na to, že povědomí o rozhodující roli rozhlasu v roce 1945 bylo objektivováno: samo množství prací, které tuto roli zmiňují, zajišťuje zdání objektivní reality. Nic na tom nemění ani dříve citovaná Dismanova úvaha, že povstání by se bylo rozšířilo i bez volání rozhlasu.

Vše se zpětně promítá coby internalizace. V současné době o zásadní roli rozhlasu v roce 1945 zřejmě málokdo pochybuje a málokdo ji popírá. Důležitost rozhlasu se subjektivně jeví jako reálná, a pro jedince tedy realitou skutečně je. Tento subjektivně vnímaný fakt sdílí řada lidí, jedná se proto o jev intersubjektivní. Rozsah tohoto jevu (počet lidí, kteří jej vnímají shodně) se odvíjí pravděpodobně od vzdělanosti. Ta musí být u generací, které konec 2. světové války nezažily, na poněkud vyšším stupni: povědomí o těchto událostech získaly ve škole, v médiích, z vyprávění rodičů či prarodičů, nebo na ně narazily v literatuře. Zde dochází k institucionalizaci jevu. Lze říci, že ve vrstvách české společnosti, jejíž členové prošli alespoň středoškolskou výukou české literatury a historie, patří události spojené s revolučním vysíláním do obecné zásoby vědění.

Ať se poválečné generace seznámily s historií revolučního vysílání jakýmkoli ze čtyř nastíněných způsobů, je tento stav výsledkem sedimentace zkušeností generace, která prožívala události na konci května 1945 na vlastní kůži. Žádný z pamětníků by zřejmě nebyl schopen citovat výroky hlasatelů z 5. – 9. května (mimo notoricky známých vět: „Voláme českou policii, české četnictvo“ atd.), avšak tehdejší vysílání a následné vyzdvihování role rozhlasu si uchovali ve vzpomínkách jako „cosi“ významného, zapamatováníhodnou entitu. A v této podobě předávají svědectví mladším generacím. Proces můžeme nazvat sedimentací intersubjektivní, neboť se jedná o zkušenost celé té

části české společnosti, která nesympatizovala s nacisty ani nepatřila do jejich řad, v Praze samotné i mimo Prahu.

Jazyk a fyzické předměty jsou schopny zpřítomnit rozhlasové vysílání ve sledované době. V souvislosti s jazykovým zpřítomněním mohu znovu připomenout všechno, co bylo o květnovém vysílání napsáno a z čeho badatelé, studenti, učitelé, autoři vzpomínkových pořadů a odborných knih dodnes čerpají. V této kategorii došla nejdále rekonstrukce veškerého vysílání pražského rozhlasu ve dnech 5. – 9. května, kterou Vladimír Ježek v knize *Voláme všechny* sestavil z dochovaných audiozáznamů, hlasatelských textů a zápisů posluchačů. Jazykově vysílání zpřítomňují i samotné zvukové záznamy, pokud se použijí ve vzpomínkových rozhlasových nebo televizních pořadech. To se stalo v rozhlasovém pásmu Miloslava Dismana *Průřez Pražským povstáním* (nedatováno) a v poslední době v televizním dokumentu *k 60. výročí bojů v květnu 2005*.

Fyzicky zase boj o rozhlas připomínají tabule u vchodu do rozhlasu se jmény padlých bojovníků i se stručnou připomínkou událostí, dále fotografie bojů otištěné v publikacích, filmové záznamy a v neposlední řadě i díry po kulkách na rozhlasovém schodišti a ve zdech, které návštěvníkům s pýchou ukazovali průvodci v rámci Dne otevřených dveří, dokud probíhal ve staré budově rozhlasu. Zřejmě nejdokonalejším z těchto způsobů zpřítomnění se stala věrná rekonstrukce bojů o rozhlas v historických kostýmech uspořádaná k 60. výročí těchto událostí. Boje předvedli členové historických skupin a klubů Četnická pátrací stanice, Gardenkorps, Hraniční pluk 19 a další. „Zpřítomněním zpřítomnění“ můžeme nazvat výše zmíněný televizní pořad vysílaný u příležitosti tohoto výročí, v němž byl použit právě záznam této rekonstrukce. V pořadu došlo nadto ke kumulaci jazykového a fyzického zpřítomnění bojů tím, že v něm vystoupili se svými vzpomínkami i pamětníci – účastníci bojů o rozhlas a tehdejší rozhlasoví pracovníci.

Oživit instituci rozhlasu – bojovníka je však možné pouze tím, že se historie opakuje a role „statečných a obětavých“ (slovy Václava Kopeckého) pracovníků rozhlasu převezmou noví stateční a obětaví pracovníci, což se stalo v srpnu 1968.

Role hlasatelů, kteří se podíleli na revolučním vysílání, má co do činění i se symbolickou reprezentací instituce. U hlasatelů, které poslouchá několik stovek tisíc lidí, je tato role nesporně mnohem větší než u lidí reprezentujících některou jinou

instituci, která tento dopad nemá. Zde však nelze hovořit o reprezentaci toho rozhlasu, na který byli posluchači zvyklí v době okupace a který vysílal „*hlášení německého vrchního velení, projevy Hitlera, Háchy, Heydricha a Moravce, hlášení o provedených popravách, nekonečné seznamy jmen popravených vlastenců*“ (Ježek, 1966, s. 8). Naopak tyto role symbolizují návrat rozhlasu k jeho lepší minulosti za první republiky a optimistickou budoucnost (která se ovšem ukázala být optimistickou pouze na pár let). Vráťm-li se ještě jednou k projevu ministra informací Václava Kopeckého při pietním aktu 25. května 1945, o této symbolické funkci svědčí jeho slova: „*Pražský rozhlas si čestným způsobem, obětavou účastí v bojích pražského lidu vydobyl zpět své význačné určení, aby totiž mohl působit jako Československý rozhlas v naší osvobozené Praze, aby mohl sloužiti zájmům národa a republiky a aby mohl odpovědně tlumočiti hlas naší československé vlády*“ (Ješutová a kol., 2003, s. 179).

Lze říci, že všechny odkazy na revoluční vysílání rozhlasu a na boj o rozhlas v psaných, tištěných, zvukových i filmových dokumentech slouží k legitimizaci tvrzení, že se počátkem května 1945 dělo v rozhlase a u rozhlasu něco významného. Legitimizace umožňuje integrovat toto tvrzení do obecného povědomí o důležitosti média. Tím se funkce média ospravedlňuje pro „následující generaci“ a dokumenty slouží jako nejpádnější důkazy. Jsou objektivacemi událostí v rozhlase. Sám fakt, že se o rozhlas bojovalo a že za něj umírali lidé, činí zmíněné tvrzení subjektivně věrohodným. Jeho objektivní dostupnost je výsledkem činnosti všech autorů a redaktorů i dalších lidí, kteří o povstání v rozhlase psali, hovořili nebo točili. Ti vytvořili a definovali realitu, která udržuje povědomí o mimořádné úloze rozhlasu v květnu 1945. Přesvědčivým se tvrzení jeví také tím, že se květnové události v rozhlase staly v české společnosti samozřejmým věděním. Nikdo o jejich existenci a okolnostech nepochybuje ani příliš nepřemýšlí. Tvůrci této reality proto nemusí společnost příliš přesvědčovat o tom, že se jedná o realitu objektivní.

Integrovat povědomí o květnovém vysílání, které jedinec mohl získat výše zmíněnými způsoby, umožňuje symbolický svět. Ten coby nejvyšší úroveň integrace významů pomáhá včleňovat události a jejich význam do souvislého celku. Díky němu se vytváří paměť sdílená členy společenství. A zde se nepochybně jedná o události, jejichž významy chápe většina jedinců podobně. A to i přesto, že jde o chápání subjektivní.

Symbolický svět je vytvářen až po procesech objektivace a sedimentace a umožňuje integraci samostatných institucionálních procesů. Na tom, že vznikl mýtus o rozhodující roli rozhlasu v době osvobození Prahy, mělo vliv několik již zmíněných skutečností: předávání zkušenosti těch, kteří si v pohnutých okamžicích vryli do paměti volání o pomoc i povzbudivá slova hlasatelů, úsilí poválečných představitelů státu zřetelně oddělit „dobré a zlé“, snaha média samotného vyzvednout své někdejší zásluhy, zájem historiků a dalších vědců i popularizátorů postihnout tyto události a konečně dobrý zvyk pracovníků médií připomínat výročí událostí článkem, rozhovorem, dokumentem. Tyto procesy, díky nimž si jedinec může utvořit o událostech subjektivní představu a začlenit je svých „vlastních“ dějin, následují po sobě víceméně chronologicky. Navazují na sebe a každé další zpřítomnění do sebe pohlcuje všechna předchozí. Počítá už s nimi jako s integrovaným systémem studijního či dokumentárního materiálu. Události v rozhlase v květnu 1945 jsou legitimizovány svým začleněním do symbolického světa, který zahrnuje události samé i všechno, co utváří mýtus o bojích o rozhlas.

Byl zde vytvořen jakýsi příběh o strážcích svobody za mikrofonem. Podnět k jeho vzniku dali sami aktéři. Avšak symbolický svět, který dává tomuto příběhu zastřešující význam, vytvořili všichni, kdo se k tomuto příběhu vraceli a přikládali mu důležitost. Tento uměle vytvořený svět budí zdání objektivní existence a tím legitimizuje sám sebe. Lidé jej neznají z každodenní zkušenosti, proto nemohou posoudit jeho objektivní věrohodnost. Tím se stává, že jej přijímají tak, jak jim byl předložen, a nepochybují o něm.

Nejjednodušší úroveň symbolického světa je mytologie, kterou Berger a Luckmann definují jako jeden z pojmových systémů. Svět je v tomto případě postulován jako objektivní realita a není potřeba jej teoreticky udržovat. Platí to i v případě mýtu o revolučním vysílání v květnu 1945. Žádný z autorů jmenovaných publikací či pořadů nezasazuje tvrzení o rozhodující roli rozhlasu v Pražském povstání do teoretického rámce. Zatím k udržení tohoto mýtu stačil vždy stačil pouze výčet historických fakt a jednoduché pojmosloví.

3.1.4. Publikace o rozhlasovém vysílání v době okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy

Zhodnocení významu druhého „hvězdného“ momentu v historii rozhlasu proběhlo většinou s více než dvacetiletým zpožděním po roce 1989. Například práce Václava Smitky „Vysílání (legálního) Čs. rozhlasu 21. – 27. srpna 1968“ byla určena spolu s další jeho rozhlasovou prací k publikaci již krátce po těchto událostech, avšak v letech 1968 a 1969 už k ní nedošlo. Vyšla pak až v roce 1990. Smitka v úvodu charakterizuje svůj dokument jako „*poučení z dob, kdy Československý rozhlas hrál v naší společnosti takovou roli, že si to, prostě řečeno, bez něj nebylo možné představit*“ (Smitka, 1990, s. 2).

Po „sametové revoluci“ vyšlo o srpnovém vysílání ještě několik dalších publikací, události se připomínají v době kulatých výročí i v rámci rozhlasového vysílání. 20. srpna 1993 se na stanici Praha vysílal přímý přenos z odhalení pamětní desky padlým u rozhlasu v roce 1968 (Týdeník Rozhlas č. 3, roč. 34). O pět let později 21. srpna 1998 byl na stanici Vltava uveden pořad Zdeňka Boučka Po půlnoci dlouhý den. Podtitul pořadu zněl: „Historie 21. srpna 1968 stráveného v budově rozhlasu. Rekonstrukci unikátních okamžiků ve svědectví pamětníků. Úvaha o statečnosti a zbabělosti, naivitě a profesionální cti a neobyčejné skvělosti národa“. 22. srpna pak v dětském pořadu Turádio zazněla osobní svědectví redaktorů, kteří v Čs. rozhlase v době vstupu vojsk působili (Týdeník Rozhlas č. 34, roč. 8). Jako připomínku výročí v roce 2003 natočil Marek Janáč pro stanici Radiožurnál dokumentární seriál „o událostech, které předcházely a následovaly invazi do Československa v srpnu 1968“. Pětidílný pořad Rozhlas proti tankům se vysílal každý den v týdnu, kdy se výročí připomínalo. Na vlnách stanice Praha se – rovněž pětkrát v onom týdnu – objevilo vzpomínkové pásmo o srpnových událostech. 21. srpna pak rozhlas na téže stanici nabídl posluchačům přímý přenos z pietního aktu před budovou Českého rozhlasu k 35. výročí srpnových událostí (Týdeník Rozhlas č. 34, roč. 13). Takto se opakuje nejen samotná historie vysílání v krizových okamžicích, ale referování o druhém momentu našich dějin, kdy rozhlas – podle mnohých – hrál zásadní roli.

Jaroslav Pacovský vydal v roce 1993 k sedmdesátému výročí vzniku rozhlasu knihu Na vlnách rozhlasu. Zde v úvodu tyto vypjaté okamžiky souhrnně nazývá vysíláním „v

*dramatických vírech, peřejích a vodopádech rozbourané doby“ (Pacovský, 1993, s. 5). Vysílání v letech 1945 a 1968 dokonce shrnuje pod pojem „*boj o rozhlas, který svedli Pražané v roce 1945 a 1968*“ (Pacovský, 1993, s. 6). Pacovský uvádí přepis rozhovoru, který vedl redaktor Václav Musílek čtyřiatdvacet let po sovětské (atd.) okupaci s účastníkem srpnového vysílání J. Dienstbierem. Musílek zde říká: „*Rozhlas má ve svých dějinách temná místa i místa velice světlá. Myslím si, že srpen 1968 určitě patří k těm nejsvětlejším*“ (Pacovský, 1993, s. 129). Pacovský v úvodu k tomuto rozhovoru píše, že „*rozhlas byl vůdčí autoritou v zemi. V některých chvílích byla na bedra komentátorů vložena tíha rozhodování o věcech vskutku dějinných.*“ (Pacovský, 1993, s. 124).*

Jiří Dienstbier a Karel Lánský, kteří se jako rozhlasoví redaktori v srpnu 1968 aktivně podíleli na vysílání po vstupu vojsk do Československa, sepsali v roce 1988 práci *Rozhlas proti tankům*. Spolu s dalšími příspěvky vyšla v roce 1990 pod názvem *Srpen 1968*. V úvodní poznámce jmenovaní autoři píší, že „*týdenní vysílání po 21. srpnu 1968 bude jistě patřit k nejlepším tradicím Československého rozhlasu*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 19). Tuto zkušenost nazývají vědomím „*nezastupitelné role rozhlasu v situaci, kdy se psaný tisk (...) nutně opožďuje za potřebou okamžitého spojení, televizi s vyššími technickými nároky (...) lze snáze blokovat a nedostatečně fungují (...) další komunikační prostředky, pošty, telefony, telegrafy a dálnopisy*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 19). Oba bývalí redaktori však zároveň podotýkají, že rozhlas by žádnou roli sehrát nemohl, nebýt rozhodného postoje většiny českého národa vůči okupantům. Tento rys pokládám za společný oběma sledovaným okamžikům v historii rozhlasu: v roce 1945 byl celý český národ s výjimkou kolaborantů rovněž pln nenávisti k německým agresorům a toužil po svobodě. Rozhlasu tato situace umožnila stát se mluvčím většiny a vyjádřit její mínění.

Autoři práce *Rozhlas proti tankům* citují tehdejšího ředitele rozhlasu Zdeňka Hejzlara, který ve vysílání 24. srpna 1968 průběžně hodnotil roli rozhlasu takto: „*Domnívám se, že napsali kapitolu, která nemá v dějinách práce rozhlasu obdoby (...). Byl bych rád, kdyby si všichni uvědomili velkou odpovědnost, kterou před národem a státem a před jeho budoucností v této chvíli mají, jako často téměř jediný zdroj informací a stanovisek pro naše občany, obrovskou autoritou, kterou si vydobyli (...)*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 61).

Rovněž další citace srpnového vysílání v Dienstbierově a Lánského práci ukazují, jak silně byl vnímán význam rozhlasu v oněch dnech. Pracovníci jihlavské odbočky celnice Brno požadovali přejmenování jednoho z jihlavských náměstí na „*náměstí Československého rozhlasu*“. Podle oněch zaměstnanců celnice by to však bylo „*jen velmi nepatrné uznání hrdinské práce pracovníků rozhlasu, bez níž bychom patrně byli ztraceni*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 76). Bratislavské studio tehdy odvysílalo znění letáku, který obdrželo: „*Pracovníci rozhlasu, vaše hrdinství obdivuje celý svět. Vaše hrdinství pomáhá zachránit čest národa. Vaše práce vchází do dějin, svět je právě svědkem nevídané věci – vede se vojna rozhlasu proti tankům*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 76).

Na adresu rozhlasu přicházely stovky dopisů i rezolucí, v nichž byl jeho pracovníkům „*vzdáván hold za jejich činnost a postoje*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 92). Ředitel rozhlasu Zdeněk Hejzlar řekl 9. září 1968 ve svém projevu při navrácení hlavní budovy na Vinohradské třídě, že „*snad nikdy nebyl rozhlas, mohl-li použít toho slova, tak milován jako právě v této době a v důsledku této činnosti*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 95). Při téže příležitosti děkuje ministr kultury Miroslav Galuška pracovníkům rozhlasu z pověření předsedy vlády Černíka za „*nesmírně obětavou a někdy až hrdinskou činnost, kterou vykonávali v těchto kritických dnech*“ a kterou bude možno podle něj zhodnotit až s odstupem času, ve větším klidu a za normálnějších podmínek (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 96). Rozhlas byl za tuto činnost také oceněn Československou cenou míru.

Publikace o srpnu 1968 v rozhlase, vyšlé většinou až s dvacetiletým zpožděním, mohly ovlivnit vnímání role rozhlasu v krizových dnech osmašedesátého roku právě až po roce 1989. Model rozhlasu – hlásné trouby svobodně smýšlejících občanů – však už byl vytvořen a rozhlasu v roce 1968 stačilo se k němu navrátit, znovu ho probudit k životu.

3.1.5. Sociální konstrukce reality v publikacích o vysílání v srpnu 1968

Jak bylo řečeno, publikace o vysílání po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa nevycházely průběžně, tak, jako tomu bylo po květnu 1945. Skutečnost rozhlasu jako rozhodujícího činitele v Pražském povstání zůstala v literatuře zachována,

ač význam vysílání byl často překroucen a uměle propojen s oslavou KSČ a přátelství se Sovětským svazem, viz např. Bartoň - Merkelová – Roubal, 1975, s. 29 a 30). Po roce 1968 nastala jiná situace, političtí činitelé se snažili tyto události z historie vymazat, a svědkové ani analytici proto nemohli po celých dvacet let podat zprávu o dalším historickém okamžiku v činnosti českého média. Účastníci vysílání byli mimo to odstraněni z rozhlasu i z veřejného života. Ani fakt samotného vysílání, ani jména redaktorů se tedy nemohly dostat coby významné historické položky do školních učebnic ani do jiných knih, tím méně do dokumentárních pořadů a článků v médiích. Výsledkem je, že tato zkušenost minula celou generaci, která srpen 1968 nezažila nebo jej zažila ve velmi raném dětství, a otevírá se znovu až více než dvacet let po samotných událostech. Možnými zprostředkovateli zkušenosti s rozhlasem v krizovém momentě zůstávají v dvacetiletém mezidobí pamětníci – předpokládejme, že většinou rodinní příslušníci či nejbližší známí, neboť na veřejnosti bylo toto téma tabu.

Dá se však říci, že sedmnáct let po pádu komunistického režimu je tento deficit vymazán a situace se podobá té po roce 1945: existují pamětníci srpnového vysílání, kteří předávají zkušenost potomkům. Informace je možno najít i v odborných a vzpomínkových knihách, média se k tomuto tématu vracejí. Rozhlas pochopitelně více než jiná média vyzdvihuje jeden z vrcholných okamžiků svého trvání.

Jak vyplývá z výše uvedených citací autorů, kteří o srpnu 1968 v rozhlasě hovořili či psali, nespojují ho tito s událostmi v květnu 1945 příliš často. Výslovně tyto dva momenty spojuje jen Pacovský (Pacovský, 1993, s. 6, citováno výše). Použitá slovní zásoba se ubírá dvěma směry: hovoří se o nejlepších tradicích rozhlasového vysílání, světlých místech v dějinách rozhlasu, nebo o událostech, které nemají v dějinách českého rozhlasového vysílání obdoby, nevídaném hrdinství redaktorů atd. V důsledku však obojí odkazuje ke květnu 1945, neboť „světlymi okamžiky“ je vedle srpna osmašedesátého roku samozřejmě míněno revoluční vysílání za Pražského povstání a rétorika druhého typu byla zase ustavena po Pražském povstání a během let došlo k její habitualizaci. Zde se habitualizovaná rétorika už pouze opakuje. Objektivita názoru, že rozhlas může sehrát a sehrál rozhodující roli v probíhajících společenských a politických událostech, je zajištěna tím, že tento názor byl zakořeněn od konce druhé světové války už minimálně ve druhé generaci (v generaci pamětníků revolučního vysílání a jejich potomků). Z tohoto převládajícího názoru se stává sociální realita,

kteřou sice vytvořil určitý počet jedinců uměle, avšak jejich „potomci“ už ji považují za danou a objektivní.

Objektivovaný názor se zpětně promítá do lidského vědomí procesem internalizace. Z toho pramení všeobecný názor společnosti (v rámci této teorie nikoli zdání, ale skutečnost), že ve vypjatých okamžicích je rozhlas rozhodujícím činitelem a jeho funkce se v srpnu 1968 znovu potvrdila. Přijaté přesvědčení se stává platnou sociální realitou, která formuje jedince. 21. srpna 1968 vedla před budovu rozhlasu zástup lidí, kteří měli zakódováno, že v okamžiku krize je třeba ubránit především rozhlas. A to i navzdory tomu, že je už k rozhlasu nikdo nevolal, naopak rozhlasoví pracovníci je z éteru přesvědčovali, že jsou zde naprosto zbyteční. Přesto toho dne před rozhlasem stačilo zahynout 15 lidí. Tento zdánlivě iracionální „boj o rozhlas“ z roku 1968 hradbou lidských těl proti sovětským tankům je důsledkem intersubjektivní sedimentace zkušenosti z bojů o rozhlas o třiadvacet let dříve. O ní už jsem se v souvislosti s květnem 1945 zmiňovala. Pražany i ostatní volal v roce 1945 rozhlas na pomoc. Jejich statečnost i ztráty na životech měly tehdy smysl, ačkoli třeba ne pro osvobození Prahy, alespoň pro fungování samotného rozhlasu (význam osvobození rozhlasu bychom pochopitelně mohli hledat v podpoře bojovníků v ostatních částech Prahy atd.). V roce 1968 jakékoli snažení na Vinohradské třídě proti obrněné přesile smysl postrádá a lze ho vysvětlit jedině jako výsledek nejasného povědomí o důležitosti rozhlasu, tedy intersubjektivní sedimentace.

Ta se pak přímo odráží v literatuře, obohacená o sedimentaci zkušeností z pohnutých sedmi dnů vysílání po 21. srpnu. Publikace, o nichž byla řeč, pějí ódy na význam rozhlasu v oněch dnech. Žádný z autorů se přitom nezmiňuje o tom, že z dlouhodobého hlediska, vzhledem k následnému marastu po dobu dalších dvaceti let a morálnímu, kulturnímu i ekonomickému úpadku českého a slovenského národa po roce 1968, veškeré sedmidenní úsilí rozhlasových pracovníků vlastně ztrácí smysl. Na další vývoj událostí rozhlas prokazatelně vliv neměl. Význam jeho počínání v roce 1968 se obrací výlučně k instituci samotné: obraz rozhlasu jako bojovníka za svobodu byl posílen. Význam rozhlasu prezentuje literatura jazykem, který se podobá pění ód na význam rozhlasu v květnu 1945. Což může sloužit jako důkaz toho, že objektivované sedimentace se předávají především jazykem, který je nejlépe schopen zprostředkovat

prožitě zkušenosti ostatním, objektivizovat je a začlenit je do již existujícího souboru vědění.

Jazykově je tím objektivizována i role rozhlasu v krizových okamžicích: již zmíněná role bojovníka za svobodu či hlásná trouba stejně smýšlející části národa. Tuto roli vytvořili, nadneseně řečeno, společnými silami ti, kdo vysílali, i ti, kdo o nich později psali či mluvili. Hraním rolí se jedinci stávají součástí sociálního světa a ten je pro ně v důsledku internalizace subjektivně reálný. Z toho vyplývá, že v srpnu 1968 byli rozhlasoví pracovníci zřejmě přesvědčeni o dějintovorné úloze rozhlasu. V tomto duchu také sepsali své vzpomínky (o tom svědčí byť jen to, že sedm dní vysílání popisují podrobně téměř hodinu po hodině). Tento jazykově objektivizovaný způsob prezentace používají ve svých publikacích i autoři, kteří se vysílání přímo neúčastnili. Obě skupiny tím udržují symbolický svět, který vytvořili jejich předchůdci v době Pražského povstání. Symbolický svět dává zastřešující význam mýtu o roli rozhlasu v roce 1945 i 1968.

Legitimizaci a začlenění do symbolického světa zajistila sama instituce rozhlasu: potvrdila svou důležitost, když po třiaadvaceti letech zopakovala roli bojovníka a koordinátora z roku 1945. Může se tak pochlubit historií, která má mimo temných míst velmi příkladné kapitoly, které je možno neustále omílat v knihách i v periodikách. K legitimizaci pak přispívají i zmínění autoři a mluvčí, kteří pomáhají integrovat nové významy a důkazy (viz např. projev Z. Hejzlara, in Dienstbier – Lánský, 1990, s. 61, citováno výše) do všeobecné zásoby vědění o roli rozhlasu. Tvrzení, že v krizových okamžicích našich dějin byl rozhlas rozhodujícím činitelem, se v takovémto uměle vytvořeném světě jeví jako samozřejmost.

3.1.6. Ustavení modelu vysílání ve vypjatých okamžicích

Literatura dokazuje, že sám vstup vojsk Varšavské smlouvy na území Československa byl vnímán jako reminiscence na rok 1939 a obsazení Československa německými okupanty. 21. srpna 1968 rozhlas odvysílal rozhovor s členem předsednictva Národního shromáždění Aloisem Poledňákem, který řekl: „*V historii naší země známe pouze jeden takový den: 15. březen 1939 (...)*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 38). Také publicista

Jan Petránek ve svém rozhlasovém zamyšlení 21. srpna řekl: „*Československo je okupováno. Druhý 15. březen se u nás bude nazývat už věčně 21. srpnem.*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 44).

Naproti tomu rozhlasové vysílání v srpnu 1968 odkazuje spíše ke květnu 1945 tím, že u rozhlasu a o rozhlas se rozpoutaly boje atd. (výčet dalších podobností je uveden v samostatné kapitole). Podle článku Jiřího Hubičky v Týdeníku rozhlas lze srovnat situaci, v níž se rozhlas ocitl v srpnu 1968, se situací z roku 1945. Srovnat lze takto i roli, kterou na sebe rozhlas vzal: „*Obě tyto mezní situace lze bez přehánění označit za vrcholné okamžiky působení rozhlasu na našem území*“ (Hubička, Týdeník Rozhlas č. 15, roč. 5). Václav Smitka na podzim 1968 píše: „*Ve výjimečných, krizových společenských situacích – jak to bylo v historii Československého rozhlasu ověřeno již podruhé (poprvé v květnu 1945, pozn. pod čarou: v jiných podmínkách historických v době Mnichova 1938) – stává se rozhlas svojí technickou mobilností jediným integrujícím sociálním fenoménem.*“ (Smitka, 1990, s. 25). Z toho je patrné, že spojitost lze najít mezi všemi třemi krizovými okamžiky v dějinách naší země, které rozhlas zachycoval.

Avšak souvislost s vysíláním v roce 1939 je zřejmá i z historických fakt. Tím, že rozhlas v květnu 1945 volal své posluchače před budovu, vlastně odkazoval (ať vědomě či nevědomě) na svou vlastní historii. 21. září 1938 poté, co byla zveřejněna zpráva o berchtesgadenských jednáních s A. Hitlerem a o kapitulaci před jeho územními požadavky se před budovu rozhlasu dostavil velký zástup demonstrantů. Dva policisté, kteří hlídali vchod, davu ustoupili a ten pronikl do rozhlasových studií. Lidé pak do mikrofonů projevovali vůli nekapitulovat a bojovat.

Je také nutno připomenout, že už před druhou světovou válkou se rozhlas stal „*hlasatelem a tlumočником národních zájmů i nesmírného zklamání zářijových dnů*“ (Ježek, 1966, s. 16) – samozřejmě pokud zrovna u mikrofonu neseděl sympatizant nacistického Německa. Redaktoři zastávající protifašistický postoj vysílali od května 1938 pořad „Okénko“, který Vladimír Ježek ve své publikaci nazval „*tribunou, z níž se ozývaly hlasy žádající nekompromisní politiku a boj proti fašismu*“ (Ježek, 1966, s. 15). V relaci vystupovali i veřejní a političtí představitelé Československa. Významnou událostí, kterou rozhlas sledoval, byl X. všesokolský slet v Praze. Reportéři prý

podávali „*strhující obraz národní jednoty, manifestace odhodlání a síly*“ (Ježek, 1966, s. 15).

Intenzita poslechu rozhlasu stoupla do té doby nevídaným způsobem v září 1938. Události, které vedly k mnichovské kapitulaci, přivedly k rozhlasu velký počet posluchačů napjatě očekávajících každou další zprávu. Jako první vyhlásil rozhlas večer 23. září rozkaz k mobilizaci. M. Disman vzpomíná, že hlášení probíhalo dlouho do noci a už během vysílání se po tehdejší Fochově (dnes Vinohradské) třídě hrnuly zástupy branců směrem k Hlavnímu nádraží i v taxíkách a osobních a nákladních automobilech. Noviny přitom ještě nestačily vyjít, takže šlo skutečně o reakci na rozhlasové vysílání. „*Jak nesmírná odpovědnost za každé slovo z přijímače! Jaký závazek pro všechny příští dny!*“ (Disman, 1975, s. 26).

V počátcích okupace se redaktoři snažili nejrůznějšími způsoby „*udržovat mezi posluchači odhodlání k odporu*“ (Ježek, 1966, s. 19). Vrcholem je zřejmě reportáž Františka Kocourka z vojenské přehlídky německé branné moci 19. března 1939, která měla velký ohlas doma i v zahraničí. Podle publikace *Od mikrofonu k posluchačům* tato reportáž spolu s reportáží Alfréda Technika z příjezdu tanků Rudé armády do Prahy 9. května 1945 ohraničovala období nacistické okupace Československa. Kocourkova reportáž bývá vyzdvihována jako nevídaně odvážné vystoupení proti okupantům a podle M. Dismana její hlavní význam tkví především v celkové koncepci, např. „*v hrané naivitě a švejkovských podtextech, v dokonalém využití „nešikovnosti“ informátora atd.*“ (Disman, 1975, s. 35).

Z výše uvedeného vyplývá, že konstrukt rozhlasu coby mluvčího té svobodně smýšlející části národa vznikl již několik let před druhou světovou válkou a pak se vždy ve správnou chvíli „vynořil“ jako odkaz na své nejlepší tradice. Krizový okamžik a správnou chvíli pro návrat k této tradici rozhlas zmeškal až v listopadu 1989, kdy s výjimkou pořadů *Magazín Mikrofóra*, *Kontinenty* a *Pražský zvukový deník* dlouho zastával postoj věrný oficiální politice.

3.1.7. Podobnosti mezi vysíláním v květnu 1945 a v srpnu 1968

Podobnosti bezděčné

Fakt, že rozhlasové vysílání v osudových okamžicích srpna 1968 odkazuje k vysílání v době Pražského povstání v roce 1945, má svůj reálný i logický základ. Podobnosti tu skutečně byly a mimo více či méně jasných narážek v odvysílaných hlasatelských textech mělo vysílání v mnoha ohledech podobný průběh prostě proto, že tyto situace byly podobné.

Celá republika byla v ohrožení, Praha jako mocenské centrum však byla středem zájmu – a to jak okupantů, tak i médií. Proto se vysílání soustřeďovalo především na dění v hlavním městě.

V obou případech se nepřátelé vlastním vysíláním v českém (popř. slovenském) jazyce snažili zmást posluchače. České, resp. československé vysílání na to reagovalo upozorněním, aby posluchači těmto zprávám nevěřili.

Vzletně se také hovoří o jednom z „*nejsvětějších bodů obrovského národního vzepětí*“ (citace slov J. Dienstbiera, in Pacovský, 1993, s. 129; cituje i Ješutová a kol., 2003, s. 345), kterýžto termín lze zcela jistě aplikovat na obě sledovaná období. Všechny publikace tento jev zmiňují, ač ho nazývají různě: „*Byl to svátek společenské samosprávy na celostátní úrovni*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 19). „*Jednota národa, která se nyní projevuje, musí rozhodnout.*“ (citace Jana Petránka z rozhlasového komentáře 21. 8. 1968, in Dienstbier – Lánský, 1990, s. 45).

Co se týče rozhlasu samotného, v obou případech obsadili okupanti budovu a hlasatelé i technici se museli uchýlit do skrytých prostor. Později došlo k tomu, že nebylo možno vysílat z hlavní budovy na dnešní Vinohradské třídě, a vysílání se muselo přesunout na jiná místa v Praze. V roce 1945 i v roce 1968 šly dokonce po určitou dobu do éteru hlasy techniků, protože čekání na profesionálního hlasatele by znamenalo zbytečné zdržení. Typická pro oba krizové okamžiky je práce rozhlasových techniků, kteří často s omezenými technickými prostředky a v krátkém čase dokázali propojit náhradní vysílací pracoviště s vysílači, a umožnit tím další vysílání. Evidentně pracovali mnohem

rychleji než okupační síly, které se vždy snažili vypátrat, odkud se vysílá. Ani jednou se však rozhlas nadlouho umlčet nepodařilo.

Při vysílání se netrpělivě čekalo na oficiální stanoviska a prohlášení institucí, které měly v rukou mocenské prostředky. V roce 1945 to byla Česká národní rada a Čs. Vojenské velitelství Velké Prahy a v roce 1968 prezident, vláda, Národní shromáždění a ÚV KSČ. Ani v jednom případě nebyl příslus těchto zpráv dostatečný, zvláště v prvních okamžicích. M. Disman např. píše, že 5. května se *všichni (...) horečně snažili navázat spojení s ČNR a vojenským velitelstvím Velké Prahy*. Dále se zmiňuje o tom, že v hlasatelně se všichni *„snažili udržet spojení s ČNR a získat co nejdříve její prohlášení“* (Disman, 1975, s. 90 – 91). Redaktoři a hlasatelé v obou případech byli tedy nuceni improvizovaně a sami za sebe povzbuzovat posluchače: *„Rozhlasovým pracovníkům nezbývalo než řešit rychle všechny věci podle zdravého rozumu a dobrého národního svědomí“* (citace dr. Zdeňka Morávka, člena Předrevolučního národního výboru Československého rozhlasu a ředitele českého programu, in Disman, 1975, s. 92). Vladimír Ježek ve své publikaci dodává, že během celého revolučního vysílání nebyl ani jednou žádný z členů České národní rady v rozhlasě přítomen. *„Všechny zprávy, provolání i rozkazy se musely složitou cestou prověřovat telefonicky. Přitom byly telefony často na dlouhou dobu beznadějně zablokované“* (Ježek, 1966, s. 42).

Dalším významnou okolností, která vykazuje podobnost května 1945 a srpna 1968 v rozhlasě, je střelba slyšitelná ve vysílání. Literatura pojednávající o rozhlasě v Pražském povstání neuvádí, zda byl hluk střelba do éteru puštěn záměrně, nebo zda prostě nebylo technicky možné zabránit tomu, aby do vysílání pronikaly zvuky vně vysílacího pracoviště. Z knihy M. Dismana Hovoří Praha však vyplývá, že minimálně jedna z hlasatelen (v přízemí) měla okna, a tedy od zvuku zvenčí příliš chráněna nebyla: *„Hlasatel zhasl světlo a dále hlásil jen v šeru, aby na sebe neupozornil, stolek hlasatelů byl totiž od dvora plného esesáků oddělen jen dvěma okenními skly“* (Disman, 1975, s. 75 – 76). Stejně tak fakt, že boje probíhaly uvnitř rozhlasové budovy i ve všech přilehlých ulicích, ukazuje na to, že střelba přehlušující slova hlasatelů i gramofonovou hudbu byla logickým důsledkem nastalé situace. Naproti tomu v srpnu 1968 nechali rozhlasoví pracovníci pronikat hluk střelby z ulice a ze dvora (vojáci stříleli i do oken rozhlasu) do vysílání zcela záměrně: *„Režisér se pokoušel zavřít zvukotěsné dveře operativního studia, aby do něho nepronikala střelba z ulice. Avšak rychle pochopil,*

když Karel Lánský, Karel Jezdinský a další otevírali nejen dveře, ale i zbývající nerozbitná okna. Závěrečná vystoupení rozhlasových novinářů na pozadí rachotu samopalů si dodnes pamatují posluchači nejen doma.“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 38). Spor o otevření či zavření dveří je v nahrávce slyšitelný.

Podobnosti vědomé

Posledně jmenovaná podobnost patří možná už do kapitoly podobností záměrných. Není jasné, zda chtěli redaktoři posluchačům pouze ukázat vážnost a dramatičnost situace, nebo zda chtěli připodobnit osudný 21. srpen k 5. květnu 1945 a říci tím, že se o rozhlas znovu bojuje. Avšak bez ohledu na motivaci tím ve výsledku nápadnou podobnost zajistili.

Také fakt, že se k rozhlasové budově sbíhali lidé v srpnu 1968 stejně jako v květnu 1945 s odhodláním ubránit rozhlas před okupanty, svědčí o tom, že podobnost těchto situací existuje a že aktéři ji měli buď přímo na mysli, nebo ji odhadli intuitivně.

V obou případech se po skončení krizového vysílání konal slavnostní akt, který vyzdvihl činnost rozhlasu v těchto dnech. V srpnu 1968 zde nebylo přímo vyřčeno, že by oficiálním slavnostním shromážděním po ukončení krizového období účastníci odkazovali ke květnu 1945 a k pietním aktům před rozhlasem. Avšak ředitel rozhlasu Hejzlar ve svém projevu hovořil o své víře, že vyspělý kolektiv Čs. rozhlasu bude s to „*v nových, často nesnadných podmínkách udržet skvělé tradice, jež si Čs. rozhlas v našem národním životě po desetiletí vytvářel (...)*“ (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 96). Narážka na tradice bezesporu odkaz ke květnu 1945 zahrnuje.

Na budově rozhlasu vedle sebe jsou umístěny dvě tabule. Na první z nich čteme: „5. května 1945, 12.33 Voláme všechny Čechy. Signál povstání českého lidu“. Na druhé se píše: „21. srpna 1968 04'30 hod. „Jsme s vámi, buďte s námi!“ Signál srpnového vysílání Čs. rozhlasu“. Další pamětní desky připomínají jména obětí obou událostí.

3.2. Faktory vycházející z instituce rozhlasu a z vysílání samého

3.2.1. Přístup instituce rozhlasu k vypjatým okamžikům

Vysílání v květnovém povstání roku 1945 se stalo znakem rozhlasu coby instituce, která v krizových chvílích neohroženě bojuje za svobodu a „staví do šiku“ tisíce lidí odhodlaných bránit vlast.

Po únorovém převratu musela tento kredit u posluchačů nutně ztratit. To už se jí ovšem přihodilo za nacistické okupace, a přesto jí posluchači při Pražském povstání bezmezně věřili. I v tom se historie opakovala. V souvislosti s „táním“ poměrů od poloviny 50. let si po jedno desetiletí zaprodaný rozhlas velmi pozvolna získával důvěru obyvatel mnohými kroky, které s komunistickou stranou nesympatizující část posluchačů pravděpodobně kvitovala s povděkem (např. v roce 1956 bylo zrušeno vysílání sovětské hymny vždy po skončení rozhlasového programu, později začal rozhlas uvádět nahrávky získané v rámci výměny se západními a asijskými zeměmi atd. – Ješutová, 2003, s. 241). V srpnu 1968 pak rozhlas potvrdil obraz, který o sobě vytvořil už v roce 1945, totiž že v krizovém okamžiku je schopen nejen přidat se do boje proti okupantům, ale především nastoupit do něj jako první.

Toto dějinné schéma pokračovalo, v době normalizace se rozhlas opět zaprodal (přesněji: nastoupili sem zaměstnanci loajální k režimu) a 17. listopad 1989 se mu přímo „nabízel“ coby třetí historická šance stát se vůdcem lidu bojujícího za svobodu. Nic takového se nestalo, rozhlas dál vysílal zkrácené zprávy a většinu prostoru dával názorům vedení KSČ. O sedm dní později píše Občanské fórum Československého rozhlasu ve svém prohlášení mj. o „*zdiskreditování Čs. Rozhlasu v očích široké veřejnosti*“ (Ješutová a kol., 2003, s. 407). To, že rozhlas „*v revolučních dnech jako sdělovací prostředek selhal*“ (Ješutová a kol., 2003, s. 408) bylo kladeno za vinu tehdejšímu ústřednímu řediteli Karlu Kvapilovi. Přesto se 20. listopadu sešel před rozhlasem dav „*převážně mladých*“ lidí, kteří volali, že chtějí „*slyšet pravdu*“ (Ješutová a kol., 2003, s. 404). 21. listopadu se před budovou shromáždilo 15 až 20 tisíc lidí, kteří

opět požadovali objektivní přístup rozhlasu k nastalé situaci. Zaznělo zde i heslo „*Máte naši podporu!*“ (Ješutová a kol., 2003, s. 405). Z toho je patrné, že vědomí důležitosti rozhlasu a jeho historické role přetrvává bez ohledu na jeho aktuální postoj k nastalé situaci. Přestože demonstrující lidé většinou nemohli pamatovat ani vysílání v osmašedesátém roce a dokumenty o něm publikovány nebyly, přišli před rozhlas jako jejich předkové v roce 1939, 1945 a 1968. To lze vysvětlit sedimentací zkušeností několika generací s rozhlasem jako institucí, která dává signál k odporu.

Rozhlas se s čestnou výjimkou několika výše zmiňovaných pořadů, vysílaných už od 20. listopadu, zapojil do revolučního dění až 30. listopadu pravidelným vysíláním Občanského fóra na celostátním okruhu Hvězda. Ke svému selhání v listopadových dnech se teď pochopitelně příliš nevrací a sám sebe prezentuje mnohem raději skrze svou význačnou roli v letech 1945 a 1968.

3.2.2. Bergerovsko-luckmannovský rámec vysílání

V této teorii má svět nekonečně mnoho realit, které pro nás subjektivně realitami skutečně jsou. Jako reálné můžeme přijmout to, co nám médium předkládá. Mediální obraz, který si samo médium o sobě vytváří, se pak stává realitou, kterou sdílí určité množství lidí.

Významy, které ukazují na důležitost rozhlasu ve vypjatých okamžicích, se nahromadily především v jazyce. Jazyk coby znakový systém tyto významy uchoval a instituce je může kdykoli znovu přinést svým posluchačům, aby tak uchovala mýtus o roli média v jeho více než osmdesátiletých dějinách. Nejpoužívanějším znakem odkazujícím na tuto roli jsou archivní materiály, většinou notoricky známá slova: „Voláme českou policii, české četnictvo, české vojsko...!“, respektive „Vážení posluchači, zůstaňte u svých přijímačů...!“ Znak bývá obecně odkazem na subjektivní významy. Naproti tomu znaky coby objektivace musí být objektivně dostupné, což je v tomto případě splněno – každý s dějinami alespoň trochu obeznámený člověk v našich poměrech ví, k čemu se tyto věty vážou, a je schopen rozeznat, že se hovoří o květnu 1945 a o srpnu 1968. V osmašedesátém roce používali redaktori a hlasatelé tyto objektivace přímo ve vysílání. Dnes se zmíněné věty citují převážně ve stříhových vzpomínkových pořadech,

jejichž účelem je význam rozhlasu připomenout a potvrdit. Častým opakováním se do vět, které původně vyjadřovaly jen svůj prvotní význam, dostal význam další, a to odkazovat na sebe samé. Za těmito větami se skrývá celá historie revolučního vysílání v roce 1945 a „legálního“ vysílání v roce 1968. Staly se znaky, a to znaky objektivními, dostupnými většině veřejnosti, tedy objektivacemi. V jazykové podobě je význam těchto znaků předáván dalším generacím a uchován v čase, a to díky schopnosti jazyka zpřítomňovat osoby i situace.

Rozhlas ovšem nezdůrazňuje svůj význam samoúčelně v rámci vlastní historie, patrná je snaha propojovat úlohu rozhlasu s dějinami státu a národa (zdaleka ne pouze v pořadech k výročím; důkazy můžeme najít přímo ve vysílání v osmašedesátém roce, např. úsilí odvyšlat za každou cenu provolání předsednictva ÚV KSČ odsuzující vstup vojsk na území Československa, aby obyvatelstvo nebylo dezorientováno). Souvisí to se strukturou relevance české společnosti: pro český národ jsou tyto mezníky klíčové, proto se o nich často hovoří, a rozhlas si nárokuje právo prezentovat se jako spolutvůrce dějin právě proto, že jeho dějiny jsou s klíčovými okamžiky české (resp. československé) historie úzce provázány.

V konkrétní práci rozhlasových redaktorů a hlasatelů ve vypjatých okamžicích se teoreticky vysvětlitelné opakování určitých schémat projevuje coby rutina. Tu vytvořili rozhlasoví pracovníci v pěti revolučních dnech roku 1945. Když pak jejich následovníci o třidvacet let později vysílali z obsazované Prahy a jiných částí republiky, zrodila se rutina velmi podobná té předchozí a nelze vyloučit, že si ji pouze znovu osvojili, neboť sociální zásoba vědění rutinní činnosti zahrnuje.

Rutinní práce rozhlasových pracovníků v krizových okamžicích je vlastně habitualizací vytvořených postupů. I ona patří do obecné zásoby vědění. Tím, že se krizové situace opakovaly, v rozhlasovém vysílání se vytvořily vzorce, které byly dále napodobovány. Proto lze vysledovat analogie v promluvách ve vysílání obou krizových období (1945 a 1968). Podstatné je ale i to, že nešlo jen o náhodnou podobnost způsobenou tím, že nastala stejná politická situace. Naplňování již vytvořených vzorců novým obsahem bylo evidentně záměrem redaktorů. Byli si vědomi toho, že tyto postupy „fungují“, neboť právě ony byly schopny na sklonku války vyburcovat pražské, a nejen pražské, občany k povstání, a navíc dodat instituci rozhlasu důvěryhodnosti. Proto jich hojně využívali a aby nebylo mýlky, zařadili čas od času do své promluvy větu – znak, která

přímo odkazovala na původ tohoto vzorce (např. „Národ je s námi, budeme s národem!“, „Jsme tu s vámi a pro vás.“, „Víme, že jste s námi.“ jako odkazy na tvrzení „Jsme s vámi, buďte v duchu s námi!“).

Typizace habitualizovaných činností jsou základem institucionalizace. Obvykle vzorce stanovují instituce, avšak v těchto případech nejde o instituci v klasickém byrokratickém smyslu. V květnu 1945 šlo v podstatě o protektorátní vládou neposvěcené ilegální vysílání skupiny vzbouřenců (i když to byla skupina přísně koordinovaná, aby nenastal chaos). Německé vedení instituce od svých pracovníků zcela jistě očekávalo znalost a plnění norem. Ti se však instituci vzepřeli. V srpnu 1968 byla situace jiná, velká část zaměstnanců i většina vedení rozhlasu byla jednotná a postupovala podle pokynů ústavních činitelů. Vysílání je proto označováno za „legální“ – uvozovky zde ale neopomene uvést žádný z autorů, který jej legálním nazývá. O normálním chodu instituce rozhlasu nelze každopádně ani v jednom případě hovořit a veškerá iniciativa, co se týče obsahu promluv i způsobu, jakým budou předneseny, vycházela od jednotlivců, tedy přímo od těch, kdo hovořili do mikrofonu. Respektovali sice nařízení některých jiných institucí (mj. Česká národní rada a Vojenské velitelství v roce 1945, vláda a Ústřední výbor Komunistické strany Československa v roce 1968), ale to, že je budou respektovat, bylo jejich vlastní rozhodnutí. Neprojevuje se zde tedy institucionalizace coby proces, který umožňuje vykonávat sociální kontrolu nad jedincem. Proces proběhl „zdola“, vytvořilo jej několik jedinců (jejichž cíle se shodovaly) a zůstal v tomto raném stádiu, neboť se nemohl kvůli časovému omezení rozvinout do klasické podoby, k čemuž by jinak za určitou dobu došlo: teoreticky by revoltující jedinci museli vytvořit jasná a psaná pravidla fungování revolučního rozhlasu, někteří by se dostali do vedení a vykonávali by kontrolu nad ostatními, případně uplatňovali sankce atd. To se zde stát nemohlo, protože krizové vysílání trvalo v prvním případě pět dní a ve druhém sedm, pak se situace vrátila do normálu a vedení opět převzala instituce jakožto byrokratický aparát (v této teoretické úvaze je lhostejno, zda a jak došlo k personálním změnám ve vedení rozhlasu).

Výše zmíněný proces, při němž si několik jedinců vytvoří pravidla šitá na míru aktuální situaci, popisují Berger a Luckmann jako základ instituce vytvořené dvěma jedinci. Jejich pravidla mají fakultativní ráz, dosud má každý z nich možnost je změnit či zrušit. To lze aplikovat na postavení hlasatelů v květnu 1945: v rozhlase nastala takováto

situace poprvé, a hlasatelé tak mohli a museli vytvořit svůj vlastní původní řád. Nová generace se podle Bergera a Luckmanna již rodí do zavedeného řádu, považuje jej za daný a samozřejmý, je pro ni objektivním světem. O redaktorech působících v době vstupu vojsk do Československa v roce 1968 to však bezesbytku neplatí. Tím, že tento řád není kontinuální a je nastolován pouze krátkodobě v mimořádných situacích, za daný se nepovažuje. Při každé z krizí ho zainteresovaní jedinci vytvářejí znovu, vždy je fakultativní. Avšak existuje zde vědomí, že řád stejného druhu byl již vytvořen, postupy jsou vyzkoušené a je možno se k nim navracet, neboť to šetří zbytečnou námahu. V bergerovsko-luckmannovské koncepci tedy institucionalizace vysílání z roku 1968 zůstává na půli cesty mezi generací tvůrců a generací jejich následovníků.

Instituce, která se chce prosadit ve společnosti, musí mít nad jedincem autoritu. Tím více to platí pro instituci, jejíž řád je fakultativní a jejíž autorita není tudíž automatická, zajištěná samotnou dlouhodobou existencí instituce. Tím, že byla institucionalizace krizového vysílání v květnu 1945 i v srpnu 1968 ve fázi zrodu, mohlo být příliš patrné, že je výsledkem lidské činnosti. Bylo proto třeba ji legitimizovat. Dělo se tak za prvé tím, že rozhlas poukazoval na svou provázanost s minulostí instituce rozhlasu v „lepších dobách“. V případě Pražského povstání zatracoval dobu nacistické okupace, z čehož vyplývá návrat k vlastním předválečným tradicím. V srpnu 1968 bylo toto poukazování na klasičtější podobu instituce podvojně: redaktoři zdůrazňovali „legalitu“ svého vysílání, tedy pokračování v normální funkci instituce rozhlasu jako před vstupem vojsk, a vedle toho souvislost s revolučním vysíláním v době Pražského povstání, které už bylo tehdy legendární, popsané v literatuře a připomínané samotným rozhlasem. V obou případech tedy rozhlas revoluční vysílání integroval do kontextu své vlastní historie.

Druhý způsob legitimizace probíhal prostřednictvím jiných institucí, které představovaly státní či vojenskou moc. Těmito institucemi byly zejména Česká národní rada a Vojenské velitelství Velké Prahy v roce 1945 a prezident republiky, vláda a Komunistická strana Československa v roce 1968. Rozhlas se v obou případech velmi snažil udržet s nimi kontakt, předávat občanům jejich příkazy nebo nechat jejich představitele hovořit přímo do vysílání (to se ovšem podařilo jen v srpnu 1968). Tím mohl vymezovat hranice, v nichž občané smějí jednat, i bez vlastního pevně zakotveného institucionálního řádu. I zde tedy legitimizace probíhala prostřednictvím

integrace, tentokrát integrace rozhlasu do kontextu ostatních – a to pro chod státu důležitých – institucí, a interakce mezi nimi.

Logiku institucím dává především jazyk. Tato logika patří do obecné zásoby vědění. Rozhlas v roce 1945 zdůrazňuje, že je třeba bránit jeho sídlo na dnešní Vinohradské třídě. Činí tak jazykovými prostředky, které rozhlas charakterizují jako symbol odporu. Jde o rozkazovací věty, jimiž hlasatelé tlumočí nařízení vojenského velitelství, ČNR ad. (tyto prostředky souvisejí s legitimizací a jejich fungování bylo popsáno výše), a zejména pak hlášení podporující morálku bojujících Pražanů: „*S puškami v ruce hájíme místa, odkud k vám hovoříme! (...) České ruce hájí stanoviště rozhlasu! (...) Hájíme Prahu! Prahu uhájíme!*“ (Ježek, 1966, s. 129). Není třeba zdůrazňovat, že tento „boj“ rozhlasových pracovníků je výhradně symbolický, v literární teorii se hovoří o synekdoše.

Logiku tedy jazyk dává instituci rozhlasu tím, že se hlasatelé stylizují do role bojovníků hájících v Praze barikády, kteří své „spolubojovníky“ přesvědčují, že boj má smysl a vítězství je blízko. Tuto logiku vysílání potřebovalo získat proto, aby na své posluchače působilo důvěryhodně. Lze říci, že snaha byla korunována úspěchem, neboť v důležitost rozhlasu uvěřili prokazatelně alespoň ti, kdo přišli bránit rozhlas a vytrvali v budově po všechny revoluční dny. Pochopitelně byla po Praze jiná ohniska bojů, kde by z vojenského hlediska jejich pomoci bylo potřeba možná více než u rozhlasu, oni však přesto přišli právě sem. Byli totiž přesvědčeni, že je třeba umožnit rozhlasu nepřetržitě vysílání. Bergerova a Luckmannova myšlenka, že logika institucí má svůj původ v jazyce, se tím potvrzuje.

V srpnu 1968 zůstal rozhlas díky výše již popsaným procesům (habitualizace, objektivizace, internalizace) tímž symbolem odporu, jakým byl v roce 1945, a lidé se ho opět vydali bránit. V této chvíli už boj o rozhlas – holýma rukama proti tankům – zcela nepochybně žádný smysl neměl a byl předem prohraný. Hlasatelé však tentokrát neburcují občany k boji, hledají zcela jinou logiku pro své vysílání a pro svou instituci. Ve snaze zabránit krveprolití vyzývají k pasivní rezistenci a k pohrdavému odsuzování vstupu vojsk. Sami jdou příkladem a předčítají například celou záplavu rezolucí vyjadřujících nesouhlas s okupací, zpráv ze zahraničí o odsudcích sovětské agrese a osobních zážitků, podle nichž oslovení vojáci naprosto neznají poměry v naší zemi a diví se, proč je nikdo neví. Rozhlas tak zůstává symbolem (pasivního) odporu v tom

smyslu, že proklamuje tentýž názor na okupaci, jaký má většina obyvatel. Stylizuje se už ne do role bojovníka na barikádě, ale do role trpělivého vyzyvatele k udržení morální převahy nad nepřítelem, které podle jejich názoru nakonec povede k vítězství. Jazykové prostředky, které k tomu používá, dávají vysílání logiku.

Postavení i chování člověka ve světě institucí je definováno v obecné zásobě vědění a určují ho role, které mají jedinci v nastalé situaci hrát. Od rozhlasových hlasatelů a redaktorů, kteří „slouží“ veřejnosti, se jakoby samozřejmě očekává, že v případě nespravedlivého zásahu do chodu státu zvenčí budou stát na straně svobody. Roli, kterou od nich společnost očekávala, sehráli v obou případech, v roce 1945 i 1968. Před rokem 1989 k žádné agresi z ciziny nedošlo, nesvoboda byla dílem vlastních lidí uvnitř státu. To je možná důvod, proč rozhlas jako první nevystoupil ve jménu svobody. Byl totiž plný zaměstnanců, kterým jejich roli určil totalitní režim. A přesto se zástup lidí v listopadu 1989 dožadoval, aby rozhlas svou roli z předchozích přelomových okamžiků českých dějin zopakoval. Dvakrát tedy rozhlas sehrál roli, kterou od něj společnost mlčky a samozřejmě očekávala, potěť ji nesplnil a lidé ji přišli přímo pod okna rozhlasové budovy hlasitě vyžadovat.

Role se však netýkají pouze těch, kdo jsou s institucí přímo spjati, je jimi poznamenán postoj celé společnosti. Rozhlas při svém vysílání v letech 1945 a 1968 předpokládal, že vyjadřuje postoj ne-li všech, pak alespoň většiny obyvatel. S tímto postojem zacházel jako s obecně platnou realitou. Veškeré vysílání je vlastně určeno pro ty, kteří smýšlejí stejně jako rozhlasoví pracovníci. Kolaboranti jako by v řadách obyvatelstva neexistovali. Hovoří se pouze o Němcích (v roce 1945) a Sovětech (v roce 1968), a to výhradně jako o symbolu zla, které je nutno eliminovat. Naopak „Čech“ je synonymem bojovníka za svobodu. Toto vytváření reality se částečně překrývá s pojmem vlastenectví a vypomáhá si jazykovými prostředky, které k vlastenectví odkazují (např. v roce 1945 rozhlas volá „všechny Čechy“ na pomoc). Vybočení z tohoto řádu se pokládá za odklon od reality. Realita je tedy ustavena jako postoj „Kdo nejde bojovat, není Čech“. Externalizovaný výsledek stanoviska několika rozhlasových pracovníků se po procesu objektivace stává objektivní realitou. Objektivované vědění o realitě vytvořené člověkem je pak ve vědomí posluchačů internalizováno jako obecně platná pravda. Hlásal-li tedy rozhlas, že právě nastala chvíle, kdy musí všichni dobří Češi jít bojovat proti německým okupantům, sebralo mnoho Pražanů třeba i primitivní zbraně a

přes vysokou pravděpodobnost ztráty života šlo bojovat. V roce 1968 rozhlas vyzýval všechny občany (a ti ve velké míře uposlechli) ke klidu a k nástupu do práce, aby jejich místa neobsadil někdo jiný, jinými slovy nepřítel. Rozhlasoví pracovníci tedy opět nastavili realitu tak, že nikdo z občanů naší republiky s okupací nesouhlasí. Znovu promlouvali pouze k Čechoslovákům, kteří se staví proti vstupu vojsk a chtějí bojovat za svobodu (přestože sympatizanti se Sověty zde nepochybně byli). Nejenže tím rozhlas určoval, jak mají lidé realitu vnímat, ale sám ji i vytvořil.

Zároveň lze říci, že redaktoři a hlasatelé v roce 1968 pracovali s již vytvořeným souborem věděním, jak realitu v zájmu osvobození vlasti konstruovat. Byl to pro ně objektivizovaný (a také jediný) způsob, jak v mimořádné situaci zapůsobit na masy obyvatelstva a přimět je, aby se chovaly podle pokynů rozhlasu. Proto se v srpnových dnech opět operovalo s pojmem češství a vlastenectví a s institucí rozhlasu coby duchovním vůdcem lidu a zároveň bratrem či druhem v boji proti nesvobodě. Pro nástupce rozhlasových pracovníků z roku 1945 se postupy jejich kolegů-předků staly subjektivní realitou, považovali je za dané. Objektivované a sedimentované věděním zformovalo jejich přístup k vysílání v roce 1968. Takto vznikla šablona vysílání v krizových situacích, která se však potřeť v roce 1989 už neuplatnila.

Vzhledem k tomu, že sedimentované věděním o událostech roku 1945 bylo společné rozhlasovým redaktorům i posluchačům, chovali se v roce 1968 i posluchači tak, jako jejich předkové. Vedle toho, že přišli bránit rozhlas, což byla naprosto zbytečná akce, byli schopni postupy rozhlasu pochopit a považovat instituci za svého spojence, který takto jedná pro jejich dobro. K zpřístupnění intersubjektivně sedimentovaných zkušeností ostatním i k jejich následným modifikacím je třeba použít obecně přístupný znakový systém. Tím bývá většinou jazyk, ale najdeme zde i mimojazykové prostředky. Posluchači znali vysílání z roku 1945, a proto jim nemohlo uniknout, že jazykovými odkazy k roku 1945 rozhlasoví redaktoři staví (tehdy) současnou situaci, stejně jako svou roli, na roveň vysílání v čase Pražského povstání. Z mimojazykových prostředků se uplatnil především naléhavý tón některých projevů, v jiných případech tón patetický a v neposlední řadě pronikání hluku střelby do vysílání. Všechny tyto prostředky umožnily občanům okamžitě porozumět komunikačnímu záměru rozhlasových pracovníků, aniž by jim musel být složitě vysvětlován.

Je třeba dodat, že institucionální významy rozhlasu v krizové situaci z května 1945 sice převzala následující generace, která prožila srpen 1968, v souladu s teoretickými předpoklady procesu institucionalizace, avšak rozhlas sám coby instituce je velmi netypický. A to nejen z hlediska své vnitřní struktury v době revoluce (o tom byla řeč výše v souvislosti se zrodem instituce a fakultativním rázem jejího řádu), ale především směrem ven, k posluchačům. Chování posluchačů není institucionálně vynutitelné předpisy ani sankcemi, s výjimkou placení koncesionářských poplatků. Solidarita a starost o rozhlas jsou proto čistě dobrovolné a mísí se s vyšší morální povinností bránit vlast a svobodu. Takovou reakci posluchačů podnítily promyšlené postupy rozhlasových redaktorů, nikoli předpisy instituce.

Zajímavé je to, jak se proměnila tradiční anonymita posluchačů rozhlasu. Za normálních okolností vnímá rozhlasový pracovník své posluchače pouze jako anonymní typy, s nimiž se pravděpodobně nesetká. V květnu 1945 však tito posluchači přicházejí sřežít rozhlas a změnili se v individuality, konkrétní osoby, které buď povstání přežili a jejich vzpomínky jsou zaznamenány v jednom z 22 fasciкулů výpovědí, o nichž se zmiňuje Miloslav Disman (Disman, 1978, s. 84), nebo zahynuli a jejich jméno zůstává na pamětní desce na budově rozhlasu. Dá se říci, že i tím „instituce“ posluchače nabyla na důležitosti. V menší míře se situace opakovala v srpnu 1968 a listopadu 1989, tehdy se však rozhlasoví pracovníci s posluchači tváří v tvář setkali pouze jako s masou lidí, která se shromáždila na Vinohradské třídě.

Bylo už popsáno, jakým způsobem propůjčuje jazyk instituci logiku. Role rozhlasových pracovníků v krizovém vysílání je však rovněž objektivována především jazykem. Hlasatel se v tomto vysílání identifikuje se sociálně objektivovanými typizacemi jednání – vykonává činnost, která se dá shrnout pod pojem „práce rozhlasového pracovníka v momentě politické krize“. Teprve v kontextu obecné zásoby vědění české společnosti pak lze použít pojem „role“. Redaktor se hraním své role stal součástí sociálního světa, v němž jsou ostatní lidé (hrájící své role) redaktorem řízení a věří, že je v kooperaci s dalšími institucionálními složkami státu vykoupí. Roli redaktora v krizovém okamžiku můžeme tedy nazvat „koordinátor“ a „spasitel“. Ve vysílání byla jazykově objektivizována v praktických pokynech obyvatelstvu a v projevech sounáležitosti.

Díky internalizaci této role se pro redaktora stal sociální svět subjektivně reálným. Tomu, že je součástí aktivního odboje, duchovním vůdcem, prostředníkem mezi důležitými vojenskými a státními orgány a koordinátorem praktického života obyvatel v Praze i jinde, jinými slovy tomu, že jeho rolí v nastalé situaci je být „koordinátorem“ a „spasitelem“, sám věří. Tuto roli vnímá jako svůj osud a nezměnitelnou skutečnost. O tom svědčí například vzpomínky Jiřího Dienstbiera či Miloň Čepelky. Jiří Dienstbier: „Vyšel jsem na balkón a všiml si, že tanky, předtím rozestavěné, se nad vinohradským tunelem řadí do kolony.(...) Tanky vyrazily, řidič prvního na okamžik zaváhal, ale pak se pomaličku znovu rozjel. Začal jsem křičet: ‘Rozestupte se a otočte se k nim zády.’ Ti, kteří mě slyšeli, se rychle tlačili k chodníkům. Ostatní bleskurychle pochopili. Během několika vteřin se barikáda rozdělila na dvě ještě těsnější zátky na obou stranách ulice. (Dienstbier – Lánský, 1990, s. 37). Miloň Čepelka: „Mohlo se stát všechno, mohli nás postřílet... Ale tenkrát jsme to tolik nevnímali, byli jsme za hrdiny. Dnes to můžu trochu shazovat, ale v té době jsme to cítili jako povinnost. Až se člověk diví, že se takhle choval a neměl při tom větší strach.“ (osobní rozhovor s M. Čepelkou z 20. 4. 2006).

Rozhlasový pracovník hrající zmíněnou roli nejedná sám za sebe, nýbrž tuto roli reprezentuje – dělá to, co považuje v rámci své role za vhodné a společností očekávané. Jeho úloha pak reprezentuje celou instituci rozhlasu. Rozhlas jako instituce je díky tomu rovněž považován za „koordinátora“ a „spasitele“. Rozhlasoví hlasatelé a redaktoři, kteří hovoří k celému národu, svými rolemi symbolicky reprezentují instituci více než jiní, které veřejnost nezná. Lze dokonce v souladu s Bergerovou a Luckmannovou teorií říci, že tyto role reprezentují smysluplný celek všech institucí, a mají proto ve společnosti strategickou důležitost. Ostatní instituce totiž jediným rozhlasovým kanálem, ústy několika lidí plnících svou roli, předávají své pokyny a informace všem ostatním. Tím rozhlas pomáhá udržovat tento „smysluplný celek institucí“ v povědomí členů společnosti. V souladu s teorií Bergera a Luckmanna lze dokonce říci, že role rozhlasových pracovníků nemají jinou funkci než symbolicky reprezentovat institucionální řád jako celek, neboť reprezentují postoje občanů ze všech vrstev společnosti i postoje ostatních institucí.

Soubor teoretických tradic, které se vážou k fungování rozhlasu, je nazýván symbolickým světem. Zahrnuje i ony mimořádné situace, o nichž tato práce pojednává.

Byl zde vytvořen virtuální svět strážců svobody národa u mikrofonu. Symbolický svět sám sebe legitimizuje pouhou objektivní existencí ve společnosti. Z toho vyplývá, že rozhlas sám mohl mýtus o své roli v krizových situacích, který nosíme v podvědomí, vytvořit a udržovat, protože prostě nelze popřít, že v těchto událostech figuroval. Na úrovni mytologie není třeba symbolický svět teoreticky udržovat, je postulován jako objektivní realita. Rozhlasu stačilo použít rámec vysílání, který byl vytvořen v květnu 1945, o třiadvacet let později, a vyplnit ho novou realitou. Tím potvrdil existenci mýtu a zajistil jeho trvání. Dá se ale říci, že mýtus padl s počátkem „sametové revoluce“ v roce 1989, kdy rozhlas svou funkci v přelomových okamžicích nepotvrdil a zůstal velmi dlužen tradiční roli bojovníka za svobodu. Jeho roli pak převzaly jiné instituce, např. rozhlasové stanice Hlas Ameriky, Svobodná Evropa a BBC a také tehdejší Československá televize.

4. Klasifikace znaků

4.1. Znakys vysílání z května 1945

Znakys na rovině lexikální:

Habitualizační

1	Český rozhlas na vlně 415 m ¹⁾
2	dostavte se ihned (přijďte ihned) ²⁾
3	hrdiný boj ³⁾
4	hrdinové českého národa, Pražané, padlí v bojích na barikádách, oběti boje za svobodu československého národa ⁴⁾
5	naděšeně zpevňují a stavějí nové barikády ⁵⁾
6	nařizuje ⁶⁾
7	obrazový materiál o událostech v Praze pro mezinárodní veřejnost ⁷⁾
8	okamžitě ⁸⁾ – č. 35/ihned ⁹⁾
9	opakuji ¹⁰⁾
10	Pozor! Pozor! ¹¹⁾
11	prosíme ¹²⁾
12	přelepit nebo přetřít krycí barvou německé texty ¹³⁾
13	s hrdostí ¹⁴⁾
14	Sláva pražským revolucionářům! Sláva spojeneckým armádám! Sláva Rudé armádě! Sláva prezidentu Benešovi! Sláva velkému Stalinovi! Smrt německým okupantům! ¹⁵⁾
15	velký boj historického okamžiku ¹⁶⁾
16	voláme ¹⁷⁾
17	všichni (všechny) ¹⁸⁾
18	Vydržte! ¹⁹⁾
19	Vytrvat! ²⁰⁾
20	vyzýváme ²¹⁾

Objektivizační

1	aby byly zachráněny děti a ženy ²²⁾
2	bílou vlajku ²³⁾
3	Bratři Slováci! ²⁴⁾ / Bratři a sestry! ²⁵⁾
4	čest Masarykova národa ²⁶⁾
5	jakožto ruští lidé a sovětští občane ²⁷⁾
6	matce měst, naší drahé Praze ²⁸⁾
7	národní povinnost ²⁹⁾
8	podle mezinárodního práva ³⁰⁾
9	posvátnost tohoto boje za svobodu ³¹⁾
10	Pravda vítězí! ³²⁾
11	převzmou vojenskou službu ve stejnokrojích ³³⁾
12	s tvrdostí hodnou potomků Žižkových ³⁴⁾
13	se obrací v této historické chvíli ³⁵⁾
14	slavné Rudé armádě ³⁶⁾
15	Svobodní Pražané, svobodní Češi! ³⁷⁾
16	trikolórou nebo páskou v národních barvách ³⁸⁾
17	v tento památný den ³⁹⁾
18	(voláme) všechny československé občany ⁴⁰⁾
19	zdroj života našeho národa – naši Československou republiku ⁴¹⁾
20	znak rudé hvězdy na přední, boční plošině tanku nebo na jiném jeho místě ⁴²⁾

Institucionální

1	bojovníkům z barikád a příslušníkům Revolučních gard, označených bílou páskou s červenými písmeny „R.G.“ ⁴³⁾
2	Česká národní rada jakožto představitelka revolučního lidu, který svou silou dobyl Prahu a zlomil moc německých ozbrojených sil ⁴⁴⁾
3	české četnictvo ⁴⁵⁾
4	české vojsko ⁴⁶⁾
5	československá armáda ⁴⁷⁾
6	Československé vojenské velitelství Velké Prahy ⁴⁸⁾
7	českou policii ⁴⁹⁾
8	do Českého rozhlasu ⁵⁰⁾
9	na jihoslovanském konzulátě ⁵¹⁾
10	národní výbory ⁵²⁾
11	osvoboditelských, spojeneckých armád ⁵³⁾
12	posluchači vysokých škol pražských ⁵⁴⁾
13	protektorátní vláda a německá správa ⁵⁵⁾
14	příslušníci „Černého lva“ ⁵⁶⁾

15	s Národním výborem československým ⁵⁷⁾
16	ujalo se velení všech československých jednotek v Praze ⁵⁸⁾
17	Všem jednotkám! ⁵⁹⁾
18	všemi bezpečnostními sbory ⁶⁰⁾
19	všichni zaměstnanci novinářských podniků, tiskáren ⁶¹⁾
20	z příkazu delegace Mezinárodního červeného kříže ⁶²⁾

Znaky na rovině výpovědi:

Habitualizační

1	At' žije bratrská rodina slovanských národů! At' žije Československá republika! At' žije Sovětský svaz a jeho Rudá armáda! At' žije maršál Koněv! Sláva velkému Stalinovi! ⁶³⁾
2	At' žije Československá republika! ⁶⁴⁾
3	Jsme s vámi! Buďte v duchu s námi! ⁶⁵⁾
4	Jsou k nám, ku Praze, upřeny dnes zraky všeho českého a slovenského lidu, zraky celého světa. ⁶⁶⁾
5	Obchodníci potravinami! I když nebudete moci otevřít své krámy, postarejte se, aby bylo v chodu plynulé zásobování obyvatelstva životními potřebami. ⁶⁷⁾
6	Pamatujte na budoucnost! ⁶⁸⁾
7	Pomozte co nejdříve! ⁶⁹⁾
8	Používejte co nejméně telefonů, nezatěžujte zbytečně telefonní síť potřebnou pro velmi důležité zprávy. ⁷⁰⁾
9	Předějte toto hlášení nejbližší bojové jednotce! ⁷¹⁾
10	Slavná Rudá armáda vstupuje na půdu svobodné Prahy! ⁷²⁾
11	Smrt německým okupantům! ⁷³⁾
12	Šetřte plynem – musíme udržet dodávku plynu pro nemocnice! ⁷⁴⁾
13	Tak jako vytrvali bojovníci na barikádách, dělníci v elektrárnách a plynárnách, lékaři a sestry na obvazích, pomocné sbory a všechny složky bojující armády i veřejné ochranné stráž, jako vytrval znovu osvozený Československý rozhlas, třikrát těžce bombardovaný, vytrvejte ještě na svých stanovištích, kde je vás třeba. ⁷⁵⁾
14	Uchylte se do protiletectvých krytů a zachovejte klid! ⁷⁶⁾
15	V krátké době ohlásíme důležitou zprávu! ⁷⁷⁾
16	V těžkých chvílích zachovává si pražské obyvatelstvo vzornou a bezpodmínečnou kázeň, na kterou může být právem hrdý. ⁷⁸⁾
17	Volá Praha! Čekáme, že nám rychle pomůžete! ⁷⁹⁾
18	Voláme všechny Čechy! ⁸⁰⁾
19	Voláme všechny československé občany, aby stavěli všude na okraji Prahy barikády proti tankům. ⁸¹⁾
20	Všichni do Českého rozhlasu! ⁸²⁾

Objektivizační

1	Brzo se opět přihlásíme (ohlásíme). ⁸³⁾
2	Civilní obyvatelstvo nechť nevychází z domů na ulice. ⁸⁴⁾
3	Jejich automobil je označen československou vlajkou, vlajkou Červeného kříže a bílým praporem. ⁸⁵⁾
4	My, občané Prahy, města veliké a slavné historie, pozvedneme slávu českého národa k těm výšinám, kam ji v minulosti přivedl velký Žižka a jeho Tábor. ⁸⁶⁾
5	Nejednáme více s nacistickými okupanty! ⁸⁷⁾
6	Němci zapálili Pražský hrad – symbol českého národního života! ⁸⁸⁾
7	Neuposlechnutí této výzvy bude trestáno podle revolučních zákonů. ⁸⁹⁾
8	Osvobozený lid, který se brání nacismu téměř holýma rukama, nikdy nezapomene, že nebyl opuštěn slavnou spojeneckou armádou. ⁹⁰⁾
9	Označte se československými vlajkami – je to poznávací značka pro vlasovce. ⁹¹⁾
10	Plňte svou národní povinnost v boji proti fašismu. ⁹²⁾
11	Studenti neustupují a bojují o svobodu své milované vlasti, o svá práva! ⁹³⁾
12	Tam, kde dosud nebyly odstraněny obrazy obou představitelů, bývalého státního prezidenta dr. Háchy a bývalého říšského kancléře Hitlera, buďte ihned odstraněny. ⁹⁴⁾
13	Tanky a obrněné vozy vojsk generála Vlasova jsou označeny československou vlajkou a bílými pruhy na pancéři. ⁹⁵⁾
14	Ti, kteří se do stanoveného termínu vzdají, mají zaručeno, že s nimi budeme jednat podle všech mezinárodních konvencí. ⁹⁶⁾
15	V našich řadách bojuje policie, četnictvo, legionáři, dělníci, členové tělocvičných jednot, slovem - celý národ! ⁹⁷⁾
16	Velitelství letiště převezme nejstarší důstojník, pokud již nebyl určen jiný důstojník. ⁹⁸⁾
17	Věříme, že důstojníci a vojáci Vlasovovy armády v poslední etapě boje, jakožto ruští lidé a sovětsí občané, podpoříte obranu Prahy. ⁹⁹⁾
18	Vojsko je oblečeno do německých uniforem, ale označeno slovanskými trikolórami. ¹⁰⁰⁾
19	Volá Český rozhlas! ¹⁰¹⁾
20	Vyzýváme odběratele plynu ve Velké Praze, aby krajně šetřili plynem, jinak by musela být dodávka plynu zastavena. ¹⁰²⁾

Institucionální

1	Bojující vojsko je součástí regulérní armády. ¹⁰³⁾ – 55
2	Česká národní rada jako jediná představitelka a jako zplnomocněnec československé vlády v Košicích se ujímá dnešního dne moc vládní a výkonné na území Čech, Moravy a Slezska. ¹⁰⁴⁾
3	Česká národní rada prohlašuje, že akce generála Vlasova proti německým vojskům

	jsou vlastní záležitostí jeho jednotek a Česká národní rada nemá s nimi žádné politické úmluvy. ¹⁰⁵⁾
4	Členové všech rozhlasových orchestrů a Český pěvecký sbor, nastupte zítra, tj. 10. května 1945, v 10 hodin dopoledne do budovy Československého rozhlasu na Fochově třídě! ¹⁰⁶⁾
5	Dale vyzýváme přednosta služeben, aby ihned zařídili vše potřebné k obnově plného železničního provozu. ¹⁰⁷⁾
6	Další pokyny budou vydány rozhlasem. ¹⁰⁸⁾
7	Delegace Mezinárodního červeného kříže žádá, aby byla zastavena palba na jednotky Červeného kříže, poskytující pomoc raněným na Soudním náměstí na Pankráci, jakož i všude, kde je třeba lékařské nebo hasičské pomoci. ¹⁰⁹⁾
8	Důležité hlášení obráncům Prahy: Mělnickou a liblickou vysílací stanicí, jakož i letáky, rozšiřují Němci vylhané zprávy, kterými se ještě v poslední chvíli pokoušejí zastrážit statečné obránce Prahy. ¹¹⁰⁾
9	Hájíme rozhlas, přijďte nám pomoci! ¹¹¹⁾
10	Jménem ČNR nařizují, aby se všichni ozbrojení, kteří nedrží opěrné body pod určitými veliteli, hlásili v kasárnách Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky. ¹¹²⁾
11	Karl Hermann Frank pod tíhou drtivých faktů rázného vystoupení lidu v Praze i na venkově byl nucen přiznat skutečný stav, že Česká národní rada a národní výbory převzaly vládu a moc ve městě do svých rukou. ¹¹³⁾
12	Kdyby vysílání na vlně 415 odpadlo, nevěřte žádnému jinému vysílání. ¹¹⁴⁾
13	Převezměte ihned v zájmu veřejného zdravotnictví vedení německých univerzitních klinik! ¹¹⁵⁾
14	V důležité chvíli každý na své místo! ¹¹⁶⁾
15	Vaše zprávy a výzvy jsme okamžitě hlásili Českým rozhlasem a okamžitě se spojili s příslušnými místy. ¹¹⁷⁾
16	Velitelství předpokládá vaše zapojení na národní výbory. ¹¹⁸⁾
17	Vláda přešla do rukou lidu a jeho orgánů. ¹¹⁹⁾
18	Všechny mocenské prostředky jsou v rukou Národní rady. ¹²⁰⁾
19	Vyzýváme všechny československé občany, aby se hlásili u nejbližších československých jednotek. ¹²¹⁾
20	Závodní revoluční rady přejímají správu všech továren, závodů, podniků a bank a pracují podle pokynů České rady všech odborů. ¹²²⁾

Znaky na rovině textové:

Habitualizační

1	Bratři a sestry! Svobodní Čechoslováci! Praha je československá. Praha je v českých rukou. Po více než šesti letech pod nacistickou mocí, která se nyní hroutí na všech frontách, po prvních a nesčetných Lidicích, jsme opět svobodni. Ne však proto, abychom se radovali. Před touto radostí nás čeká ještě velký boj historického
---	--

	okamžiku. Pro budoucnost svých dětí voláme do celého světa posvátnost tohoto boje za svobodu. Svobodní Pražané, svobodní Češi! Vytvrvejte a stůjte věrně při sobě! Voláme k Rudé armádě i k armádám spojenců na západě o pomoc a tuto pomoc očekáváme. Než přijde, vytvrvejte! Český lide z Prahy a okolí, nastup do jednoho k boji! Bojujte věrně, bojujte pro budoucnost svých dětí! Padlí věřejšího dne nás zavazují! Stojí při nás. Vytrvat! Vytrvat! Praha je naše a naši zůstaně! ¹²³⁾
2	Budeme vás informovat v pravidelných intervalech o všeobecné situaci v Praze. Mějte naladěny své přijímače na naši vlnu. ¹²⁴⁾
3	Česká města, hlase ihned, okamžitě telefonicky tiskové sekci České národní rady vojenskou situaci u vás a ve vašem okolí. Žádejte úplnou kapitulaci německých jednotek po vzoru Prahy. ¹²⁵⁾
4	Česke ruce hájí stanovistiě rozhlasu. Hájíme Prahu! Prahu uhájíme! Jsme s vámi! Buďte v duchu s námi! Prahu uhájíme! Praha je, Praha zůstaně svobodná! ¹²⁶⁾
5	Československý rozhlas ohlašuje první vydání Národních listů s provoláním České národní rady. Na titulní stránce Národních listů je portrét prezidenta dr. Edvarda Beneše a výzvy: „Národe nezapomeň!“, „Padl protektorát, ať žije Československá republika! Ať žije prezident Beneš a maršál Stalin!“ ¹²⁷⁾
6	Čeští dělníci, pražští lidé! Zůstaňte na svých místech! Neustupujte! Braňte každou píď půdy! Pomoc přichází. ¹²⁸⁾
7	Díky odvaze a kázni dokázali jste již divy v osvobozujícím zápase. Kázeň a odvaha je jediným příkazem chvíle. Klid však ještě není. ¹²⁹⁾
8	Hovoří Praha! Česká Praha hovoří! Němci porušili jednání o kapitulaci, rozpoutali boj. Potřebujeme pomoc! Pošlete nám na pomoc lelectvo a tanky, pošlete nám výsadkáře! ¹³⁰⁾
9	Je hlášen nálet německých letadel na Prahu. Obyvatelstvo nechť ihned vyhledá protiletectké kryty! Sirény nefungují, proto to hlásíme rozhlasem! ¹³¹⁾
10	Mužové německé branné moci! Zahodte zbraně! Nekryjte strašné činy jednotek SS, jinak budete za ně také i vy odpovědni! ¹³²⁾
11	Nová, svobodná republika, která se rodí a je křtěna naší prolitou krví, bude republikou naší, budeme v ní vládnout my, my v ní budeme hospodařit. Lid v ní bude kráčet k blahobytu a štěstí! Příští pokolení českého národa budou se s úctou sklánět před těmi, kdo v májových dnech roku čtyřicátého pátého takřka svými těly odráželi náporu ozbrojených německých band. ¹³³⁾
12	Občané, vojáci! Braňte ještě neúprosněji a ještě tvrději každý dům, každou barikádu! Dovedte k vítěznému konci náš spravedlivý boj za svobodu! Vytvrvejte! ¹³⁴⁾
13	Pozor! Pozor! Barikády postavíte takto: Vozidla bez kol naplníte dlažebními kamenem. Vozy elektrické dráhy naplníte dlažebními kostkami, před tím je však uvolníte a vhodně postavíte. Používejte i nádob na popel, nezapomeňte je však uzavřít. Traverzy spojte drátem. Na místech, která nelze objet, ustavte střelecká hnízda, objekty, které nelze obejít, ostřelujte. ¹³⁵⁾
14	Pozor! Pozor! Velitelství československých vojsk v Praze upozorňuje všechny velitele bojových jednotek, že Němci rozeslali podvrženou zprávu, aby na výpadových silnicích nebyl kladen odpor, zejména aby nebylo stříleno. V barikádách mají být nechány mezery a nemá být bráněno vstupujícím německým jednotkám. Tato zpráva je falešná. Bojové jednotky se budou bránit, jakmile Němci zahájí palbu. Předějte toto hlášení nejbližší bojující jednotce. ¹³⁶⁾

15	Pozor, pozor! Budeme vysílat projev pro Vlasovou armádu. Umožněte vojákům generála Vlasova jeho poslech. ¹³⁷⁾
16	Pražané! Československý rozhlas vítá slavnou Rudou armádu při jejím příchodu do Prahy. Postavte do oken své přijímače a zapněte je na nejvyšší sílu! ¹³⁸⁾
17	Pražané! Českoslovenští vojáci! Dělníci! Československý lide! Několik málo hodin, snad již jen krátká doba, nás dělí od radostného osvobození Prahy. Svobodní vojáci svobodné republiky, hajte svou Prahu! Vytvrvejte! Zvítězíme! Praha je a zůstane československá a svobodná! S hrdostí se dívá na náš boj celý kulturní svět. Vytvrvejte! Vaši bratři na všech místech Prahy se drží hrdinsky, Prahu ovládají, Prahu uhájí! ¹³⁹⁾
18	Pražané! Přes všechna ujištění o příměří, která jsme dostali, zahájili Němci útok na Prahu. Pražané! Braňte každou píď své půdy! Braňte barikády! Podřizujte se rozkazům svých velitelů! Němci Prahu nedobudou! V několika hodinách dorazí ku Praze čela anglo-amerických pancéřových jednotek. Česká národní rada vyslala leteckého kurýra do štábu generála Pattona, který přivede na obranu Prahy letecké síly. Prohlašujeme dále, že v zájmu zabránění dalšímu zbytečnému krveprolití jednáji naši delegáti dále se zástupci německé branné moci. Jsme ochotni zastavit boj, jestliže tak současně učiní německá vojska. Nestane-li se tak, bude pražský lid bojovat všemi prostředky a Prahu ubrání. Pražané, do zbraně! Do boje! Neustupujte! ¹⁴⁰⁾
19	Pražané, voláme vás do boje za Prahu, za čest a svobodu národa! Pražané, do boje! Stavte barikády! Budeme bojovat! Spojenecké armády se rychle blíží, jde o hodiny! Vydržte, jde o hodiny! Vydržte! Vzhůru do boje! ¹⁴¹⁾
20	Vojenské velitelství v Praze oznamuje, že velká skupina německých tanků, které pronikly na Pankrác, byla zneškodněna pancéřovými pěstmi. Voláme všechny občany, aby stavěli barikády! ¹⁴²⁾

Objektivizaci

1	1. V místech, kde dosud nebyly převzaty zvláštními rozkazy útvary uniformované policie, četnictva, uniformované policie obecní, převezmou velení nejstarší policejní nebo četnickí důstojníci nebo gážísté české národnosti. 2. V místech, kde byly státní policejní úřady vedeny německými přednosty, převezmou velení neprodleně nejstarší čeští policejní úředníci správní služby až do dalšího opatření. ¹⁴³⁾
2	Auto parlamentářů Národní rady v jejím vyjednávání s německou stranou (...) budiž podporováno československými orgány a všemi občany při jejich projíždění ulicemi a při jejich úkonech nechť jim nejsou činěny potíže. Jejich automobil je označen československou vlajkou, vlajkou Červeného kříže a bílým praporem. Průkazy jsou občanské legitimace. ¹⁴⁴⁾
3	Bratři Slované! Český národ povstal k odporu proti německému vojsku. Vaše místo je po našem boku. Vydejte se na pochod ku Praze! Podepsána: Česká národní

	rada. ¹⁴⁵⁾
4	Česká národní rada vyzývá všechny správy německých vězení a koncentračních táborů na českém území, aby ihned propustily všechny vězně bez ohledu na národnost. Ranění a nemocní vězňové musí být převezeni do nemocnic. Všechny tábory musí být zásobeny dostatečným množstvím potravin ze skladů německé branné moci. Nikdo nesmí trpět nedostatkem. Neuposlechnutí této výzvy bude trestáno podle revolučních zákonů. ¹⁴⁶⁾
5	Československý lid posílá všem národům světa toto poselství: S obnaženými hlavami prožívá Praha dějinnou chvíli vyhlášení konce strašné války v Evropě. Spojeneckému úsilí a vojskům spojeneckých armád a Rudé armádě se podařilo zlomit otroctví nacismu v celé Evropě. V této chvíli, kdy všude znělo prohlášení ministerského předsedy Churchilla, hřměly nad Prahou granáty nacistických letadel, které ničily životy svobodných občanů a dětí i hospodářské, sociální i kulturní zařízení nejstaršího města ve střední Evropě. Ve chvíli, kdy se národové radují z míru, Praha i český venkov se tvrdě brání nacismu. Anglo-americká vojska ze západu, Rudá armáda z východu osvobozují česká města, zlomila odpor nacistických vojsk a donutila je ke kapitulaci, která nemá v dějinách světa obdoby. Osvobozený lid, který se brání nacismu téměř holýma rukama, nikdy nezapomene, že nebyl opuštěn slavnou spojeneckou armádou. ¹⁴⁷⁾
6	Československý rozhlas vám přeje dobré jítro. Budeme vás informovat stále. Poslouchejte! ¹⁴⁸⁾
7	Delegace Mezinárodního červeného kříže se spojila s plukovníkem zbraní SS Schumannem a dohodla se s ním, že nebude stříleno na záchranné hasičské čety, které zdolávají požáry v Norimberské ulici. Bylo dohodnuto zastavení palby, aby byly zachráněny děti a ženy v hořících domech. Žádáme, aby byl hasičům povolen přístup. Podepsán: delegát Mezinárodního červeného kříže ¹⁴⁹⁾
8	Kde nám byl boj vnucen, bude odpovězeno s tvrdostí hodnou potomků Žižkových. Hajte svou čest a čest svých dětí! Hajte čest Masarykova národa před celými budoucími dějinami! ¹⁵⁰⁾
9	<u>Miroslav Růtka: Národe, nezapomeň!</u> Národe s kříže potupy sňatý, ubohý v bídě, v bolesti svatý, pamatuj na svoji čest! Není čas na radost, odplata čeká – Běda všem, jejichž ruka měkká se neumí sevřít v pěst. Vzpomeň si na smích markýze Gera! Tak smál se Ti kdys, tak smál se i včera, Když bral Ti Tvůj domov a řeč. Vzpomeň si na ta přetrpká léta, Kdy jsi byl vyhnancem uprostřed světa – Odpověz – Slovem buď meč! Krvavá byla Germánů setba,

	<p>krvavá buď i žeň. Národe, pomsti své mrtvé! Národe, chraň si své živé! Národe, nezapomeň!¹⁵¹⁾</p>
10	<p>Naši draží, naši milí spoluobčané, dali jste tolik krve pro svou nově zrozenou republiku, pro svou svobodu. Ochotně a rádi jste ji přinášeli a trpěli, vy, draží, lidští, českoslovenští občané!¹⁵²⁾</p>
11	<p>Německému veliteli: Třebaže bylo sjednáno zastavení palby a přesunů během jednání o kapitulaci, bylo toto ujednání porušeno německou bojovou skupinou u Národní banky. Vzdor danému slovu střílí tyto jednotky do Prahy. Vyzýváme kategoricky německého velitele, aby tyto jednotky stáhl a dodržel dané slovo. Jestliže se tak nestane, vstoupí do akce české jednotky.¹⁵³⁾</p>
12	<p>Pražská mládeži! Tobě patří v první řadě čest a sláva. Dokázali jste záznaky. Národ je hrdý na vaši odvahu. Vás čeká budoucnost!¹⁵⁴⁾</p>
13	<p>Šíří se po městě zprávy, šířené podezřelými individui, aby na domech byly vyvěšeny bílé vlajky. Upozorňujeme, že tato zpráva je falešná, a proto nevyvěšujte bílých praporů.¹⁵⁵⁾</p>
14	<p>Ultimátum všem německým jednotkám, jednotkám zbraní SS a všem jiným německým ozbrojeným jednotkám ve Velké Praze: Situace vašich vojsk je beznadějná. Vzdejte se a složte zbraně do 18 hodin dne 7. května 1945. Vzdávající se jednotka vyše parlamentáře s bílou vlajkou k nejbližší československé bojové jednotce, s níž je v dotyku. Vyžadujeme bezpodmínečnou kapitulaci. Ti, kteří se do stanoveného termínu vzdají, mají zaručeno, že s nimi budeme jednat podle všech mezinárodních konvencí. Podepsána: Česká národní rada¹⁵⁶⁾</p>
15	<p>Upozorňujeme posluchače, aby v případě, že se odmlčí stanice Československého rozhlasu, kterou právě slyšíte na vlně 415 m, neřídili se rozkazy vysílačů Praha I, nebo Praha-Mělník. Tyto vysílače jsou v německých rukou a jejich rozkazy v české i německé řeči jsou falešné.¹⁵⁷⁾</p>
16	<p>Upozorňujeme posluchače, že vysílače Liblice a Mělník jsou dosud v německých rukou. Proto nevěřte tomu, co se na jejich vlnách vysílá. Správné informace jen na vlně 415 m nebo pouličními tlampači.¹⁵⁸⁾</p>
17	<p>Věrní sobě utrpením šesti bolestných let, buďme věrní sobě v několika hodinách těžkého boje! Vytrvejte! Zvítězíme!¹⁵⁹⁾</p>
18	<p>Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu vlada Tvá k Tobě se zas obrátí, ó lide český! Touto vroucí prorockou modlitbou Jana Amose Komenského uvádíme v tento památný den největší proctví o věčném životě českého národa, Mou vlast, drahý a milovaný výtvor Bedřicha Smetany. Slyšte toto vroucí poselství národní budoucnosti a uvědomte si, že prvními akordy Vyšehradu vyjádřil Bedřich Smetana své vidění. Nuže nechť harfy věštců...¹⁶⁰⁾</p>
19	<p>Všichni ozbrojení muži Prahy brání své město. Důstojníci, poddůstojníci, rotmistři, dělesloužící československé armády jdou příkladem vstříc.¹⁶¹⁾</p>
20	<p>Zbytkům německých bojových sil v Praze: Další odpor je zbytečný. Město je obklíčeno pancéřovými armádami generála Vlasova. Složte ihned zbraně! Odpor přinese zvláště malým útvarům úplnou zkázu a zničení. Vyžadujeme okamžitou kapitulaci.¹⁶²⁾</p>

1	Bratři Jihoslovane, žádáme vás, abyste se okamžitě hlásili na jihoslovanském konzulátě v Mostecké ulici. Jestliže nemůžete, hlase se místním českoslovanským velitelům ve svých čtvrtích. ¹⁶³⁾
2	Česká národní rada jako jediná představitelka a jako zmocněnec vlády Československé republiky v Košicích ujímá se dnešním dnem moci vládní a výkonné na území Čech, Moravy a Slezska. Pod úderý hrdinných spojeneckých armád a pod úderý aktivního odporu českého lidu zanikl tzv. Protektorát Čechy a Morava, který nám byl Němci vnucen, a tím zanikla veškerá správní moc vykonávaná protektorátní vládou a německými úřady. Bývalý předseda protektorátní vlády Bienert prohlásil vůči Národní radě, do jejíž schůze se osobně dostavil, že se podrobuje opatřením České národní rady jakožto jedinému oprávněnému vládnímu činiteli pověřenému Československou vládou v čele s prezidentem dr. Edvardem Benešem. ČNR se obrací v této historické chvíli k českému obyvatelstvu s výzvou, aby bylo v bojové pohotovosti a čekalo na další pokyny a opatření ČNR. ¹⁶⁴⁾
3	Česká národní rada prohlašuje, že akce generála Vlasova proti německým vojskům jsou vlastní záležitostí jeho jednotek a Česká národní rada nemá s nimi žádné politické úmluvy. Kooperaci vojenských akcí proti Němcům provádějí vojenské štáby. ¹⁶⁵⁾
4	Česká národní rada udrží všemi prostředky svou moc a je rozhodnuta vybojovat všemi prostředky svobodu své vlasti. Vyzýváme občany, aby stavěli dále barikády a byli připraveni k boji! ¹⁶⁶⁾
5	Československý svaz hasičstva vyhledává všem velitelstvím hasičských sborů okamžitou pohotovost všech členů i sanitních sborů. Všechny pražské sbory se ihned spojí s velitelstvím vojenské správy. Velitelé povedou záznam o všech událostech a úkonech, hlášení budou podávat na telefonní číslo 553-52. Požární bezpečnost obcí musí být zajištěna. ¹⁶⁷⁾
6	Českoslovenští občané! Všechny mocenské prostředky jsou v rukou Národní rady. Každý nechť se dá k dispozici Národní radě! ¹⁶⁸⁾
7	Dělníci v hutích, továrnách válečného průmyslu a důležitých hospodářských podnicích, zastavte okamžitě práci jednotnou akcí. Úředníci veřejní a státní se připojí solidárně k jednotné dělnické akci. Železničáři, partyzáni a národní bojovníci, přerušte veškerou dopravu na českých drahách. Čeští rolníci se postaví na ochranu svého a veřejného majetku. České četnictvo, policie a příslušníci vládního vojska se přidají k těmto akcím, obsadí posádková velitelství a služebny, odzbrojí gestapo, kriminální německou policii a četnictvo. Zajistí všechny zbraně a rovněž skladiště zbraní německé policie a četnictva. Ti strážci veřejného pořádku a funkcionáři, kteří by i dnes chtěli sloužit Němcům, nechť se chrání před trestem národa. Všichni občané, soukromí i veřejní, vytvoří ihned oddíly národní ochranné stráže a budou napomáhati policii a četnictvu. Všichni mějte na paměti, že národní výbory jsou orgány veřejné státní správy ve smyslu prohlášení Československé vlády. Jsou zplnomocněny vydávat pokyny, jichž musí dbát policie, četnictvo, železničáři, dělníci elektráren, plynáren a

	všechno české obyvatelstvo. Poslechnout musí každý bezpodmínečně! Národní výbory dbají na to, aby nebyly ničeny továrny, vyváženy stroje, suroviny a zásoby, dbají na to, aby nebyly poškozeny vesnice a města. Národní výbory učiní vše na podporu osvoboditelských, spojeneckých armád. ¹⁶⁹⁾
8	Do místnosti ČNR se dostavil zástupce Rudé armády pplk. Zajcev a po uvedení místopředsedou Národní rady prohlásil: „Naše vojska přišla do Prahy, aby osvobodila její statečný lid, který je ruskému národu tak blízký. Nechce jim vnucovat nějaký způsob správy, protože Češi jsou dobří vlastenci, aby si mohli svoji zem spravovat sami.“ Vítáme představitele Rudé armády, kteří dnem i nocí, rychlostí neznámou v historii válek spěchali na pomoc hrdinnému lidu Prahy. Český národ vítá bratry rudoarmejce a všemi myslitelnými způsoby projevů lásku a vděčnost, jakou chová k slavné Rudé armádě. ¹⁷⁰⁾
9	Německý velitel Velké Prahy nařídil dnes 5. května 1945 o patnácté hodině čtyřicet pět minut zastavení palby a kapitulaci veškerých branných sil ve Velké Praze. Toto ujednání však nebylo dodrženo! Německé branné síly naopak nasadily tanky na Staroměstském a Václavském náměstí a bombardovaly určité části Prahy. Mimo to některá místa na západě Prahy jsou ostřelována dělostřelectvem německým. Československé vojenské velitelství Velké Prahy ve spojení s Národním výborem ujal se velení všech československých jednotek v Praze, a tyto síly stávají se tak od tohoto okamžiku součástí bojujících sil spojeneckých armád. ¹⁷¹⁾
10	Pozor! Pozor! Československý rozhlas, vysílání na vlně 415 m. Poslechněte jen těchto výzev. Nedejte nic na zprávy podepsané Národní radou a vysílané na jiné vlnové délce. ¹⁷²⁾
11	Pozor! Pozor! Od 14 hodin dne 5. května 1945 působí v Praze Československé vojenské velitelství Velké Prahy ve styku s Národním výborem Československým a všemi bezpečnostními sbory. Potřebná opatření byla učiněna a provádějí se. Všechny vojenské osoby z povolání účastní se spontánně osvobozovací akce. Další rozkazy budou vydány. ¹⁷³⁾
12	Příkaz vedoucího revolučního hnutí v rozhlase zněl jasně: Každý drž své místo stůj co stůj! Nesměli jsme a také jsme nemohli opustit svá místa, aby nebyla obsazena lidmi nespolehlivými, národními odrodilci a zaprodanci, kteří by mohli těchto míst využít, jak se to ve dvou případech také stalo, k nebezpečnému ovlivňování národa. ¹⁷⁴⁾
13	Štáb armády generála Vlasova vyzývá všechny německé branné síly ve Velké Praze k bezpodmínečné kapitulaci. V případě neuposlechnutí bude použito všech prostředků až do úplného zničení německých branných sil. Praha je námi obklíčena. Podepsán: štáb generála Vlasova. ¹⁷⁵⁾
14	Upozorňujeme všechny posluchače, že vysílací stanice Liblice je dosud v německých rukou. Klamnými hlášeními se snaží způsobit zmatek. Poslouchejte jedině zprávy a pokyny naše, které vysíláme na vlně 415. K tomuto prohlášení nás zplnomocnila Česká národní rada. ¹⁷⁶⁾
15	Velitelství československých vojsk v Praze nařizuje pražskému obyvatelstvu: Nevycházejte z domu, zavřete okna! Vnitřní okna vysad'te. Uchyl'te se do protiletectkých krytů a zachovejte klid. Československá armáda a pomocné sbory vás chrání. ¹⁷⁷⁾
16	Voláme českou policii, české četnictvo, vládní vojsko, dostavte se ihned do budovy Českého rozhlasu! Esesáci nás chtějí vyvraždit! Přijďte nám na pomoc! Přijďte

	ihned! ¹⁷⁸⁾
17	Vrcholným orgánem všech mladých Čechů je Ústřední národní výbor mládeže. Vyzýváme všechnu mládež: Chopte se ihned zbraně a přihlaste se vojenským velitelům místním. Nenechte vnášet mezi sebe zmatek fašistických přísluhovačů a plňte svou národní povinnost v boji proti fašismu. ¹⁷⁵⁾
18	Všechna moc i práva k dalšímu rozhodnutí v obcích, městech, městských čtvrtích, továrnách a závodech všeho druhu na území Čech, Moravy a Slezska v hranicích první Československé republiky náleží národním výborům. Moc musí být vykonávána v duchu a v rámci Československé republiky a České národní rady. ¹⁸⁰⁾
19	<i>Výzva odbojové organizace Černý lev:</i> Velitelství předpokládá vaše zapojení na národní výbory. Abecední rozkazy nebudou zatím použity. Prozatím platí rozkaz „Z“. V ostatním se podříďte rozkazům velitelství Národní rady. K svobodě nástup! ¹⁸¹⁾
20	Zaměstnanci hotelu „Alcron“ necht' se dostaví do svého zaměstnání za důležitou práci do 16 hodin 30 minut. Nedostaví-li se, bude nutno z jejich neuposlechnutí vyvodit důsledek. ¹⁸²⁾

Znaky na rovině suprasegmentální:

Habitualizační

1	hluk detonací
2	opakování některých důležitých zpráv vícekrát
3	patetický, procítěný tón
4	prolínání hudby a střelby
5	rozhořčený hlas (např. ve zprávě, že Němci nedodrželi ujednání o klidu zbraní ¹⁸³⁾)
6	střelba
7	znělka a smuteční hudba před výzvou a po výzvě k pietnímu uložení padlých bojovníků na určených místech ¹⁸⁴⁾
8	zvyšování hlasu až k volání (např. „Praha je, Praha zůstane svobodná!“ ¹⁸⁵⁾)

Objektivizační

1	uvádění pochodové hudby (podporuje výzvy k vytrvání v boji)
2	znělka revolučního vysílání, která jej odlišovala od vysílání německého (začátek písně Lví silou)

*Ukázka zápisu*¹⁸⁶:

Voláme českou policii, české četnictvo, české vojsko, aby přišly do Českého rozhlasu na Fochově třídě na Vinohradech!

((hudba – pochod))

+

Všichni do Českého rozhlasu! ((hovoří velmi rychle)) Jsou zde střílení čeští lidé!+

Prosíme českou policii, voláme české vojsko, četnictvo, voláme všechny Čechy na pomoc do Českého rozhlasu! ((druhý redaktor)) Přijďte co nejdříve!+

((hudba – pochod))

+

Voláme vojsko, četníky, přijďte nám pomoci. ((druhý redaktor)) Přijďte nám ihned na pomoc!+

((hudba – pochod))

+

Voláme české vojsko, českou policii, přijďte nám pomoci. ((hovoří rychle)) Přijďte nám ihned na pomoc!+

((hudba – pochod))

+

Prosíme českou policii, voláme české vojsko, četnictvo, voláme všechny Čechy na pomoc do Českého rozhlasu! ((druhý redaktor, naléhavě)) Přijďte co nejdříve!+

xxx

Bratři spolubojovníci, československá armádo, VYTRVEJ, VYTRVEJ! (2 s) Každá minuta odboje je budoucím vítězstvím. (.) Vítězstvím, které se blíží každým okamžikem. ((křičí)) VYTRVAT!+ (3 s) ((klidněji)) Nad námi hřmí kulometry a protipancéřové pěsti. (.) Bráníme se krok za krokem+ (.) ((rychleji)) a puškami bráníme místa, odkud k vám hovoříme, (.) odkud slyšíte naše hlasy.+ ((klidněji)) Československé tanky překazily přeřezání a překopání rozhlasových kabelů. ((postupně zvyšuje hlas)) České ruce hájí stanoviště rozhlasu.+ JSME S VÁMI, BUĎTE

V DUCHU S NÁMI! ((křičí, odděluje slova)) HÁJÍME PRAHU, (.) PRAHU
UHÁJÍME! (.) PRAHA JE A ZŮSTANE SVOBODNÁ!+

4.2. Znaky vysílání ze srpna 1968

Znaky na rovině lexikální:

Habitualizační

1	druhé, třetí dokonce zvláštní vydání Práce s fotografiemi, které zachycují ty dramatické chvíle dnešního dne ¹⁾
2	hrdý a dobrý pocit novináře ²⁾
3	kritickou situaci ³⁾
4	legální ⁴⁾
5	(nezavdejte) příčiny k obsazení rozhlasu ⁵⁾
6	obětaví lidé ⁶⁾
7	oni dostali rozkazy ⁷⁾
8	popisují tanky ⁸⁾
9	pracovníci Čs. televize upozorňují diváky ⁹⁾
10	přátelé/vážení přátelé/milí přátelé ¹⁰⁾
11	přípravou XIV. sjezdu strany ¹¹⁾
12	rusky psané letáky ¹²⁾
13	ta Praha, kterou jste poslouchali jako svobodnou Prahu od ledna tohoto roku ¹³⁾
14	ti, kteří nám dnes přinesli na svých tancích zradu ¹⁴⁾
15	troskami rozježděných automobilů ¹⁵⁾
16	v tomto pohnutém dni ¹⁶⁾
17	Vážení posluchači! ¹⁷⁾
18	Vážení přátelé, podívejte se... ¹⁸⁾
19	Vážení spoluobčané, soudružky a soudruzi! ¹⁹⁾
20	zemřít klidně, přirozeně, v zemi, která je svobodná ²⁰⁾

Objektivizační

1	Bratrům Slovákům! ²¹⁾
2	československá vlajka zbrocená krví ²²⁾
3	dnešního dne, který vstoupí do historie nejen našeho státu, ale i Evropy a celého světa ²³⁾
4	hájení našich oprávněných míst v této vaší zemi ²⁴⁾

5	jak reaguje svět na kritickou situaci v Československu ²⁵⁾
6	jak velkým služebníkem je jim náš rozhlas ²⁶⁾
7	lidé často s trikolorou v klopě ²⁷⁾
8	nejtěžší chvíle našeho života od konce války ²⁸⁾
9	několik minut trvající prudkou střelbu v centru Prahy ²⁹⁾
10	nestavte barikády ³⁰⁾
11	noví Háchové či Moravcové ³¹⁾
12	odmítají poskytnout jakoukoli pomoc příslušníkům okupačních armád ³²⁾
13	opakovat výzvu k zachování klidu ³³⁾
14	podruhé během dnešního osudového dne ³⁴⁾
15	popření základních norem mezinárodního práva ³⁵⁾
16	porušily suverenitu našeho státu ³⁶⁾
17	poslech zahraničních stanic ³⁷⁾
18	rozšiřujte tuto informaci ³⁸⁾
19	sovětský generál, který v roce 1945 osvobodil Prahu ³⁹⁾
20	v hodinách, které jsou zatím nejtěžší zkouškou pro naši vlast a každého občana naší republiky ⁴⁰⁾

Institucionální

1	bez vědomí prezidenta republiky, předsednictva Národního shromáždění, předsednictva vlády a prvního tajemníka ÚV KSČ ⁴¹⁾
2	budou projednávány se zástupci města permanentně, a to jak s městským výborem strany, tak i s MNV ⁴²⁾
3	jejich posláním není zasahovat do vnitřních záležitostí města ⁴³⁾
4	legální Čs. rozhlas, řízený ústředním ředitelem Zdeňkem Hejzlarem ⁴⁴⁾
5	my, pracovníci Čs. rozhlasu, shromáždění tady v budově v Praze na Vinohradské třídě ⁴⁵⁾
6	naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice ⁴⁶⁾
7	navázat spolupráci s našimi orgány ⁴⁷⁾
8	není v souladu se spojeneckými smlouvami ⁴⁸⁾
9	plynulé zásobování ⁴⁹⁾
10	porušily suverenitu našeho státu ⁵⁰⁾
11	předsednictvo ÚV KSČ ⁵¹⁾
12	rozhodnutí jediné legální vlády a Dubčekova vedení strany ⁵²⁾
13	sovětskému velvyslanci v Londýně ⁵³⁾
14	stát za programem demokratického socialismu, který jsme si schválili, stát za lidmi, které jsme si zvolili ⁵⁴⁾
15	stranických organizací v městě ⁵⁵⁾
16	umožnilo vystoupení čs. ústavních činitelů ⁵⁶⁾
17	v souladu s prohlášením ÚV KSČ ⁵⁷⁾
18	vyčkat pokynu naší vlády a předsednictva našeho parlamentu ⁵⁸⁾

19	zákonnými orgány ⁵⁹⁾
20	zpráva o zasedání naší vlády v ruské řeči pro sovětské vojáky ⁶⁰⁾

Znaky na rovině výpovědi:

Habitualizační

1	A není to jen výzva, je to i naše prosba. ⁶¹⁾
2	Ať žije svobodná Československá socialistická republika! ⁶²⁾
3	Celý svět mluví o československé krizi. ⁶³⁾
4	Diskuze je totiž to poslední, co nám zbývá. ⁶⁴⁾
5	Dneska nevyšly žádné noviny, lidé chodí do práce pěšky, samozřejmě s tranzistorovými přijímači. ⁶⁵⁾
6	Jakýkoliv odpor proti přesile je naprosto zbytečný. ⁶⁶⁾
7	Lidé nám ochotně nabízejí k dispozici své služby, auta, motocykly, nabízejí nám, že se postarají o naše děti, kdybychom museli u mikrofonu setrvat do rána. ⁶⁷⁾
8	Lidé prchají směrem k naší budově před střelbou kulometů, samopalů a vykřikují: Dubček, Dubček – a my se k nim připojujeme. ⁶⁸⁾
9	Musíme prokázat mravní převahu nejen nad tanky, ale i nad duchem, který dnešní nesmyslnou intervencí zplodil. ⁶⁹⁾
10	Neupadneme do malověrnosti, semkneme se všichni a spolu s KSČ a s celou Národní frontou setrváme jednotně v úsilí o lepší život našich národů. ⁷⁰⁾
11	Nuže, nevím o zemi, jejíž lid by vítal s jásotem své okupanty. ⁷¹⁾
12	Pokoušíme se vás informovat jedinými prostředky, které nám zbyly. ⁷²⁾
13	Přátelé, a věřit, že tato země je naše a že vláda věcí jejích se vrátí vždycky znovu do jejích rukou. ⁷³⁾
14	Přátelé, staňte se našimi spolupracovníky, pokud zachytíte některé zprávy, zejména tu o nesrocování a nevytváření zbytečně velkých skupin, předávejte ji dál, staňte se apoštoly naší věci. ⁷⁴⁾
15	Sami víte nejlépe, kde je teď vaše místo. ⁷⁵⁾
16	Stojíme zcela za prezidentem republiky, legální vládou a předsednictvem ÚV KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem. ⁷⁶⁾
17	Upozornění všem televizním divákům: Pracovníci Čs. televize sdělují, že televize bude v 17 hodin vysílat televizní noviny na 12. kanálu. ⁷⁷⁾
18	V této souvislosti vás chceme upozornit, že pokud by nastalo přerušení ve vysílání nebo naše vysílače se napojily na jiný okruh, který by nepodporoval ÚV KSČ v čele s A. Dubčekem, abyste nepřikládali takovému vysílání žádnou váhu. ⁷⁸⁾
19	Zádáme nerušený provoz rozhlasové stanice Plzeň, abychom mohli nerušeně informovat naše pracující. ⁷⁹⁾
20	Zádáme všechny občany republiky, aby delegáty sjezdu na tuto výzvu upozornili a poskytli jim všestrannou pomoc. ⁸⁰⁾

Objektivizační

1	A neodcházejte od přijímačů, pokud nás slyšíte. Dokud nás slyšíte, vydržte s námi. ⁸¹⁾
2	Ať žije svobodná Československá socialistická republika! ⁸²⁾
3	Budme jednotni, tak jak tento národ umí být jednotný v těžkých okamžicích, jako je i tento. ⁸³⁾
4	Já se jen dívám na ten obrázek tanku, jak najíždí do osobního automobilu. To je ten obrázek, který jsme viděli myslím před hlavní budovou Čs. rozhlasu. ⁸⁴⁾
5	Jméno Dubček máme v srdcích. ⁸⁵⁾
6	Na budovu naší rozhlasové stanice už ráno vyvěsili naši posluchači československou státní vlajku a portrét prezidenta Ludvíka Svobody. ⁸⁶⁾
7	Na znamení protestu byla na radnici spuštěna vlajka na půl žerdi. ⁸⁷⁾
8	Národ je s námi, budeme s národem. ⁸⁸⁾
9	Naše posluchače bych chtěl ujistit, že jsme tedy dál na svém místě a že budeme dál pracovat tak, jak jsme na to zvyklí a jak v tom vidíme své veliké poslání. ⁸⁹⁾
10	Ne síla, ale pravda vítězí! ⁹⁰⁾
11	Nemáme na to právo vzhledem ke svému svědomí, ani vzhledem k našim dětem. ⁹¹⁾
12	Občané svými těly chtějí zabránit obsazení rozhlasu. ⁹²⁾
13	Poslouchejte Čs. rozhlas, ale nechoďte před něj! ⁹³⁾
14	Pro nás není cesty zpátky. ⁹⁴⁾
15	Přátelé, rozejděte se od budovy rozhlasu! ⁹⁵⁾
16	Skutečně novináři plní i dnes svoji práci, svou povinnost pravdivě vás informovat, a to slovy pravdy. ⁹⁶⁾
17	Ujišťujeme vás, že dokud budeme mít technické prostředky, splníme svou povinnost a budeme vás informovat o všem, co se děje po obsazení naší republiky jednotkami Varšavské smlouvy a tlumočit rozhodnutí jediné legální vlády a Dubčekova vedení, kterému ještě pořád věříme. ⁹⁷⁾
18	Ústřední program, který vysíláme z jednoho místa v Praze, můžete poslouchat na vlně 470 m, tj. 638 kHz, nebo na dlouhé vlně 1103 m, tj. 272 kHz. ⁹⁸⁾
19	Větší sročení, především mládeže, je pouze u budovy rozhlasu a v přilehlých ulicích. ⁹⁹⁾
20	Viděl jsem takové, kteří se s holýma rukama, pouze s československým praporem v hrsti, postavil tanku 35 tun těžkému. ¹⁰⁰⁾

Institucionální

1	Apelujeme proto na pracovníky spojů, aby nedbali příkazů těchto svých bývalých, nebo snad i současných, nadřízených a řídili se tím, co slyší v našem vysílání, a hlavně svým svědomím. ¹⁰¹⁾
2	Byl to kdosi cizí, který nadto poslouchal příkazů kohosi, koho sám nezná. ¹⁰²⁾
3	Čs. rozhlas je v tuto chvíli patrně jediným a posledním zdrojem legálních

	informací. ¹⁰⁵⁾
4	Městský výbor KSČ v Praze vyzývá všechny delegáty mimořádného 14. sjezdu, aby se neprodleně dostavili do Prahy a hlásili se na obvodních výborech KSČ nebo na velkých závodech a byli připraveni zahájit sjezdová jednání. ¹⁰⁴⁾
5	Ministr zahraničních věcí ČSSR Jiří Hájek v souhlase s prezidentem republiky L. Svobodou a jménem vlády pověřil čs. velvyslance u pěti socialistických zemí, aby oficiálně protestovali proti intervenci vojenských sil a aby žádali okamžitý odchod těchto vojsk z území ČSSR, aby tak ukončili ilegální okupaci země. ¹⁰⁵⁾
6	Neboť Čs. rozhlas je v těchto okamžicích zatím jediným legálním mluvčím oficiální naší československé vlády. ¹⁰⁶⁾
7	Nezbývá nic, než pevně stát na svém, plně podporovat legální orgány naší strany, vlády, Národní fronty, stát za předními představiteli našeho státu. ¹⁰⁷⁾
8	Pokud vím, nikdo nevstoupil s jednání s našimi zákonnými představiteli. ¹⁰⁸⁾
9	Posledním spojovacím článkem zůstává poloilegální Československý rozhlas, udržovaný jen s krajním vypětím jeho pracovníků a postupně umlčováný. ¹⁰⁹⁾
10	Poslouchejte Čs. rozhlas, který je dosud, a doufejme, že ještě delší dobu bude, v rukou novinářů, kteří přijímají pokyny v této těžké situaci pouze od vedení KSČ, od zákonně zvolené vlády ČSSR. ¹¹⁰⁾
11	Poslouchejte Čs. rozhlas, který nadále stojí za legální vládou této země, jejím prezidentem a Dubčekovým vedením strany. ¹¹¹⁾
12	Poslouchejte zásadně pokyny našich ústavních činitelů. ¹¹²⁾
13	Prezident republiky, předseda NS a předseda vlády, první tajemník ÚV KSČ nebyli s tímto vojenským krokem seznámeni. ¹¹³⁾
14	Přátelé, pokud jste na ilegálním vysílači okupačních vojsk, který si říká Vltava, zachytili informaci, že vedoucí politické místa ČSSR požádala o zásah jednotky Varšavské smlouvy, tato informace se liší od toho, co jsme my naposledy dostali od našeho předsednictva ÚV KSČ. ¹¹⁴⁾
15	Předsednictvo strany nepřetržitě zasedá. ¹¹⁵⁾
16	Sovětská armáda prý přijíždí do Československa, aby plně zabezpečila naše hranice s NSR a Rakouskem. ¹¹⁶⁾
17	Stali jsme se obětí slepé síly, řízené odkudsi, kýmsi, pro cíle, které nechápeme a které nechápe nikdo, nikdo nechápe, komu prospěje zásah spojeneckých jednotek na území bratrské země, která se nikdy ničím nezpronevěřila svým závazkům a cílům, které si vytkla a kterými se zavázala i celému komunistickému hnutí světa. ¹¹⁷⁾
18	Vedoucí tvůrčí skupiny Ján Rybárik jako bezpartijní se hlásí k s. Dubčekovi a chce vstoupit do KSČ. ¹¹⁸⁾
19	Věříme, že dáte v této chvíli své vládě plnou podporu a své síly plně do služeb naší socialistické republiky. ¹¹⁹⁾
20	Žádáme o okamžité svolání mimořádného sjezdu a vystoupení presidenta republiky, s. Svobody, v rozhlase. ¹²⁰⁾

Znaky na rovině textové:

Habitualizační

1	A snad ještě několik informací o tom, jak se dívá na tuto situaci svět. Svět je samozřejmě vzrušen. Všichni vedoucí politikové se vrací z dovolené. ¹²¹⁾
2	A teď tu máme naléhavou výzvu pro příslušníky naší armády. Obracíme se na vás s naléhavou výzvou, abyste své vysílačky dali k dispozici legálnímu vysílání Československého rozhlasu, a tak zesílíme poslech na tu největší část území naší republiky. Přátelé, spoléháme na vás. ¹²²⁾
3	Chceme socialismus, ale lidský socialismus. A věříme, že i ten náš socialismus československý přece jen vybojujeme, že nám vydrží. Věřme, teď nám nic jiného nezbývá než věřit, přátelé. ¹²³⁾
4	Chceme však jedno. Chceme, abyste si zapamatovali tuto chvíli. Abyste si pamatovali hodiny, kdy jste na tranzistorových přijímačích chytali slovo svobodného vysílače Praha, kdy jste s námi žili v atmosféře tragédie, v náladě zoufalství, ale přesvědčení, že to jednou skončí. Pamatujte si, že jsme se nevzdali. Že rezignace před surovou porážkou není prohrá, že je vítězstvím ducha. Ano, přátelé, okupanti nás nepokořili a chceme vysílat co možná nejdéle, aby si všichni, opravdu všichni uvědomili, že jsme morálně silní. ¹²⁴⁾
5	Na vlně 210 vysílá špatnou češtinou a špatnou slovenštinou ilegální vysílačka Vltava. Je to vysílačka okupačních vojsk a upozorňujeme vás, že Čs. rozhlas s ní nemá nic společného. Posloucháte vysílání Čs. rozhlasu Praha. ¹²⁵⁾
6	Nástup do práce v jednotlivých závodech bude součástí našeho boje proti okupantům. Jeden ztracený den znamená miliardy korun. ¹²⁶⁾
7	Nedopusťte žádné provokace. Chovejte se klidně a nedovolte, aby si kdokoli mohl najít jakoukoli záminku pro ozbrojený zásah. Dojde-li někde k vojenské konfrontaci, bude to považováno za provokaci z naší strany a bude se tím zdůvodňovat nutnost zásahu. ¹²⁷⁾
8	Nechceme násilí, ale diskuzi. V nejbližší budoucnosti budeme vystaveni násilí, ale náš hrdý odpor, naše odmítavé stanovisko, náš postoj svobodných a nepokořených lidí, to bude nejlepší diskusní příspěvek, který můžeme přinést velkému hovoru, který vede lidstvo tisíce let. Hovoru o lidské budoucnosti. ¹²⁸⁾
9	Někdy jsme si mysleli, že jsme si všechny tragédie už prožili, že jsme si svůj pohár hořkosti vypili až do dna. Dnešní den nás přesvědčil, že tragédií, utrpení a ponížení ještě není dost, že musíme snést příchod jednotek těch států, které ještě včera byli našimi přáteli. V minulosti jsme utrpěli dost zrad. Museli jsme vytrpět ještě jednu zradu, tentokrát z řad nejbližších. O to větší je naše bolest. Ale o to větší musí být i naše síla. Tentokrát musíme zapomenout na malicherné spory, které nás v minulosti rozdělovaly, musíme se spojit v opravdové národní frontě, která zajisté nebude oficiální. Ale bude o to opravdovější, bude to národní fronta, která nebude mít stanovy, ale společnou ideu. ¹²⁹⁾
10	No, doufáme, že se to snad nějak vyjasní a že odejdou. A to nám připravili naši přátelé, které jsme milovali celý život, největší zklamání. My jsme je měli rádi, a oni nás takhle zklamali. My jsme chtěli pokojně žít. V poctivosti, otevřenosti, ve svobodě. A měli tady klid, čistý klid, a najednou přijdou a ráno se člověk probudí

	a tady takovejhle. Věřili jsme, že jsou to naši bratři, s kterými máme být přáteli na věčné časy, tohle oni nám dovedli udělat? ¹³⁰⁾
11	Noviny nevycházejí, všechno stojí a rozhlas a televize jsou obsazené. Žádáme o uveřejnění v rozhlase. Rádi této žádosti vyhovujeme a zároveň nás těší, že některé slovenské vysílače přebírají program z Prahy a informují občany Slovenska o situaci v zemi. ¹³¹⁾
12	Od rána dnes vysílá Čs. rozhlas na vlnách, na které jste nebyli vždy zvyklí, a přece jste si nás našli na té rozhlasové škále. Vysílá z místností, které pro takový provoz nejsou vhodné, a lidé, kteří zabezpečují technicky naše vysílání, dělají co mohou. Tak prostě vysíláme. Informujeme vás o situaci ve světě i doma a budeme to dělat, pokud budeme moci. Za této mimořádné situace patří náš dík, a hlavně díky vás posluchačů, kteří, kteří nám telefonujete do nejrůznějších rozhlasových studií, pracovníkům Správy spojů. Díky pracovníkům spojů, díky vám, kteří posloucháte jen své svědomí a žádné příkazy k otočení vypínače, který rozhoduje o tom, zda lidé v Československu budou či nebudou pravdivě informováni. ¹³²⁾
13	Pak vám chceme ještě říct takovou maličkost, že jezdí v Praze tramvaj č. 11, má takový zmenšený okruh a jeden řidič přišel na hezký nápad, že do vozu vzal tranzistorový přijímač, takže cestující nás celou dobu poslouchají. Myslím, že ostatní řidiči by mohli jeho příkladu následovat a také nějaké tranzistorové rádio opatřit. Dokud budeme vysílat, můžete s námi být ve spojení. ¹³³⁾
14	Pět set zahraničních účastníků geologického kongresu, který právě v Praze probíhá, se stanici nabídlo, že darují krev. Prohlásili, že nemohou-li jinak, chtějí alespoň tímto způsobem vyjádřit svou solidaritu s čs. lidem. ¹³⁴⁾
15	Pokud máte ve své blízkosti cizince, jedná se např. o hosty geologického kongresu, který je v Praze, snažte se chránit cizince, aby se jim u nás nic nestalo. Je nebudeme do našich potíží zatahovat. ¹³⁵⁾
16	Potěšující zprávu, kterou však nelze sto procentně ověřit, jsme dostali z Poříčí u Trutnova. Barikádou z našich vozidel tam byla zadržena kolona asi 300 polských nákladních aut. Jak nás informoval Jiří Stránský ze Státního statku v Poříčí, barikáda byla odstraněna a za asistence Sboru národní bezpečnosti odjela kolona přes hraniční přechod v Petřikovicích zpět do Polska. ¹³⁶⁾
17	Redakce Rudého práva také hned vydala výzvu, v níž se obrací na občany bez rozdílu politické příslušnosti, bez ohledu na včerejší názorové rozdíly. Buďte jednotní, zabraňte krveprolití! Do ohlášení stanoviska našich státních a stranických orgánů neopouštějte zbytečně domovy, nevycházejte na ulice, pokud jste na svých pracovištích, setrvejte na nich, ochraňte zejména mládež před nepředloženými činy, vyčkejte na stanovisko našich vládních a stranických orgánů. Semkněte se v jednotě, jakou naše národy ještě nepoznaly. Ať žije ČSSR! ¹³⁷⁾
18	Soudruzi, občané! V této vážné chvíli našich dějin nic není tak zapotřebí jako to, abychom všichni zachovali důstojný klid a rozvahu. Je to jediná možná cesta, jak utvořit podmínky pro urychlenou likvidaci vzniklé situace. Prokažme, že československý lid je s to vyřešit si své životní závažné problémy samostatně s klidnou rozvahou, a s důstojností a směrlostí, kterou již nejednou ve své historii prokázal. ¹³⁸⁾
19	V Č. Budějovicích na několika místech a také pod okny našeho rozhlasového studia se rozrůstá podpisová akce. Nikdo ji neorganizoval, nikdo neví, jak se na ulicích objevily podpisové stolky a archy. ¹³⁹⁾
20	Zachovejme klid a já bych chtěl připomenout slova Jana Wericha, který prohlásil

	nedávno: Zachovat klid a rozvahu a neztratit glanc! Neztraťme glanc ani v těchto okamžicích. ¹⁴⁰⁾
--	--

Objektivizační

1	A neuznat lidi, kteří se dnešním dnem budou snažit postavit do čela národa, lidu, pracujících, do čela kohokoli, kdo je vlastně v tomto čele mít nechtěl. Neboť toto už jsme jednou zažili a čekat znova dvacet let by byla příliš dlouhá doba. ¹⁴¹⁾
2	A pracovníci rozhlasu se snaží uklidnit několik stovek občanů místním mikrofonem a tlampačem. Občané svými těly chtějí zabránit obsazení rozhlasu. Z prostoru Václavského náměstí k nám přicházejí další stovky lidí. Pokud to je možné sledovat z okna, desítky lidí utíkají směrem nahoru po Vinohradské třídě. Dosud však nic nevidíme. Pouze z telefonátů rozhlasových posluchačů, kteří volají z bytů na Vinohradské třídě a z budek, blíží se obrněná vozidla k rozhlasu. ¹⁴²⁾
3	A teď uvádíme verše Jana Nerudy Jen dál. ¹⁴³⁾
4	Ale přes všechny tanky v ulicích a letadla na obloze můžeme být opravdu klidni. Historie dá za pravdu nám. A s námi i svobodě, lidskosti a skutečnému lidskému socialismu. ¹⁴⁴⁾
5	Ale víme jednu věc, že se krutě zklamali všichni ti, kdoz pocítali s tím, že nás lid bez svých vůdců propadne panice, vzdá se na milost i nemilost. Přepočítali se, možná proto, že uvažovali podle svých vlastních národů. Jenže Češi a Slováci jsou jiní, mají zkušenosti, máme zkušenosti s cizími okupanty. Naše historie je historie bojů proti okupantům a myslím, že jsme ji dovedli využít i dnes. ¹⁴⁵⁾
6	Chceme ovšem zachovat s vámi svůj klid. Vyčkáváme pokyn naší vlády a předsednictva našeho Národního shromáždění. Přestože jsou odříznuty i některé telefonní linky z naší budovy, přestože nad budovou Čs. rozhlasu krouží od druhé hodiny ráno cizí letadla. Jsme přesvědčeni, že stejně se budete chovat i vy. A místo manifestování půjdete za chvíli nebo právě teď normálně do svého zaměstnání. A budete se snažit na svých pracovištích dělat to, co je třeba. To je v tuto chvíli opravdu jediné možné řešení. ¹⁴⁶⁾
7	Je to nutno připojit ke zprávě o okolnostech kolem budovy Československého rozhlasu, která je obklíčena. Za žádných okolností se neblížte k této budově, nesrocujte, nepomůžte tím ani sobě, tím méně pak pracovníkům rozhlasu. ¹⁴⁷⁾
8	Jen na soše sv. Václava nastaly změny, které povzbudí. Jsou tam nápisy vyzývající okupační vojska k odchodu, nápisy „Sláva Dubčekovi“, „Ať žije Svoboda“ a sv. Václav kromě svého tradičního praporce drží ještě velkou čs. vlajku. Ó, vévodo české země, jak rád bych souhlasil třeba s dvojnásobným odvodovým kontingentem skotu, kdyby to řešilo situaci. ¹⁴⁸⁾
9	Kolikrát jsme diskutovali mezi sebou i na stránkách různých časopisů o charakteru našich národů. Nyní nastala chvíle, kdy je možné, kdy je nutné tento charakter prokázat. ¹⁴⁹⁾
10	Na dva tisíce mladých lidí se usadilo před tamějším OV KSČ, aby jej chránili před okupačními jednotkami. Mladí provolávají hesla: Ať žije Dubček, Ať žije Svoboda

	a zpívají státní hymny. ¹⁵⁰⁾
11	Neříkalo se „protektorát“, ale někdy „protektokrát“. Tím se vyjadřovala ta dočasnost situace. Přátelé, i tato situace je dočasná. ¹⁵¹⁾
12	O všech dalších událostech vás budeme průběžně informovat, pokud to samozřejmě ještě bude v našich silách. Dělá se nám to zatím velice dobře, víme, že jste s námi a že nás posloucháte. ¹⁵²⁾
13	Občané a občanky, Pražané! Naše město prožívá snad nejtěžší chvíle našich současných dějin. Nejednou v minulosti byla naše Praha obsazena cizími silami. Poté vždy národ prožíval těžké zkoušky. Poprvé v dějinách je nyní naše město obsazeno vojsky spojeneckých a spřátelených zemí. Jaké následky tento bezpříkladný čin bude mít pro osud našeho města, našich národů a pro vývoj socialismu, nelze ještě říci. V této chvíli můžeme pouze povědět to, aby Pražané v duchu nejlepších tradic svého města zůstali věrní sobě, neochvějně setrvali v pevném postoji za Dubčekovým vedením komunistické strany a za zákonnými orgány státu. Voláme všechny Pražany, především pražské dělnictvo: Zabraňte všem případným provokacím. V dané chvíli se nelze ubránit silou. ¹⁵³⁾
14	Přátelé, my vás ještě jednou prosíme, nestavte barikády, zatarasíte ulice, které potřebujeme. A kromě toho tím právě dochází ke srážkám. My už tady máme zprávy o tom, že k prvním srážkám došlo. Není to dobré. Vojensky to teď, když jsme okupováni, už nemůžeme vyhrát tímto způsobem. Prosíme vás znovu a znovu: Zachovejte klid. Nedejte možnost ozbrojenému konfliktu! ¹⁵⁴⁾
15	Říkají nám, že to bude trvat dvacet let. Že píšeme rok 68 a že to bude trvat dalších dvacet let, než naše národy si oddychnou tak, jako si oddychly v lednu. Máme tradici dvacetiletí. Trvalo to dvacet let od vzniku republiky do Mnichova a trvalo to dvacet let od Ůnora do Ledna. Mluvil jsem o sérii tří. O sérii tří neštěstí a sérii tří katastrof. O sérii Bílé hory, Mnichova a Ruzyňského letiště. Věřím na sérii tří. Zažili jsme už dvě dvacetiletá období temna. Přesto se domnívám, že údobí temna, které nás nepochybně čeká, nemusí nutně trvat dvacet let. Věřte mi, záleží to opravdu jen na nás. ¹⁵⁵⁾
16	Svobodný vysílač z pražského městského výboru Komunistické strany Československa se v německé a polské výzvě obracel k okupačním jednotkám a žádal je, aby opustily naše území a nedopustily další konfliktní a dramatickou situaci na našem území. Svobodný vysílač vždy končí výzvou: Jsme s vámi, buďte s námi! ¹⁵⁶⁾
17	V obsazené budově Národního shromáždění v Praze pokračují poslanci NS nadále v jednání. Všichni jsou v pořádku a pečlivě sledují vývoj situace z rozhlasových zpráv. ¹⁵⁷⁾
18	Vážení přátelé, já se teď chci obrátit na vás, kteří jste před budovou Čs. rozhlasu, kde došlo k poplašným výstřelům a kde situace začíná být kritická, abyste se vyhnuli jakýmkoli obětem, abyste zachovali klid a pokud možno ustoupili. A nezavdejte příčinu k obsazení rozhlasu. ¹⁵⁸⁾
19	Vysílá Praha, tentokrát nevolá o pomoc. Volá o klid, rozvahu, jasnou mysl a jednotu. Jsme tu s vámi a pro vás, pokud to jen ovšem bude možné. ¹⁵⁹⁾
20	Zástupce velitele těchto jednotek na tyto otázky mohl odpovědět jen velice stručně. Naším úkolem je nezasahovat do vašich vnitřních záležitostí, ale bránit Československo a celý socialistický tábor proti nebezpečí. Zeptali jsme se: „Kterému?“ Nebezpečí ze západu. ¹⁶⁰⁾

Institucionální

1	A teď se na vás, vážení posluchači, obracíme my všichni, pracovníci Čs. rozhlasu. Naše prohlášení je stručné, protože věříme, že za naše stanovisko považujete všechno to, co jsme vysílali do této chvíle a nadále budeme vysílat, dokud budeme mít technické prostředky v rukou. ¹⁶¹⁾
2	A teď tu máme jednu výzvu: Závodní výbor CKD Lokomotivka a CZV KSC vyzývají všechny zaměstnance vysočanského závodu k zítřejšímu nástupu do práce v co největším počtu. Bude třeba udělat vše k zajištění mimořádného sjezdu a jiných naléhavých politických úkolů. ¹⁶²⁾
3	Československo bylo dnes proti vůli své vlády, Národního shromáždění, vedení Komunistické strany Československa a svého lidu okupováno vojsky pěti států Varšavské smlouvy. Tak se poprvé v dějinách mezinárodního komunistického hnutí odehrál akt agrese proti státu řízenému komunistickou stranou, provedený spojeneckými armádami socialistických zemí. ¹⁶³⁾
4	Čs. rozhlas se pokoušel prohlášení předsednictva ÚV KSC vysílat krátce před druhou hodinou ranní. Všechny vysílače, které však máme k dispozici, byly postupně vyřazeny z provozu. ¹⁶⁴⁾
5	Dnes ráno v osm hodin se v Praze schází předsednictvo Svazu československých novinářů, aby vyhlásilo své stanovisko k současné situaci. Novináři chtějí vyjádřit svou podporu legálnímu prezidentovi, legální vládě, legálnímu vedení KSC. Nikomu jinému sloužit nebudeme v přesvědčení, že nás podporuje většina československého obyvatelstva. ¹⁶⁵⁾
6	Měl jsem také možnost vidět, jak velkým služebníkem je jim náš rozhlas. Chtěl bych říci, že jsem hrdý na všechny své spolupracovníky, kteří minulé noci a v dnešním dnu v rozhlase pracovali a pracují, a že není slov, jimiž bych jim chtěl za to poděkovat. Naše posluchače bych chtěl ujistit, že jsme tedy dál na svém místě a že budeme dál pracovat tak, jak jsme na to zvyklí a jak v tom vidíme své veliké poslání. ¹⁶⁶⁾
7	My, pracovníci Čs. rozhlasu, shromáždění tady v budově v Praze na Vinohradské třídě, stojíme zcela za prezidentem republiky, legální vládou a předsednictvem ÚV KSC v čele s Alexandrem Dubčekem. ¹⁶⁷⁾
8	Podle výzvy ústavních činitelů ČSSR svoláváme předsednictvo NS na zasedání, které se koná dnes, 21. 8. 1968. Účast všech členů předsednictva je velmi naléhavá. Žádáme členy předsednictva NS, aby využili všech nejvhodnějších dopravních prostředků a dostali se do Prahy. Podepsán pod touto výzvou je Andrej Žiak, místopředsda NS, Josef Zedník, místopředsda NS, Alois Poledňák, člen předsednictva NS. ¹⁶⁸⁾
9	Prohlášení nám už došlo mj. i z OV KSC v Praze 1. OV KSC v Praze i se pině ztotožňuje se stanoviskem předsednictva ÚV KSC k situaci, která vznikla obsazením jednotkami Varšavské smlouvy. Plně stojí za vedením Dubčekovým, vedením Komunistické strany, je pro soudruha Svobodu a Černikovu vládu. ozbrojený zásah považuje za akt násilného vměšování do dalšího vývoje socialismu v naší zemi. V duchu stanoviska předsednictva ÚV KSC se obrací na občany Prahy, aby v dané situaci zachovali klid a rozvahu, v žádném případě nedali záminku k provokacím. Jsme přesvědčeni, že občané Prahy pochopí vážnou situaci a budou se řídit legálními orgány stran, pokyny legálních orgánů strany a

	vlády. ¹⁶⁹⁾
10	Prosíme vás, věřte nám, věřte nám i proto, že naše vysíláče jsou vyřazovány jeden za druhým a opravdu nevíme, jak dlouho nás ještě uslyšíte. Právě tak, jako jsme říkali v minulých týdnech Věřte nám, věříme vám. ¹⁷⁰⁾
11	Předsednictvo NS vyjadřuje hluboký a zásadní nesouhlas s postupem spojeneckých vojsk, které dnes začaly bezdůvodně okupovat naši... obsazovat naši zemi. Došlo tak k porušení suverenity, které je nepřipustné v našich zemích, v našich vzájemných vztazích. Žádáme vás co nejnaléhavěji – v okamžicích, kdy se na ulicích Prahy ozývají výstřely – abyste ihned vydali rozkaz k okamžitému stažení všech vašich vojsk z našeho území. Podepsáno předsednictvo NS. ¹⁷¹⁾
12	Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejenom základní zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva. Všichni vedoucí funkcionáři strany i Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členů svých orgánů zvoleni podle zákonů a jiných nařízení platných v ČSSR. Ústavními činiteli je okamžitě svoláváno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky a předsednictva ÚV KSČ k projednání vzniklé situace. ¹⁷²⁾
13	Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany naší republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor, protože obrana našich státních hranic je nemožná. Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země. ¹⁷³⁾
14	Přesto, že někteří naši vedoucí představitelé nejsou dosažitelní, přesto, že není kontakt se s. Dubčekem, Smrkovským, Krieglem a Špačkem i některými dalšími, přesto, že dokonce chodí některé zprávy, že tito soudruzi byli někým odvezeni neznámo kam, podařilo se během dneška svolat prakticky všechny významné instituce našeho státu. Prohlášení vlády, prohlášení NS, prohlášení všech KV KSČ, prostě všechny oficiální instituce daly naprosto jednoznačně najevo, že o tuto okupaci nikdo nepožádal, že vojska Varšavské smlouvy do naší země nikdo nezval. ¹⁷⁴⁾
15	V odpoledních hodinách dnes propustili z budovy pouze řadové pracovníky NV Hlavního města Prahy. V radnici jsou primátor Ludvík Černý s náměstkou Josefem Kiliánem, Františkem Buckým a Bohumilem Havlíčkem a některými dalšími členy Rady NV Hl. města Prahy, vedoucími odborů a jinými funkcionáři aparátu národních výborů. Budovu nesmějí opustit ani redaktoři tiskového střediska. Primátor Ludvík Černý chtěl mluvit se sovětským velitelem na Nové radnici, ten ho však odmítl. ¹⁷⁵⁾
16	Vážení přátelé, pokoušíme se již delší dobu navázat telefonické spojení s ÚV KSČ. Zatím se nám to nepodařilo. Prosíme vás, občany této země, abyste vyčkali projev některého z ústavních činitelů naší republiky, s. Dubčeka, s. Smrkovského, s. Černíka. Kdokoliv jiný by chtěl jménem národa k vám hovořit, prosím, je třeba vědět, že mluví pouze za sebe. ¹⁷⁶⁾
17	Vedení ČSM a zástupci všech rad mládežnických a dětských organizací se obracejí v této vážné chvíli na organizace mládeže v Sovětském svazu, Polsku, NDR, Maďarsku a Bulharsku s výzvou, aby vyvinuly všechno úsilí k zastavení intervence armád Varšavské smlouvy v Československu a zasadily se o okamžitě odvolání těchto okupačních vojsk z našeho neprávem obsazeného území. ¹⁷⁷⁾
18	Vedoucí představitelé KSČ Dubček, Smrkovský, Kriegel, Špaček a další byli internováni od ranních hodin v uzavřených místnostech ÚV KSČ. Po 14. hodině

	byli přemístěni do dvorních prostranství a odtud jednotlivě odvezeni v sovětských obrněných vozech na neznámé místo. Tato zpráva se zakládá na výpovědích očitých svědků. ¹⁷⁸⁾
19	Velení čs. lidové armády sděluje, že veškerá opatření jím přijímaná jsou plně v soulahu s rozhodnutím prezidenta republiky. V duchu jeho pokynů a prohlášení předsednictva ÚV KSČ bylo učiněno vše, aby se zachoval klid, nekladl odpor postupujícím vojskům, a zabránilo se tak krveprolití a dalším nedozírným následkům. Armáda bude i nadále plnit rozkazy prezidenta republiky Ludvíka Svobody jako svého vrchního velitele. ¹⁷⁹⁾
20	Zvolené orgány státu a národa zůstávají nadále podle platných zákonů této republiky na svých místech a jediné ony mají právo vládnout této zemi. Je svoláno NS, vláda republiky i ÚV naší strany. Svůj nesouhlas s obsazením republiky vyjádříme protestní rezolucí vládě a parlamentu. ¹⁸⁰⁾

Znaky na rovině suprasegmentální:

Habitualizační

1	hlasitý hovor (překřikování hluku)
2	naléhavý tón
3	odmlky v promluvách v pohnutých chvílích před obsazením rozhlasu
4	opakování zpráv – zejm. prohlášení a výzev ke klidu
5	pohnutý hlas
6	střídání promluv redaktorů v rychlém sledu za sebou (před násilným ukončením vysílání)
7	zvuky letadla

Objektivizační

1	hymna
2	střelba
3	uvádění vážné hudby (znak vážnosti oné chvíle)
4	znělka – začátek Vyšehradu (zejm. po přerušení vysílání)

Ukázka zápisu¹⁸¹⁾:

Vážení přátelé, blíží se zřejmě finále. My chceme znovu podotknout, znovu důsledně upozornit, že skutečně jedinou naší zbraní je klid, rozvaha. Přátelé, žádným činem nezavdejte příčinu k brutálním protiakcím. ((naléhavě)) Na hození kamene se může odpovídat dávkou ze samopalů. Je to zbytečné. Chápejte, prosím vás pěkně, bránit se skutečně vojensky nemá smysl.+ Nechápejte to, co vám teď říkám, jako kapitulantství. To je prosím jenom vědomí reality, s kterou se nedá nic dělat. Zbytečné oběti nikomu skutečně nepomohou. ((změna redaktora, hovoří žena)) Musíme hledat jiné způsoby boje. Jiné způsoby boje za odchod okupačních jednotek a za zachování... za dodržení plné suverenity našeho státu. Jiné formy boje.+

Došla zpráva, že střelba před rozhlasem zesílila a ozývají se děla. ((naléhavě)) Snažně vás znovu prosíme, zachovejte klid!+ Ať nedojde ke zbytečným tragickým událostem ((pohnutým hlasem)), ať nedojde ke krveprolévání.+

Vážná hudba

((ve studiu je slyšet dotaz „Máte hymnu?“))

Přátelé, asi že nám spoje za okamžik vypnou všechny naše spojení s vámi s celým světem. Věříme v zdravý rozum, věříme, že naši okupanti byli jenom nesprávně informováni představiteli politického včerejška. ((změna redaktora, hovoří žena)) My věříme, že Československo zůstane socialistické a demokratické.+ ((změna redaktora)) Suverénní a samostatné!+

Ty, kteří mají teď v rukou náš osud, podpoříme nejvíce tím, že zachováme klid a rozvahu. Nepodléhejte přátelé panice!

Z vedlejších ulic je slyšet automatická střelba, zda se však, že jde o salvy mířené do vzduchu. Naši lidé odpovídají na střelbu hvízdodem. Cizí vojáci se nás snaží zastrašit. Máme zkušenosti se střelbou v ulicích. Z okolních domů padá omítka. To jsou zatím poslední zprávy z okolí rozhlasu.

Mezitím redaktoři opět vstoupili do vysílání

(...)

Přátelé, v těchto okamžicích se střílí již na dvoře Čs. rozhlasu. Myslím, že to budou brzo poslední slova, která od nás slyšíte. Přátelé, věřme – všichni, prosím vás, teď naléhavě věřme – ((spontánně, rozhořčeně)) že skutečně musí zdravý rozum vyhrát, není možné, aby **todle** vydrželo, tato situace.+ Věřme, že se podaří zdravým silám u nás i zdravý rozum u těch, kteří nás dneska okupovali, ((začíná mluvit velice rychle, ve studiu jsou slyšet vzrušené hlasy))zvířezit!+ ((redaktorka, volá, při jejích slovech začíná být slyšet střelba)) **VĚŘME DÁL V SOCIALISMUS A DEMOKRACII!** ((změna redaktora))[Vážení]

[Slyšíte] střelbu!((dva redaktoři si skočili do řeči))

((slovenský redaktor))Vážení priatelia, napriek strelbe a napriek citovému pohnutiu, ktoré všeci prežívame, zachovajte klud. I len jediný život by bol zbytočný, v danej situácii.+

((redaktorka, naléhavě)) Chceme socialismus, ale (.) lidský socialismus. +((změna redaktora)) A věřme, že i ten náš socialismus ((opět se ozývá prudká střelba)) československý přece jen vybojujeme, že nám vydrží.+ ((změna redaktora)) Věřme, teď nám nic jiného nezbývá než věřit, přátelé. A být klidní a nenechat se vyprovokovat.+

((slovenský redaktor)) Verme, že pravda zvíťazí.+

((redaktoři se na závěr střídali téměř po jedné větě, hovořili velmi rychle))

Hymna

((dlouhé ticho))

((mluví už zase pomalu, stále je slyšet střelba)) Vážení přátelé, pokud mne ještě slyšíte, prosím vás znovu, jménem pracovníků rozhlasu, nedělejte nic, co by vedlo ke zbytečnému krveprolití, vyčkejte, až se ozve naše legální vláda, ústavní činitelé. Nepomůžeme ničemu v současné situaci tím, že budeme vytvářet barikády, eventuálně

další věci dělat, které by vedly ke srážce, která v současné době nemá žádný smysl. Vedla by pouze k obětem, ((prudká střelba, která stále sílí a přehlušuje redaktorova slova)) které nikdo nechce, aby padly zbytečně. Prosím tedy znovu, přátelé, uklidněte se, rozejdete se, nemá to v současné chvíli u nás před rozhlasem žádný smysl. Děkuji vám.

((redaktor musí překřikovat střelbu, ve studiu je během redaktorovy promluvy občas slyšet hlasitý hovor)) Vážení přátelé, ještě tady máme zprávu: Skupina vedoucích pracovníků Ministerstva čs. zahraničních věcí nás žádá o časté opakování zprávy o nedovoleném překročení našich státních hranic proti vůli vedení státu a strany. ((Slyšitelná věta: „Nechte to otevřený!“ – jedná se o spor, zda kvůli hluku zavřít či otevřít dveře studia)) Ministerstvo zahraničí, Černínský palác je obklíčen. Vysílat už nebudeme asi dlouho, protože před budovou je sovětská pěchota, která již jistě brzy obsadí budovu Čs. rozhlasu. Žádám vás jménem svým i všech ostatních pracovníků Čs. rozhlasu, abyste zachovali maximální klid. Jakýkoliv odpor proti přesile je naprosto zbytečný. Není to kapitulantství. Naše jediná šance je v tom, že zabráníme krveprolití, protože krveprolití nemá vůbec žádný smysl, v současné situaci. Zachovejte prosím maximální klid.

((Slyšitelný redaktorův dotaz: „A je to ověřený?“)) Vážení přátelé, právě jsme ještě dostali zprávu, že předsednictvo NS přijalo usnesení, ve kterém vyzývá k odchodu vojsk.

Právě jsem dostal tady zprávu od kolegy, který se díval oknem: Sovětsí vojáci minuli vchod do rozhlasu a odešli asi dvacet metrů směrem k Václavskému náměstí. Zdá se, že nevědí, co dělat, shromáždili se kolem svého velitele a vypadají rozčileně. Jsou obklopeni několika stovkami našich lidí, kteří volají Dubček, Dubček, pískají a volají Fúj. Sovětsí vojáci střílejí do vzduchu a kulky létají v bezprostřední blízkosti našich oken.

4.3. Znaký vysílání v listopadu 1989

Znaký na rovině lexikální:

Habitualizační

1	ze strany nás zkušenějších ¹⁾
---	--

Objektivizační

1	atmosféru dnešního 50. výročí historických událostí 17. listopadu v roce 1939 ²⁾
2	historická aula Univerzity Karlovy ³⁾
3	jsme v jednotě ⁴⁾
4	k mezinárodní jednotě protifašisticky smýšlejících mladých lidí ⁵⁾
5	(neodpovídají) demokratickým a humanitním tradicím našich národů a národností ⁶⁾
6	tónv studentské hymny Gaudeamus igitur ⁷⁾
7	ve staroslavném Karolinu ⁸⁾
8	vzpomínkovou akci na vyšehradském Slavíně u hrobu Karla Hynka Máchy ⁹⁾
9	zabýval se odkazem VŘSR ¹⁰⁾

Institucionální

1	demonstrativní vystoupení proti socialistickému společenskému zřízení, Komunistické straně Československa a vládě ¹¹⁾
2	s předním funkcionářským aktivem Svazu československo-sovětského přátelství ¹²⁾
3	sdělení Ministerstva vnitra ¹³⁾
4	zakročily pořádkové jednotky Veřejné bezpečnosti ¹⁴⁾

Znaky na rovině výpovědi:

Habitualizační

1	A to je dobře, protože pedagogové mají jistě velké zkušenosti a při cestě mladým životem je potřeba vést správným směrem. ¹⁵⁾
2	I naše dnešní setkání, řekl dále Ladislav Adamec, je konkrétním důkazem toho, že federální vláda se vůbec nevyhýbá dialogu, nejsou otázky, o kterých by se nedalo v klidu, rozvážně a po promyšlené přípravě hovořit. ¹⁶⁾
3	Je pravdou, že v naší společnosti probíhá řada změn, že máme řadu nedostatků, ale je přesto potřebné je řešit a k tomu potřebujeme zejména klid a pořádek. ¹⁷⁾
4	My dobře si uvědomujeme, že mládež je naše budoucnost, a proto v našem programu s mládeží jednoznačně počítáme, jak v sociálním programu, výstavbou bytů, mladé doporučujeme do vedoucích hospodářských funkcí, tak aby naše budoucnost byla dobře zajištěna. ¹⁸⁾
5	Na vysokých školách východoslovenského kraje bylo dnes přerušeno vyučování a studenti vytvořili centrální stávkový výbor. ¹⁹⁾
6	Nevystupovali jen posluchači naší fakulty, ale i tací, kteří chtěli toto shromáždění využít, bych řekl, pro jiné cíle. ²⁰⁾
7	Otázky, o kterých se dnes hovořilo, jsou velmi vážné, některé se dají řešit v blízké budoucnosti, některé jen perspektivně, řekněme situace v internátech, která není nijak dobrá. ²¹⁾
8	Pokud jde o mládež, tak my jsme nastoupili takovou cestu výměny názorů a hledání společných cest s mládeží, s naším celozávodním výborem Socialistického svazu mládeže, diskutujeme hodně a v podstatě se dnes naši mladí na závodě zapojili do tvůrčí diskuze k řešení problémů. ²²⁾
9	Pozornost věnoval také úkolům svazu v nynějším období uskutečňování programu hospodářské a společenské přestavby. ²³⁾
10	Účastníci porady hodnotili průběh výročních členských schůzí a zabývali se také aktuálními úkoly strany v současném období. ²⁴⁾
11	Událostí, které se staly, ukazují jedno: že zde je veliký tlak na to, abychom, jak se řekne, vzdali naší společnou věc. ²⁵⁾
12	Vešla jsem do školy, vládne tu klid, disciplína, pořádek. ²⁶⁾
13	Zároveň apeluje na všechny členy, mladé lidi, aby jednali a postupovali uvážlivě. ²⁷⁾
14	Zároveň prohlášení ústředního výboru Národní fronty Československa vyzývá všechny občany k rozumu, zachování klidu a pořádku. ²⁸⁾
15	Zdůraznil, že vláda se nevyhýbá dialogu a její členové jsou ochotni navštívit vysoké školy a diskutovat se studenty o životě vysokoškoláků tak, aby se mohli tvořivě zapojit do řešení současných problémů. ²⁹⁾

Objektivizační

1	Ale historické i aktuální zkušenosti ukazují, že ke konstruktivnímu řešení nevede cesta konfrontace, nátlaku a nenávisť. ³⁰⁾
2	Ale je třeba od nich vyžadovat důsledné plnění povinností, tedy nejen brát, ale také společnosti a fabrice dávat. ³¹⁾
3	Brutální zásah německých fašistů proti českým vysokým školám v listopadu 1939 vyvolal masový protest u nás i ve světě. ³²⁾
4	My velmi budeme rádi, a otevřeně to říkám, když tato velká slavnost sobotní vyzní, řekl bych, v zájmu toho vlasteneckého a celkového úsilí našich lidí, jak říkáme, za přestavbu a demokratizaci, když přispěje k takovému dobrému upevnění sounáležitosti všeho poctivého, co u nás je v naší zemi. ³³⁾
5	Na místě bývalé studentské letenské kolonie v Praze na Špejcharu slavnostně odhalili pamětní desku událostem 17. listopadu. ³⁴⁾
6	Ty události okolo 17. listopadu nejsou náhodné a bylo by velikou křivdou, kdybychom je spojovali právě s mladou generací, s mládeží, ať je jakkoli neuvážlivá, iniciativní, nebo, jak se řekne, ve věcech se ještě nevyzná. ³⁵⁾
7	V roce 1946, vlastně na základě protestu proti listopadovým událostem, vznikl Mezinárodní svaz studentstva. ³⁶⁾

Institucionální

1	Poděkoval funkcionářům svazu za práci, kterou vykonávají a ocenil dosavadní činnost této organizace. ³⁷⁾
2	Politika naší strany nejsou pendrekry, ani zásahy, politika naší strany je skutečně politický program, pozitivní program, který je vyjádřen v komplexní přestavbě, celospolečenské, a v demokratizaci, nebo jinými slovy postupném uskutečňování socialistických reforem v celé naší zemi. ³⁸⁾

Znaky na rovině textu:

Habitualizační

1	Já se jmenuji Kristýna Lasová a pracuji jako vychovatelka ve školní družině a přišla jsem na Václavské náměstí, abych viděla jakým způsobem se lidé zapojují do vlastně celonárodního problému. Bohužel teda se tady vyskytují i jedinci, kteří se snaží svým jednáním vyprovokovat většinu lidí k neuváženému jednání, s čímž
---	--

	nesouhlasím a myslím si, že by se i naši představitelé naší vlády měli zamyslet nad celou demonstrací, protože to není jenom projev několika živlů a opravdu to je vlastně názor celého národa a mělo by se řešit, hlavně ekologie, ekonomika, zdravotnictví, školství, kde je stále nedostatek také všeho možného, ale nechci zabíhat do detailů, to už jsou jednotlivé otázky. ³⁹⁾
2	Jako každá jiná, je i naše společnost názorově velmi diferencovaná. Tato diferencovanost by však neměla vést k násilným konfrontacím. ⁴⁰⁾
3	Jitření emocí a vášní neprospívá rozvíjení racionálního kulturního dialogu o všech naléhavých otázkách přestavby a rozvoje socialismu. ⁴¹⁾
4	No, takže já si myslím, že tyhleto demonstrace vůbec nemusely přijít, ale konečně jsme dali jako znát, že nejsme se všim spokojený, a tak se znovu můžeme vrátit do škol. Myslím si, že je potřeba pracovat, protože bez toho by ten vývoj nešel dál. ⁴²⁾
5	Obracíme se zejména na matky, na rodiče, uměleckou frontu, pedagogy, na celou naši veřejnost s upřímnou prosbou, aby svou rozvahou, moudrostí a využitím životních zkušeností působili na mladou generaci. Nedovolme, aby bylo zneužito mládí, jeho touhy po spravedlnosti i jeho netrpělivosti k činům, které by ohrozili naši budoucnost, o kterou chceme společně usilovat. ⁴³⁾
6	Soudruhu Čechu, jak jsem se přesvědčil za posledních 24 hodin jste v podniku pracovali normálně. To také vlastně naznačuje, jak se vy, dělníci, díváte na události posledních dní. ⁴⁴⁾
7	Těžko odhadnout počet lidí, kteří se dnes odpoledne, vlastně už v brzký podvečer, sešli na Václavském náměstí. Neustále se přelévající živé proudy a řeky, rozvinuté transparenty a vlající prapory však zaplňovaly celou plochu od sochy svatého Václava až po Můstek. Zněly tu hlasy poklidné i vášnivé. Byla čtena nejružnější provolání a petice, skandovala se hesla, diskutovalo se v hloučcích či improvizovaných diskuzních klubech. Snad nejhlasitější a nejvášnivější zněly hlasy z balkónu vydavatelství Melantrich. Škála názorů a stanoviska, která zazněla dnes odpoledne a v podvečer na Václavském náměstí, byla více než pestrá a často i rozporná. Snad nejvýstižnější by bylo hovořit o vskutku spontánním dialogu. ⁴⁵⁾
8	V diskuzi i rezoluci, která byla přijata na závěr, jsme zaujali jednoznačné stanovisko. Voláme naše spoluobčany, členy i nečleny naší společenské organizace, k rozvaze. K tomu, aby se věci, které nás ve společnosti tíží, aby se řešili nikoliv na ulicích, ale aby se řešili v tvůrčím dialogu, v kolektivech, kde pracujeme a kde žijeme. ⁴⁶⁾
9	V přestávce jednání jsme požádali o názor na současnou situaci člena městského výboru strany Jindřicha Cipru z Mitasu Praha: "Víte, já se držím jediný zásady, já celý život pracuju ve fabrice. A myslím si, že naše prvořadá povinnost je, abychom zabezpečili sociální jistoty celého pracovního kolektivu. To znamená, že mi potřebujeme denně vyrábět, tak, abychom uspokojili určitý potřeby společnosti, ale především tak, jak jsem říkal, zabezpečit sociální jistoty pracovního kolektivu podniku Mitas. K tomu teda potřebujeme určité klid." ⁴⁷⁾
10	Václavské náměstí zaplněno téměř do posledního místečka. Tentokrát jsem si pozval k mikrofonu tři dívky ze střední ekonomické školy z Karlína Ivu, Evu a Jitku. Vy jste tady podruhé, čili nejprve Ivo, co tady na tebe nejvíce zapůsobilo? "Tak mě nejvíc zaujala ta spontánnost lidí tady a jsem taky ráda, že se nezúčastňují této demonstrace jenom vysokoškoláci, ale i starší generace. Myslím si, že je to dobře. Měly by se vyřešit ekologické problémy, tak různě, no, je jich hodně." ⁴⁸⁾
11	Základní podmínkou úspěchu přestavby je zachování hospodářské, společenské a

	politické stability Jakékoli pokusy o její narušení, o vyvolávání chaosu a anarchie, jak se o to pokoušejí různé síly, které se snaží v tyto dny manipulovat s částí naší kulturní fronty, zejména dramatických umělců a mládeže, mohou jediné vážně ohrozit uskutečňování potřebných změn a zavést společnost do krize s nepředvídatelnými důsledky. ⁴⁹⁾
12	K událostem, ke kterým došlo v uplynulých dnech v našem hlavním městě Praze se vyjadřuje řada našich spoluobčanů. Svůj názor nám řekl Lubomír Louka z dopravního podniku Metro Praha: "18. listopadu probíhala celozávodní konference výboru strany. Byla náročná, kritická, čínorodá a přijala řadu opatření v další stranický práci. Konala se v době, kdy prakticky v Praze se udály některé nepokoje akce. Myslím si, že komunisté při diskuzi na konferenci vystupovali kriticky i ve vztahu současné situace, co se u nás ve společnosti děje. Přijali jsme opatření, že bude nutno vyslat celý funkcionářský aktiv nejen straníků, ale i hospodářského vedení, odborářů, svazáků a vést s lidma dialog. Říkat jim současnou situaci, která je, říkat jim pravdu, aby informovanost byla mezi členskou základnou, ale i mezi bezpartijními. V podstatě si myslím, že pracovní kolektiv dopravního podniku Metro, že je stabilizován, i když přijímáme řadu opatření, abysme zabezpečovali plynulej bezpečnej provoz pro Pražany." ⁵⁰⁾

Objektivizační

1	Rádi bychom vás upozornili, že průběh těchto shromáždění konaných v celé republice mohou narušit skupiny provokatérů. Koluji v celé republice letáky vyzývající k násilí a my vás vyzýváme, abyste se zdrželi za jakýchkoliv situací jakýchkoliv projevů násilí a čehokoliv, co může být za násilí pokládáno. Vaše mladé životy republika potřebuje. Apelujeme na váš zdravý rozum, morálku a projev politické kultury. Zabraňte krveprolití. Nenechte se vyprovokovat! ⁵¹⁾
2	Společný cíl, myslím že by měl být jednoznačně stejný. Jde nám o to, abychom žili v klidné, spořádané společnosti, která má svůj cíl, pro kterou hlasovaly dějiny, pro socialistickou vlast ČSSR. ⁵²⁾
3	Stále k nám do redakce docházejí stanoviska a ohlasy na zákrok proti demonstrantům 17. listopadu v Praze. Ústřední výbor Českého svazu protifašistických bojovníků podpořil prohlášení federální a obou republikových vlád k této události a zdůraznil potřebu řešit problémy politickými prostředky. Prohlášení podpořila rovněž rada Národního výboru města Ostravy. Při jednání o situaci vzniklé v Ostravě v souvislosti s událostmi 17. listopadu v Praze zdůraznila, že je připravena k otevřenému a čestnému dialogu za společným stolem s mladou generací i s každým kolektivem. Sekretariát severomoravského výboru SSM ocenil rozvážný postoj mladých dělníků, rolníků a pracujících inteligence, členů a funkcionářů SSM, kteří podpořili prohlášení sekretariátu Ústředního výboru svazu, aby jednali a postupovali uvážlivě ku prospěchu naší vlasti. ⁵³⁾

Institucionální

1	<p>Člen předsednictva ÚV KSČ a vedoucí tajemník pražské stranické organizace Miroslav Štěpán se dnes odpoledne sešel na pracovní poradě s předním stranickým aktivem významných závodů hlavního města. Účastníci porady hodnotili průběh výročních členských schůzí a zabývali se také aktuálními úkoly strany v současném období.⁵⁴⁾</p>
2	<p>Ladislav Adamec v odpovědi na tyto otázky a během obsáhlé diskuze ujistil přítomné, že federální vláda v souladu se svým programovým prohlášením z listopadu loňského roku cílevědomě připravuje zásadní společenskou přestavbu. Velký kus práce byl již vykonán v ekonomické oblasti, takže od prvního ledna příštího roku přejde na nová pravidla řízení celá ekonomika. Nyní je potřeba soustředit se i na politickou oblast. Půjde především o návrh nové ústavy, návrhy zákonů o shromažďovací a o spolčovaci svobodě. Tyto závažné zákonné změny ale nejde připravit uspěchaně, pod tlakem. Federální vláda je při tom připravena přijmout jakoukoliv dobrou radu od kohokoliv, přispěje-li to k obnově naší socialistické společnosti. Socialismus ale budeme bránit, o tom není možné diskutovat, zdůraznil Ladislav Adamec.⁵⁵⁾</p>
3	<p>To vědí velmi dobře i lidé z Charty 77 a jmenovitě Petr Uhl, který je autorem záměrně šířeného falešného tvrzení o úmrtí studenta Martina Šmída. Z tohoto činu je snad každému soudnému člověku jasné, že lidé jako Petr Uhl a jemu podobní se neštítí skutečně ničeho. (...) Kdo se neštítí použít takových lží, tomu jde jen a jen o vyprovokování společenského neklidu.⁵⁶⁾</p>

Znakv na rovině suprasegmentální:

Habitualizační

1	<p>(Pořadí důležitosti zpráv nabízené rozhlasem) Zprávy 20. listopadu 1989 <i>Znělka</i> Dobrý večer, zahajujeme dnešní vysílání rozhlasových novin. Příjemný poslech vám přeje František Prachař. Nejprve si poslechněte přehled hlavních zpráv. Soudruh Miloš Jakeš se setkal s předním funkcionářským aktivem Svazu československo-sovětského přátelství. Prezident republiky Gustav Husák jednal s ministrem zahraničí Kostariky Rodrigem Madrigalem Nietem, který je u nás na oficiální návštěvě. Na Václavském náměstí v Praze bylo masové shromáždění posluchačů vysokých a středních škol a dalších mladých lidí. V Bukurešti začal 14. sjezd rumunské komunistické strany.</p>
---	--

Objektivizační

2	znělka zpráv: začátek písně Kupředu, levá
---	---

4.4. Shrnutí významu znaků

4.4.1. Význam znaků: Pražské povstání

Vysílání je složeno především z příkazů vojenského charakteru a z povzbuzujících projevů, které mají velmi patetický ráz. Pozdější pokyny už se týkají i toho, jak vrátit život v Praze a jinde do normálních kolejí.

Ve všech typech znaků se objevuje pojem „hrdinství“ v různých variantách: padlí hrdinové, hrdinný boj, hrdinný pražský lid ad. Vyskytuje se většinou ve zprávách, v nichž hlasatelé povzbuzují bojující jednotky.

Rozhlas vybízí k boji za „milovanou vlast“ a za její svobodu. Boj je zde „národní povinností“. I znaky, které se týkají hlavního města, odkazují k vlasteneckému citění redaktorů. K vlastenectví nabádá rozhlas i posluchače.

V textech se často vyskytují symboly: vlastenecké (trikolóry, československé vlajky, Pražský hrad) či příslušnosti k instituci (uniformy, vlajka Červeného kříže, rudá hvězda). Z rozhlasu zaznívají i příkazy k odstraňování symbolů bývalé moci: odstranění obrazů Háchy a Hitlera.

Rozhlas sám se prezentuje jako koordinátor bojujících složek a zároveň jedna z těchto složek, jako bratr a spolubojovník. Vzhledem k civilnímu obyvatelstvu se vymezuje jako autorita a udílí příkazy suchého úředního znění (zejména příkazy k nástupu do zaměstnání). Je nutno dodat, že redaktoři směli do éteru číst pouze texty formulované a schválené několika institucemi (Ježek, 1966, s. 278, pozn. 140), odtud zmíněný úřední ráz rozkazů.

Rozhlas řídí vznik mýtu o své důležité roli v Povstání už v jeho průběhu. Hlasatelé připomínají, že rozhlas brání čeští lidé, zdůrazňují informativní funkci, kterou rozhlas plní, a při příjezdu Rudé armády pak posluchače vybízí, aby na svých přijímačích zesílili zvuk a postavili je do oken.

Rozhlas varuje před poslechem jiných zpráv než těch, které se vysílají na vlně 415 m. Častá upozornění směřují k zprávám vysílaným českými hlasateli pracujícími pro Němce (viz Poznámky k textu, pozn. 110 – přepis hlášení). Důležitá byla tedy vlnová délka, neboť podle hlasu a někdy ani podle obsahu nešlo vlastenecké vysílání od německého odlišit. Český rozhlas pak ve vysílání často dementuje falešné rozkazy.

Habitualizační znaky se nejčastěji týkají praktických výzev k boji i k jiným činnostem, proseb o pomoc směřovaných k spojeneckým armádám. Poukazují i na novou situaci, která nastala pádem protektorátu a znovuzrozením svobodné republiky.

Objektivizační znaky se často vyskytují tam, kde zaznívají patetické projevy vyzývající k pokračování v boji nebo oznamující vítězství. Zde se připomíná slavná minulost národa a návaznost na nejlepší tradice, např. „Masarykův národ“ a „potomci Žižkovi“. Velebení slavné minulosti se týká i hlavního města. Mezi objektivizační znaky patří také symboly, které v bojovém chaosu příslušnost označují bojovníků k určitým skupinám či institucím a také smýšlení jednotlivců a institucí. Nejčastěji to jsou trikolóry či pásy s nápisy, československé vlajky, vlajky zemí osvoboditelských armád, vlajka Červeného kříže, bílé prapory ad.

Většina zpráv i rozkazů pochází ze dvou institucí: z České národní rady a Československého vojenského velitelství Velké Prahy. Všichni obyvatelé byli povinni se jim podřídit. O tom svědčí mj. rozkazy, které zakazují jednotlivcům podnikat vlastní akce a nařizují bojovníkům stát se součástí organizovaných bojových jednotek. ČNR jako zplnomocněnec čs. vlády v Košicích pak udílí pokyny týkající se správy dalších institucí (např. správu všech továren, podniků atd. mají převzít závodní revoluční rady spadající pod Ústřední radu odborů). Institucionální znaky se týkají zmíněných dvou hlavních institucí a dále zániku protektorátní správy. Postupně se rozhlas obrací k dalším a dalším institucím s pokyny, jak obnovit provoz. V neposlední řadě se k těmto znakům řadí i hlášení, v nichž rozhlas odkazuje ke své vlastní činnosti.

4.4.2. Význam znaků: Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy

Znaky často odkazují k mimořádnosti situace a ke snaze československých představitelů i rozhlasu samotného čelit jí tím, že udrží chod státu a jeho hospodářství v normálu a přesvědčí obyvatelstvo, aby se nenechalo vyprovokovat. Ke klidu a odchodu do zaměstnání vyzývají rozhlasoví redaktoři posluchače tvrzením, že oni sami zůstávají na svých místech v rozhlase a zachovávají klid. Zdůrazňují přitom, že jsou „jedni z nás“ posluchačů, odtud téměř výhradně používané oslovení „přátelé“ s variantami „vážení

přátelé“ či „milí přátelé“. V prvních dnech je vysílání poznamenáno především snahou redaktorů zabránit krveprolití.

Důraz je kladen na legalitu vysílání i jiných počinů. Legalitou se v tomto případě rozumí posvěcení činnosti oficiálními představiteli státu (např. ředitel Ústřední správy spojů K. Hoffmann nechal vypnout 21. 8. vysílače, avšak předseda Národního shromáždění J. Smrkovský na dotaz rozhlasových zaměstnanců označil tento krok za protiústavní a nařídil vysílače opět zapnout). Vstup vojsk a jejich zásahy do života obyvatel jsou naproti tomu prezentovány jako neoprávněné, porušující suverenitu státu, mezinárodní právo i všechny úmluvy mezi spřátelenými zeměmi. Celou záležitost označují redaktoři za zřejmé nedorozumění, hovoří o vojácích překvapených negativní reakcí na jejich příjezd ze strany Čechoslováků. Časté ohlasy reportérů ukazují na neinformovanost a nezainteresovanost přichozích vojáků. Jsou to podle nich z velké části mladíci, kteří dostali rozkazy a nevědí, proč přišli. S povděkem se pak v rozhlasu kvituje každý sebemenší důkaz, že přece jen někdo z nich situaci chápe a soucítí s českým a slovenským národem.

Rozhlas posluchačům zprostředkovává zprávy ze zahraničí výhradně s tematikou obsazení Československa. Většina z nich okupaci odsuzuje. Redaktoři oceňují zejména projevy nesouhlasu s okupací v zemích, z nichž spřátelené armády pocházejí.

Pro rozhlas je tato situace příležitostí navracet se k vlastní důležité roli v době Pražského povstání. Často se používají např. narážky na tehdejší volání: „Jsme s vámi, buďte v duchu s námi!“ Mimo to rozhlas odkazuje k svému volání 5. května 1945. 21. srpna 1968 například z rozhlasu zazněla slova: „Vysílá Praha, tentokrát nevolá o pomoc.“ Redaktoři se snaží přesvědčit občany, aby nechodili bránit rozhlas proti okupantům. Neúspěšně – mýtus je již v národě hluboko zakořeněný. Často se ve vysílání odkazuje na 2. světovou válku: 21. srpen je přirovnáván k 15. březnu 1939 a charakterizován jako nejtěžší chvíle od konce války, tím spíše, že tentokrát zemi okupují přátelé a bratři. Coby objektivizační znaky se proto ve vysílání objevují slova „svoboda“, „jednota“, „povinnost k národu“, „charakter našich národů“ a symboly: státní vlajka, portrét prezidenta, trikolóry, státní hymna, sv. Václav.

Mezi habitualizační znaky lze zahrnout ty, jimiž rozhlas ústy redaktorů či jiných lidí odkazuje k důležité roli, kterou právě hraje. Vědomí této důležitosti podporuje pasáž, v níž je slyšet střelba (suprasegmentální znak). Redaktoři vystupují v roli hrdinů, kteří

ani pod palbou nepřestávají vysílat. Coby objektivizační znak tato pasáž odkazuje k Pražskému povstání, kdy se hlasatelé u mikrofonu museli před palbou krýt.

Habitualizačními znaky jsou dále zprávy o současné situaci v republice, postupu vojsk, reakcích občanů na okupaci. Rozhlas občany vybízí k pasivní rezistenci a prokazování morální převahy nad okupanty.

Rezoluce institucí a podniků projevujících vesměs podporu současné vládě a různá prohlášení ústavních orgánů patří mezi znaky institucionální. Právě zde se často objevuje zmíněný pojem legality. V úvahách redaktorů se vyskytuje také představa jakési neidentifikovatelné nekonkrétní „síly“, která zařídila v naší zemi zásah, o němž nikdo nežádal. Patří sem i zmínky o rozhlase, který zůstává posledním spojovacím článkem mezi československými představiteli a občany, navzdory tomu, že vysílání se mu daří udržet pouze s krajním vypětím jeho zaměstnanců.

4.4.3. Význam znaků: Sametová revoluce

V objektivizačních znacích převažují ty, kterými médium odvrací pozornost od skutečného smyslu událostí – tedy historický význam událostí 17. listopadu. Jindy si „půjčují“ historickou zkušenost jako argument k názoru, že je nezbytné diskutovat v klidu a ne prostřednictvím konfrontace.

V institucionálních znacích se často objevují názvy institucí, které posluchači znali z doby nerušeného fungování totalitního režimu. Znaky proto mají občany přesvědčit, že se nic neděje, vše funguje normálně a zůstává při starém.

V některé institucionálních znacích, zejména v těch, které se týkají dosavadní vlády, omílají představitelé režimu stále slib jakési blíže neurčené přestavby, ovšem vymíňují si, že nelze jednat pod tlakem, čili přestavba se může konat pouze pod podmínkou, že demonstrace skončí. Často se zdůrazňuje, že problémy se nedají řešit na ulicích.

Habitualizační znaky působí jako výhrůžky. Pokud nebude zachována stabilita a stávající řád, nebude moci dojít ke změně („k přestavbě“).

Dále se objevují habitualizační znaky, které působí jako zastírací – aby měl rozhlas čím naplnit vysílací čas, a přitom nemusel přiznávat, že proti režimu demonstrují statisíce

lidí. Ve zprávách se proto často zdůrazňují podřadnosti, např. špatná situace v internátech jedné školy.

Suprasegmentální znaky vypovídají o tom, že se událostem, které mají pro stát skutečně politický význam, přikládá malá důležitost, odsouvají se v přehledu událostí na poslední místa. Rozhlas nechává hovořit komunisticky smýšlející pracující v závodech, v jejichž projevu nezazní o současných událostech nic konkrétního.

Mládež je prezentována nikoli jako společenská skupina, která je největším hybatelem událostí, ale jako skupina nezkušených a nerozumných jedinců, které je třeba v případě politického rozhodování odsunout do pozadí.

Typické jsou eufemismy. Situace v republice se nazývají „řadou společenských změn“, o demonstracích v prvních dnech v podstatě nepadne zmínka, vše je zaobaleno do nesrozumitelných formulí. Politické události se charakterizují slovy, že naše společnost je jako každá jiná společnost „názorově velmi diferencovaná“.

Reportáže z demonstrací popisují pouze vnějškově situaci, reportér hovoří o celé škále názorů, avšak žádný příklad konkrétního názoru neuvádí. Zařadí-li redaktor do reportáže anketu či rozhovor, dozvědí se posluchači zcela nedůležité informace, např. že by se měly vyřešit ekologické problémy.

Rozhlas nechává hovořit pouze představitele režimu. Jejich argumenty cituje doslova, zatímco požadavky a argumenty druhé strany pouze vyjmenovává a dává jim mnohem méně prostoru. Argumenty vládních činitelů a zástupců organizací poplatných režimu tak působí pádněji, logičtěji než požadavky nespokojených odpůrců režimu. Pokud už nechá rozhlas hovořit odpůrce režimu, odpovídají jejich názory (či možná zkresleně podané výseky jejich odpovědi) taktice uhýbání od velkých problémů k dílčím a nedůležitým. A je-li vyslovena podstatná věc, je to pouze taková, která je pro režim přijatelná, např. výzvy k zabránění násilí a provokacím.

Představitelé režimu jsou prezentováni jako lidé otevření diskuzi. Rozhlas využívá příležitosti, naskytne-li se událost, která tuto otevřenost dosvědčuje (jedná se například o setkání Miroslava Štěpána s kardinálem Tomáškem u příležitosti oslav svatořečení Anežky České – jejich rozhovoru je věnován velký prostor).

Až teprve pátý den po začátku událostí, 22. listopadu, se ve zprávách začínají objevovat náznaky mimořádnosti situace, například že bylo přerušeno vyučování a vznikají stávkové výbory.

Znaky v tomto období jsou výmluvné především na rovině textu. Teprve na nich se dá znázornit veškerá taktika tvůrců rozhlasových zpráv, manipulace s informacemi, zkreslování, dávání prostoru pouze názorům, které jsou slučitelné s režimní politikou, zamlčování důležitých fakt a jejich nahrazování informacemi malého významu.

4.5. Vyhodnocení klasifikace znaků

4.5.1. Znak užitý ve dvou periodách

1945 a 1968

Zprávy jsou opakovány vícekrát. V obou případech jsou zřejmě důvodem špatné podmínky vysílání, a opakováním se tak zvyšuje pravděpodobnost, že se informace dostane k více lidem. (Domnívám se však, že zatímco v době Pražského povstání se opakovaly skutečně důležité pokyny, v osmašedesátém roce docházelo k tomu, že redaktoři někdy neměli dostatek nových informací; smyslem pak bylo nepřestat vysílat a dodávat posluchačům pocit, že rozhlas je s nimi.)

V ulicích Prahy vyrůstají barikády. V květnu 1945 rozhlas z rozkazu ČNR a vojenského velitelství k jejich stavbě (při příjezdu Rudé armády k jejich rozebrání) vyzývá, v srpnu 1968 naopak nabádá, aby je lidé nestavěli.

Podobně v roce 1968 rozmlouvají redaktoři posluchačům akce proti okupantům před rozhlasem. Přesto lidé před rozhlas stejně jako v roce 1945 přicházejí, strhnou se zde boje, které způsobí i ztráty na životech. Je nutno dodat, že i v roce 1989 se před rozhlasem sešel dav lidí, avšak rozhlas o této události pochopitelně neinformoval.

Slovo „prosíme“ je typické především pro rok 1968. V roce 1945 rozhlas spíše „žádá“, „vyzývá“ a „nařizuje“. „Prosíme“ ale přichází na řadu také, a to v okamžicích, kdy rozhlas volá 5. května o pomoc.

Rozhlas se zajímá o mezinárodní mínění. V roce 1945 například žádá dobrovolníky-fotografy, aby se dali k dispozici Mezinárodnímu červenému kříži, který chce zajistit obrazový materiál o událostech v Praze pro mezinárodní veřejnost. Tvrdí také, že na boj Pražanů se s hrdostí dívá celý kulturní svět. V roce 1968 se na mínění představitelů cizích států i jejich občanů odvolává rozhlas neustále.

Promluvy se dotýkají pojmu „mezinárodní právo“. Vstup vojsk na naše území je v roce 1968 považován za jeho porušení. V roce 1945 rozhlas slibuje zacházení podle mezinárodního práva německým vojákům, kteří se vzdají.

Typické pro obě periody je symbolické odmítní cizí nadvlády. V roce 1945 rozhlas vyzývá, aby lidé přemalovali německé nápisy a odstranili portréty Háchy a Hitlera. O třiadvacet let později zase informuje o nápisech a transparentech, které v ruštině vybízejí vojska k odchodu, a o vyvěšení portrétu prezidenta Svobody na budově krajeového rozhlasového studia.

V obou případech jsou události nazývány „historickým okamžikem“, resp. okamžikem, který „nemá v naší historii obdoby“. Pro obojí vysílání je typické vlastenectví, svobodná Československá republika představuje nejvyšší hodnotu.

Coby symboly národní hrdosti se objevují československé vlajky a trikolóry. Především v roce 1968 rozhlas zdůrazňuje, že občané tyto symboly využívají k vyjádření svého názoru. V roce 1945 byly tyto symboly pochopitelně používány stejným způsobem, ale rozhlas se o nich zmiňuje spíše jako o poznávacím znamení. Vlajky a trikolóry plnily svou funkci i v roce 1989, avšak v rozhlasovém vysílání se o tom nehovoří.

Rozhlas mluví pouze k československým občanům. Těmi jsou přítomní miněni občané smýšlející stejně jako rozhlasoví pracovníci, tedy nikoli kolaboranti či sympatizanti s okupační mocí.

Slováci jsou v obou případech nazýváni „bratry“.

Pracovníci rozhlasu upozorňují posluchače na existenci nepřátelských vysílačů (Liblice a Mělník v roce 1945, Vltava v roce 1968), které mají za cíl zmást občany či je přímo získat na svou stranu. Vštěpují jim proto poznávací znamení, podle nichž je posluchači mohou odlišit. V prvním případě je to opakování vlnové délky 415 m, v druhém známé hlasy redaktorů a skutečnost, že „legální“ rozhlas stojí za československou vládou. Při obou událostech přesvědčují zaměstnanci rozhlasu posluchače, aby poslouchali právě jejich vysílání a aby setrvali u přijímače.

Do zvolání „Ať žije Československá republika!“, které rozhlas v době Pražského povstání často opakoval, se v roce 1968 vsouvá slovo „svobodná“. Nevyskytuje se však tak často, neboť rozhlas v roce 1968 neuzíval patetický tón v takové míře jako v roce 1945.

Vzhledem k ztíženým podmínkám šíření informací médií vybízí rozhlas při obou událostech posluchače, aby zprávy sami předávali dále.

Při výzvách k boji v r. 1945 a k pasivní rezistenci v r. 1968 se rozhlas odvolává na budoucnost, na povinnost vzhledem k potomkům. Oběma periodám je společná výzva k jednotě, podpořená tvrzením, že národ tuto jednotu nejednou v minulosti prokázal.

V obou případech ve vysílání zazní tvrzení, že lidé brání rozhlas holýma rukama.

Rozhlas jde pokaždé příkladem a nabádá posluchače, aby jeho příkladu následovali. V roce 1945 zaznívá z úst hlasatelů tvrzení: „S puškami v ruce hájíme místa, odkud k vám hovoříme!“ adresované bratrům *spolubojovníkům*. V roce 1968 redaktoři tvrdí, že společně s posluchači hodlají zachovat klid a hájit svá oprávněná místa. Dodávají: „Jsme přesvědčeni, že stejně se budete chovat i vy.“

V obou periodách používá rozhlas slova klasiků Jana Amose Komenského a Jana Neruda. Komenského slovy redaktoři v roce 1968 věří, že tato země je naše a že „vláda věcí jejích se vrátí vždycky znovu do jejích rukou“. O třiatřicet let dříve, 5. května večer, uvedl podobnou parafrázi Komenského Mirko Očadlík Smetanovu Mou vlast (uvedení skladby pak znemožnilo bombardování). Báseň Jana Nerudy uvedlo 22. srpna 1968 plzeňské studio Čs. rozhlasu. 9. května 1945 těsně po ukončení revolučního vysílání recitoval tutéž báseň v rozhlase herec Zdeněk Štěpánek.

Doplňěk: znaky, které se negují

Zatímco v roce 1945 po zkušenosti s porušením klidu zbraní z německé strany rozhlas (z příkazu ČNR) prohlašuje, že s německými okupanty již jednat nebude, v roce 1968 je podle slov redaktorek diskuze jedinou možností, tou poslední, která zbyla.

V roce 1945 jsou všechny akce, především díky pokynům vysílaným rozhlasem, řízené a přísně organizované. V roce 1968 koordinace vázne a vznikají spontánní, nikým neřízené podniky (například podpisové akce).

Znaky negující se nejvýmluvněji se situací i s promluvami v roce 1968 nalezneme v hlášení z 9. května 1945. „Naše vojska přišla do Prahy, aby osvobodila její statečný lid, který je ruskému národu tak blízký. Nechce jim vnucovat nějaký způsob správy, protože Češi jsou dobří vlastenci, aby si mohli svoji zem spravovat sami,“ říká Národní radě zástupce Rudé armády Zajev. Toto prohlášení rozhlas kvituje slovy: „Vítáme představitele Rudé armády, kteří dnem i nocí, rychlostí neznámou v historii válek

spěchali na pomoc hrdinnému lidu Prahy. Český národ vítá bratry rudoarmejce a všemi myslitelnými způsoby projeví lásku a vděčnost, jakou chová k slavné Rudé armádě.“

1945 a 1989

Jako znělka se používá začátek pochodové písně – v prvním případě pochod Lví silou, v druhém Kupředu, levá.

1968 a 1989

Národ je vybízen ke klidu a trpělivosti. Prohlášení členů Národního divadla přednesené Rudolfem Hrušínským v roce 1989 a vyzývající, aby se lidé nenechali vyprovokovat, je téměř totožné s výzvami rozhlasu v srpnu 1968.

V obou periodách redaktoři předčítají rezoluce, které do rozhlasu přicházejí. V obou případech jsou to stanoviska podporující vedoucí činitele státu.

Redaktoři v obou krizových dobách čtou prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu a v obou se prohlašují za loajální k vládě a ústavním činitelům.

4.5.2. Znaký používané ve třech periodách

Ve vysílání se vždy hovoří o cizích, nepřátelských elementech, které rozhodně nemají nic společného s českým (slovenským) národem. Rozhlas tím posluchačům podsouvá vědomí, že národ je jednotný a ti, kdo se snaží jeho jednotu narušovat, jsou v menšině.

1945 se hovoří o „nepříteli“, v roce 1968 jsou to „cizí vojska“ a v roce 1989 „síly“.

Mládež je v roce 1945 a 1968 prezentována jako skupina, s níž je třeba počítat nejvíce, proto se k ní rozhlas obrací velmi často. V roce 1989 se naopak tvrdí, že politika a společenské dění patří do rukou starší generace, neboť mládež „se ve věcech ještě nevyzná“, je tedy třeba ji usměřňovat.

Ve všech třech případech rozhlas vybízí občany, aby šli do práce, ovšem pokaždé z jiného důvodu. V roce 1945 jde o obnovení chodu státu i hlavního města, zásobování obyvatelstva, provoz důležitých podniků a zařízení. V osmašedesátém roce má nástup do práce charakter pasivního odporu (aby obyvatelé okupantům dokázali, že je v zemi klid a k okupaci není důvod). Rozhlas tuto výzvu zdůvodňoval i tím, že by na uprázdněná místa mohl nastoupit někdo jiný. V roce 1989 měly tyto výzvy za cíl přesvědčit občany, aby ukončili demonstrace a vrátili se do škol a do zaměstnání a tam začali diskutovat. Vedoucí představitelé tím zřejmě chtěli získat čas.

Rozhlas podléhal moci oficiálních představitelů a institucí. V roce 1945 se pokynům podřizoval v zájmu dobré věci, osvobození od nacistů, v roce 1968 se zcela dobrovolně z vlastního přesvědčení hlásil k vedoucím představitelům státu a v roce 1989 tak činil automaticky, pravděpodobně i uposlechnutím příkazů z vyšších míst.

Výzvy ke klidu a pořádku, které jsou společně vysílány v roce 1968 a 1989, lze zařadit i do skupiny znaků společných všem třem periodám. V roce 1945 se takové výzvy rovněž ve vysílání objevily, avšak jejich autory byly nepřátelské německé vysílačky, které zastrašovaly obyvatele možnou volbou mezi klidem a loajalitou k německé správě, či krveprolitím.

Poznámka:

Reportáž Aleše Svobody z Václavského náměstí dne 20. listopadu 1989 velmi připomíná reportáž Františka Kocourka z přehlídky wehrmachtu 19. března 1939 tamtéž: *Václavské náměstí bylo ještě v 17 hodin zaplněno, těžko odhadovat, ale moc se asi nezmýlím, když řeknu, že tady bylo kolem sto tisíce lidí. Nejvíce mladých i dětí, ale zastoupeny byly všechny generace. Množství lidí zpomalovalo dopravu na magistrále nad Václavským náměstím a průjezd vozidel náměstím byl nemožný. Na magistrále i na komunikacích kolem se vytvářely dlouhé fronty vozidel.* František Kocourek v roce 1939 říkal o vojenské přehlídce mj. toto: *Po chodnicích na Václavském náměstí proudí české obecenstvo do svých nedělních kaváren, jako by se nic nedělo.* V reportáži se pak například podívil, že *„německé vojenské kamióny mají dokonce gumová kola, a to dokonce čtyři kola na každé straně.*“ Redaktor používá nic nefikající popis, aby

nemusel hovořit k věci. V roce 1939 se rozhlas ovšem stavěl na stranu svobodného smýšlení proti totalitnímu režimu, v roce 1989 je tomu právě naopak.

5. Mýtus o rozhlasovém vysílání podle teorie R. Barthes

Autoři Berger a Luckmann se sice dotýkají pojmu mytologie, avšak jen okrajově. Jelikož kolem vysílání rozhlasu v krizových okamžicích mýtus prokazatelně vznikl, obrátím se krátce k jinému autorovi, který se mytologii věnuje více: k Rolandu Barthesovi a k publikaci *Mytologie*.

Podle Barthes mýtus vzniká na základě již předtím vytvořeného sémiologického řetězce. Vše, co je v primárním jazykovém systému znakovým, transformuje se v mytologickém systému do označujícího. Znak vnímá mýtus jen v souhrnu, jako „globální znak“ (Barthes, 2004, s. 113). Tento výsledný znak se stává východiskem pro mytologický systém, tedy systém oproti jazykovému rozšířený. Nemusí se totiž zabývat detaily jazykového schématu, je pro něj postačující znalost globálního znaku, navíc pouze v míře pro vznik mýtu potřebné. Barthes nazývá označované na rovině mýtu formou, na rovině jazyka smyslem. V jazykové rovině je označované součástí příběhu, zatímco v podobě „formy“ se vyprazdňuje, ztrácí svůj hodnotový systém. Je třeba formu zaplnit novou signifikací. Pohnutkou k tomuto zaplnění formy novým příběhem je koncept. Ten znovu ustavuje „řetězec příčin a následků, pohnutek a intencí“ (Barthes, 2004, s. 117). Označující díky němu získává nový smysl, je do něj vloženo vědění, které koncept nabízí. Toto vědění je však zmatené, zhuštěné, tvořené pouze nejasnými asociacemi. Koncept plní vždy určitou funkci, je použit v konkrétní situaci a určen konkrétním příjemcům. Označované má v mytologické rovině nekonečně mnoho označujících. Naproti tomu konceptů je nesrovnatelně méně. Koncept se tedy opakuje skrze různé formy. Jednomu konceptu proto může odpovídat velký rozsah označujícího: „Celá kniha se například stane označujícím jediného konceptu; a naopak velmi malá forma (slovo, gesto, třeba i gesto postranní, pod podmínkou, že si ho někdo všimne) bude moci sloužit jako označující pro koncept překypující nesmírně bohatým příběhem.“ (Barthes, 2004, s. 119).

Sdružením označujícího a označovaného v sémiologii je v Barthesově teorii signifikace, třetí člen, jenž je mýtem samým. Funkcí mýtu je deformovat, proto podle Barthes nic

neskrývá - označující i označované jsou naprosto zjevné. „Rozmístění“ mýtu je ve zvukové podobě, o níž v práci o rozhlasovém vysílání jde, lineární (na rozdíl od mnohorozměrnosti v případě mýtu vizuálního, kde roli hrají především pozice zobrazených prvků). Na rozdíl od jasných a rozpoznatelných vztahů mezi prvky označujícího jsou prvky konceptu propleteny pomocí asociativních a neprůhledných vztahů. Koncept je „více či méně nejasnou kondenzací jistého vědění.“ (Barthes, 2004, s. 120). Podle Barthesovy teorie koncept deformuje smysl, avšak neruší jej, pouze jej odcizuje. Mýtus je „promluva definovaná svou intencí“ (Barthes, 2004, s. 122), která má „imperativní charakter“ (Barthes, 2004, s. 123). Je nastaven tak, aby si ho člověk všiml a rozpoznal intence, které vedly k jeho vytvoření.

Role rozhlasu v krizovém momentě je společností rovněž vnímána jako cosi důležitého, avšak nepřiliš jasného. Málokdo zná přesné okolnosti těchto událostí, zvláště to platí právě o době vzniku mýtu v Pražském povstání a bezprostředně po něm. Sám pojem „boj o rozhlas“ je vyprázdněný, vytržený z kontextu a přetavený do jakési neurčité představy, která v mysli adresátů tohoto mýtu signalizuje důležitost rozhlasového vysílání v určitých dobách. V tomto případě například notoricky známá věta: „Jsme s vámi, buďte v duchu s námi!“ ztratila svou původní hodnotu a stala se označujícím historické role rozhlasu v Pražském povstání. O třiatřicet let později pak byla použita jako signál skutečnosti, že rozhlas si je vědom svého poslání v oné chvíli a chce dostát své pověsti (mýtu) spolutvůrce českých či československých dějin. Koncept, tedy intence rozhlasu znovu se stát rozhodujícím elementem českých dějin, deformoval v srpnu 1968 smysl promluv, které rozhlas používal v době Pražského povstání. Všechna „označující“, tedy promluvy, které odkazovaly na vysílání v Pražském povstání, byla použita pro tento jediný koncept. Roli rozhlasu v krizových událostech lze tedy interpretovat i takto.

Závěr

Předpoklad, že stanovené téma práce bude možno zkoumat na základě Bergerovy a Luckmannovy teorie, se potvrdil jako opodstatněný. Na vybraných textech lze dokázat, že určité znaky v promluvách rozhlasových hlasatelů a redaktorů jsou shodné. Předpokladem je podobnost situací, v našem případě krizové okamžiky v historii Československého/Českého rozhlasu: ohrožení republiky okupační mocí a boj či protest proti ní (květen 1945 a srpen 1968) a boj za přechod od totalitního režimu k demokracii (listopad 1989). Jelikož v prvních dvou případech rozhlas vystupoval v roli vyzyvatele k boji za svobodu, zatímco v třetím případě nejenže nebyl tím, kdo do boje volal, ale dlouhý čas také popíral, že boj již probíhá, jsou znaky shodné z velké části pouze pro první dva z tří sledovaných krizových okamžiků.

Zkoumání textů, které se ve zmíněných obdobích ve vysílání rozhlasu objevily, potvrdilo skutečnost, že se vytvářejí určité vzorce, které se pak, zčásti vědomě a zčásti nevědomky, opakují. V květnu 1945 mělo vysílání veškeré předpoklady, že bude schopno plnit funkce bojovníka za svobodu a koordinátora akcí proto, že v menší míře si rozhlas tuto roli „vyzkoušel“ už v době nastupujícího fašismu, a zejména pak v období mezi Mnichovskou dohodou a vznikem protektorátu. Některé ze znaků vytvořeného vzorce vysílání použili hlasatelé v Pražském povstání a obohatili je o další, které se následně staly součástí vysílání o třiatdvacet let později v srpnu 1968. Na sérii „hvězdných momentů“ (jak jsou někdy zmíněná krizová období nazývána) však rozhlas při další příležitosti v listopadu 1989 už nenavázal.

Na rovině lexému, výpovědi a textu lze určit tři typy znaků: habitualizační, objektivizační a institucionální. V omezené míře to platí i na rovině suprasegmentální. Znaky všech tří typů jsou na popsanych čtyřech úrovních vědomě opakovány. Z výčtu prací, které se tématem rozhlasu v době Pražského povstání zabývají, i z množství příležitostí (pořadů, vzpomínkových a pietních akcí), které připomínají tehdejší vysílání, je zřejmé, že redaktori museli mít vždy povědomí o tomto vzorci vytvořeném v květnu 1945. Nastane-li pak vhodná situace, tento vzorec opakují: vkládají do něj nové znaky, které odkazují k těm dříve použitým, nebo zařazují přímo tytéž znaky. Navíc vědí, že povědomí o tehdejší vysílání mají i posluchači. Existuje zde díky tomu

i význam mezi řádky, který nepoučený posluchač nemůže pochopit a který odkazuje k boji národa za svobodu.

Tato všeobecná poučenost české společnosti v bergerovsko-luckmannovské teorii se vytváří díky procesům habitualizace, objektivizace a internalizace. V první fázi se povědomí o důležitosti rozhlasového vysílání v krizovém okamžiku ustavuje, buď na základě osobního prožitku, nebo vstřebaného popisu událostí. Proces objektivizace z události činí uměle vytvořený externalizovaný produkt. Na zásluhy rozhlasu se často poukazuje, události se stávají materiálem pro další zpracování, vyzdvihování významu vysílání je rozšířené tak, že jej vnímá celá společnost. Do vědomí jednotlivce se tato skutečnost zpětně promítá procesem internalizace. O existenci této reality přestává jedinec pochybovat a důležitost rozhlasu se v jeho vědomí realitou stává.

Zmíněná tvrzení lze pochopitelně dokázat i jinou teorií než Bergerovou a Luckmannovou, např. teorií o vzniku mýtu Rolanda Barthesa.

V české, resp. československé společnosti je povědomí o roli rozhlasu v krizových okamžicích rozšířené. Média jej navíc bez ustání ožívují. Příkladem může být reportáž o pietním aktu před rozhlasem k jednašedesátému, tedy značně nekulatému, výročí Pražského povstání, kterou přineslo hlavní televizní zpravodajství.

Je tedy patrné, že mýtus, který se vytvořil před šesti desetiletími a aktualizoval před bezmála čtyřmi desetiletími, žije v českém národě i nadále, třebaže rozhlas již dlouho nemá postavení nejdůležitějšího sdělovacího prostředku.

Resumé

Construction sémiotique de l'image médiatique de la Radio tchécoslovaque et sa fonction comme composante de l'émission dans les moments exaltés de l'histoire de notre république (mai 1945, août 1968, novembre 1989)

Le modèle de l'émission pendant les périodes exaltées a été créé surtout pendant la Révolte pragoise en mai 1945 et a été répété pendant l'entrée des troupes „amies“ en août 1968. On peut néanmoins en trouver des signes plus anciens, avant la Seconde guerre mondiale, et dans une plus petite étendue même plus tard, pendant les premiers jours de la Révolution de velours en novembre 1989. Mais là, la Radio tchécoslovaque n'a plus prêché la liberté, au contraire, elle est restée loyale au régime totalitaire au pouvoir et elle a longtemps dissimulé ce qui se passait vraiment.

La méthode de recherche a été celle des auteurs Peter L. Berger et Thomas Luckmann publiée dans leur livre Construction sociale de la réalité. D'après ce livre j'ai pu constater que le modèle de la radio est créé grâce au processus de l'habitualisation. Le public a accepté l'idée que l'émission pendant la Révolte pragoise a été vraiment importante pour le déroulement de l'histoire tchèque ou bien tchécoslovaque. Cette connaissance est très répandue parmi les peuples Tchèque et Slovaque et est soutenue par l'accentuation du mérite de la Radio tchécoslovaque dans les publications et études historiographiques et même dans les programmes de la radio.

Après l'entrée des troupes en Tchécoslovaquie en août 1968 on s'est retrouvé dans la même situation pareille d'une radio occupée par les étrangers. Les rédacteurs ont utilisé le même modèle de radio qui est caractérisé par les mots: „Nous sommes avec vous, soyez dans l'esprit avec nous!“ Ce slogan de l'émission du mai 1945 a été objectivisé (selon la théorie de Berger et Luckmann) et internalisé dans le subjectif du public et des rédacteurs de la radio. Ceux-ci l'ont considéré comme un signe donné et invariable dans une telle situation. C'est la raison de son nouvelle utilisation en 1968. Il ne s'agit d'un seul signe qui a été répété. Mon étude traite ces signes en détail et dans le contexte du fonctionnement de la radio au cours de ces périodes.

Dans la transcription de ces émissions on peut distinguer les signes d'habitualisation, d'objectivisation et d'institutionnalisation. Ces signes se trouvent sur le niveau lexical, phraséologique et textuel. Ensuite, dans les documents audio enregistrés, on peut révéler les signes super-segmentaires (qui disent ce que le texte n'est pas capable de dire, par exemple pause, sonorité, accent).

La théorie de Berger et Luckmann décrit le processus de l'institutionnalisation. Il s'agit de la typification des activités habituées qui sont partagées par plusieurs individus et qui sont plus ultérieurement codifiées. Mais dans ce cas, l'institutionnalisation n'a pas une grande influence sur la création et la répétition du modèle. L'occupation n'est pas une situation standard, alors aucun règlement de l'émission dans les situations de crise n'a été créé. Les rédacteurs ont toujours improvisé et ont procédé selon leur propre sens de l'obligation envers la société.

Les signes de habitualisation et d'objectivisation sont alors les plus importants. Ils signifient l'importance de l'événement pour les nations Tchèque et Slovaque, parce qu'ils renvoient à une autre situation de même importance. Les auditeurs sont capables de révéler la signification et le rôle de ces signes qui sont généralement connus dans notre société.

Poznámky k textu

Květen 1945

- 1) 5. května, 18.30 hod. - zde začíná opakování hlášení o vlnové délce, které pomáhalo posluchačům identifikovat revoluční vysílání na přijímači
- 2) 5. května, 12.36 hod. – výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku o pomoc
- 3) 9. května, 3.05 hod. – výzva Čs. vojenského velitelství Velké Prahy obyvatelstvu. Předjímá pozdější glorifikující hodnocení.
- 4) 9. května, 10.38 hod. – zpráva ČNR o uložení ostatků padlých bojovníků
- 5) 8. května, 12.35 hod. – výzva ČNR bojující Praze
- 6) 5. května, 20.15 hod. – rozkazy Čs. vojenského velitelství, opakuje se často
- 7) 9. května, 14.44 hod. – žádost MČK o zajištění obrazového materiálu z povstání v Praze
- 8) 5. května, 20.15 hod. – rozkazy Čs. vojenského velitelství
- 9) 5. května, 12.39 hod. - výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku o pomoc, tato varianta se opakuje zvláště při volání rozhlasu o pomoc
- 10) 5. května, 12:44 hod. – výzva českému obyvatelstvu o pomoc
- 11) 5. května, 16.55 hod. – zpráva o ustavení Čs. vojenského velitelství Velké Prahy
- 12) 5. května, 12.38 hod. – výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku o pomoc, opakuje se často
- 13) 9. května, 15.09 hod. – výzva ČNR silničním orgánům, může být i objektivizačním znakem, symbolické skoncování s německou nadvládou
- 14) 6. května, 12.30 hod. – výzva Čs. rozhlasu pražskému obyvatelstvu
- 15) 7. května, 23.45 hod. – výzva ČNR všemu obyvatelstvu, ještě bez ideologické selekce
- 16) 6. května, 4.40 hod. - výzva ČNR československým občanům
- 17) 5. května, 12.33 hod. – výzva české policii o pomoc, opakuje se často
- 18) 5. května, 13.15 hod. - výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku a obyvatelstvu

- 19) 6. května, 4.25 hod. - výzva ČNR českému obyvatelstvu
- 20) 6. května, 4.40 hod. - výzva ČNR československým občanům
- 21) 5. května, 17.00 hod. - výzva Čs. vojenského velitelství železničářům
- 22) 6. května, 22.02 hod. – oznámení delegace MČK o jednání s plk. Schumannem,
opakuje se
- 23) 7. května, 17.05 hod. – zpráva o průjezdu skupiny amerických vojáků Prahou,
opakuje se často, také ve variantě *bílé prapory* (např. 7. května 9.32 hod.)
- 24) 6. května, 1.53 hod. – výzva slovenským vojákům v německé armádě, také
varianta *Bratři Jihoslované!* (6. května, 2.40)
- 25) 6. května, 4.40 hod. - výzva ČNR československým občanům
- 26) 6. května, 13.00 hod. – výzva Čs. rozhlasu bojovníkům Prahy
- 27) 6. května, 5.50 hod. – výzva k příslušníkům tzv. Vlasovovy armády
- 28) 6. května, 16.55 hod. – zpráva československé vládě v Košicích
- 29) 6. května, 1.35 hod. – výzva Ústředního národního výboru mládeže
- 30) 5. května, 22.51 hod. – ultimatum ČNR všem německým jednotkám v Čechách
- 31) 6. května, 4.40 hod. - výzva ČNR československým občanům
- 32) 7. května, 23.15 hod. – zpráva Čs. vojenského velitelství
- 33) 8. května, 23.40 hod. – výzva ČNR a Čs. vojenského velitelství, též varianta
„všichni se dostavte ve vojenských stejnokrojích.“ (9. května 2.45 hod.)
- 34) 6. května, 13.00 hod. – výzva Čs. rozhlasu bojovníkům Prahy
- 35) 5. května, 21.00 hod. – prohlášení ČNR
- 36) 9. května, 8.00 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství Velké Prahy
při příchodu Rudé armády, opakuje se
- 37) 6. května, 4.40 hod. – výzva ČNR československým občanům
- 38) 5. května, 22.55 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství bojujícím jednotkám v
Praze
- 39) 5. května, 19.40 hod. – úvodní proslov dr. Mírko Očadlíka k vysílání Smetanovy
Mé vlasti
- 40) 6. května, 2.51 hod. – výzva ke stavbě barikád
- 41) 7. května, 9.30 hod. – výzva ÚNVS mládeži bývalého kuratoria
- 42) 9. května, 8.40 hod. – zpráva o Rudé armádě

- 43) 9. května 10.20 hod. – prohlášení ČNR o Revolučních gardách a barikádových bojovnících
- 44) 9. května 14.25 hod.- telegram ČNR prezidentu dr. E. Benešovi do Košic
- 45) 5. května 12.34 hod. – výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku o pomoc
- 46) 5. května 12.34 hod. – výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku o pomoc
- 47) 6. května 14.00 hod. – provolání Čs. rozhlasu k bojujícím v Praze
- 48) 5. května 16.55 hod.- zpráva o ustavení Čs. vojenského velitelství Velké Prahy
- 49) 5. května 12.33 hod. – výzva české policii o pomoc
- 50) 5. května 12.39 hod. – výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku a obyvatelstvu, opakuje se často
- 51) 6. května 2.40 hod. – výzva ČNR jugoslávským státním příslušníkům
- 52) 6. května 0.28 hod. – výzva odbojové organizace Černý lev
- 53) 5. května 19.55 hod. - výzva ČNR k českému obyvatelstvu
- 54) 5. května 17.28 hod. – výzva Čs. vojenského velitelství vysokoškolákům
- 55) 5. května 22.55 hod. - rozkaz Čs. vojenského velitelství bojujícím jednotkám v Praze
- 56) 8. května 9.00 hod. – výzva příslušníkům odbojové organizace Černý lev
- 57) 5. května 16.55 hod. – zpráva o stavení Čs. vojenského velitelství Velké Prahy
- 58) 5. května 20.00 hod. – výzva Čs. vojenského velitelství důstojníkům
- 59) 5. května 22.55 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství bojujícím jednotkám v Praze
- 60) 5. května 16.55 hod. – zpráva o ustavení Čs. vojenského velitelství Velké Prahy
- 61) 9. května 14.46 hod. – výzva zaměstnancům tiskáren k nástupu do práce, zajištění toku informací, výzvy k obnovení provozu i dále (např. 9. května 14.49 hod., 15.07 hod., 15.08)
- 62) 8. května 14.50 hod.- výzva MČK německému velitelství
- 63) 9. května 9.45 – prohlášení zástupce Rudé armády plk. Zajceva, zde se ustavil zvyk nadšeného vzývání Sovětského svazu
- 64) 8. května 12.35 hod. – výzva ČNR bojující Praze
- 65) 6. května 14.00 hod. – provolání Čs. Rozhlasu k bojujícím v Praze
- 66) 7. května 23.45 hod. – výzva ČNR všemu obyvatelstvu, zde je souvislost s rokem 1968

- 67) 7. května 7.30 hod. – rozkazy Čs. vojenského velitelství a policejního prezidia
- 68) 8. května 16.48 hod. - výzva ČNR pražskému obyvatelstvu
- 69) 5. května 1.13 hod. – výzva Zahradníčkovy ortopedické kliniky
- 70) 7. května 8.57 hod. – výzva k omezení telefonických hovorů
- 71) 6. května 5.00 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství obyvatelům Prahy, zde je souvislost s rokem 1968
- 72) 9. května 8.15 hod. – upozornění Čs. vojenského velitelství Velké Prahy
- 73) 7. května 9.59 hod. - výzva ČNR obyvatelstvu Prahy
- 74) 7. května 10.45 hod. – výzva ředitele městské plynárny v Praze
- 75) 7. května 21.15 hod. – výzva Čs. vojenského velitelství obráncům Prahy
- 76) 6. května 5.00 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství obyvatelům Prahy
- 77) 7. května 19.05 hod. – upozornění Čs. rozhlasu na důležitou zprávu o kapitulaci Německa
- 78) 7. května 17.30 hod. – svolání Čs. rozhlasu k českému obyvatelstvu, povzbuzování
- 79) 6. května 3.10 hod. – výzva o pomoc anglo-americkým armádám, synekdocha
- 80) 5. května 12.38 hod. – výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku o pomoc, opakuje se často, také ve variantě „Voláme všechen český lid!“ (5. května 13.15 hod.)
- 81) 6. května 1.39 hod. – výzva Čs. vojenského velitelství ke stavbě barikád, opakuje se často, např. 6. května 2.51
- 82) 5. května 12.35 – výzva obyvatelstvu o pomoc
- 83) 5. května 15.30 - hlášení o změně vlnové délky
- 84) 5. května 22.00 – zpráva Čs. vojenského velitelství o situaci v Praze
- 85) 6. května 11.10 – zpráva ČNR o cestě parlamentářů
- 86) 7. května 23.45 hod. – výzva ČNR všemu obyvatelstvu, odkazování na slavnou minulost národa
- 87) 7. května 9.59 hod. – výzva ČNR obyvatelstvu Prahy, naproti tomu v 1968 rozhlas vyzýval, aby lidé s vojáky jednali
- 88) 8. května 21.10 hod. – zpráva o zapálení Pražského hradu (*anglicky*)
- 89) 5. května 22.22 hod. – výzva ČNR správám německých věznic a koncentračních táborů (*německy*)

- 90) 8. května 20.25 hod. – poselství českého národa všem svobodným národům světa, předznamenává budoucí mýtus
- 91) 7. května 9.32 hod. – výzva k vyvěšení československých vlajek
- 92) 6. května 1.35 hod. – výzva Ústředního národního výboru mládeže
- 93) 6. května 20.50 hod. – výzva českým studentům
- 94) 7. května 11.32 hod. – nařízení k odstranění portrétů Hitlerových a Háchových, odstraňování symbolů moci
- 95) 6. května 22.52 hod. – zpráva Čs. vojenského velitelství o bojích v Praze
- 96) 7. května 15.10 hod. – ultimátum ČNR německým jednotkám v Praze
- 97) 6. května 22.52 hod. – zpráva Čs. vojenského velitelství o bojích v Praze
- 98) 9. května 2.45 hod. – výzva velitele letectva, zvyk nástupnictví nejstaršího
- 99) 6. května 5.50 hod. – výzva příslušníkům tzv. Vlasovovy armády
- 100) 6. května 22.52 hod. – zpráva Čs. vojenského velitelství o bojích v Praze
- 101) 5. května 15.30 hod. - hlášení o změně vlnové délky
- 102) 6. května 11.40 hod. – výzva k šetření plynu, prostředky, které používá instituce k donucování
- 103) 5. května 22.55 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství bojujícím jednotkám v Praze
- 104) 5. května 21.00 hod. – prohlášení ČNR (*česky, anglicky, francouzsky*), analogie s 1968, též zdůrazňována vláda jako jediná legální představitelka moci
- 105) 7. května 9.10 hod. – prohlášení ČNR o akcích tzv. Vlasovovy armády
- 106) 9. května 17.45 hod. – výzva Čs. rozhlasu rozhlasovým orchestřům a pěveckému sboru, podobně také 9. května 18.03 hod. výzva členům tělocvičných organizací, už nejde jen o nutnou činnost, začíná zde i kulturní nadstavba
- 107) 9. května 10.05 hod. – výzva ředitelství státních drah v Praze, znovuzavedení institucionálního řádu, v roce 1968 nikoli znovuzavedení, ale spíš udržení stávajícího, podobných výzev mnoho
- 108) 6. května 00.39 hod. – vyhlášení pohotovosti hasičské a sanitní strážní
- 109) 8. května 20.12 hod. – žádost MČK o zastavení palby v Praze XIV na Pankráci
- 110) 6. května 16.35 hod. – hlášení vojenského velitelství Velké Prahy

Přepis nepřátelského vysílání (čteno dobrou češtinou):

Obyvatelstvu Prahy se oznamuje letáky či rozhlasem toto prohlášení vrchního velitele německých vojsk Protektorátu Čechy a Morava: Pražané! Dosud můžete volit mezi bojem, ničením, zbytečným proléváním krve, nebo klidem, pořádkem a udržením blahobytu až do brzkého nového uspořádání poměrů. Udržováním pořádku bude další zásobování a pohyby německých vojsk zajištěno. Při dalším bezvýznamném odporu a sabotáži zasáhne silně ozbrojená a dosud plně bojeschopná německá branná moc všemi moderními válečnými prostředky k zlomení odporu a její zásobování se bude dít v budoucnu na úkor českých zemí. Následkem toho by se změnil váš blahobyt v hrůzu válečného bojiště. Rozhlasové zprávy několika nerozvázných jednotlivců neodpovídají skutečnosti. Nejen tito lidé, ale s nimi celý český národ, jenž po dobu šesti let této strašné války měl žít v uspořádaných a téměř mírových poměrech, ponese následky těchto nepředložených činů. Máte proto dosud volbu mezi udržením vašeho blahobytu, zajištěným zásobováním a přesnou dopravou, nebo nouzí, strádáním, hladem, ničením a zbytečným proléváním krve. Vrchní velitel německých vojsk Protektorátu Čechy a Morava.

... v Čechách a na Moravě. Všechna opatření k rychlému potlačení vzpoury jsou nařízeny. V jednání může být pokračováno jen tehdy, když nastal klid a pořádek. České obyvatelstvo vyzývá se proto ve vlastním zájmu, aby zastavilo ihned veškerá nepřátelská jednání. Jen tím může být zabráněno nesmyslnému ničení a zbytečnému prolévání krve.

(amatérský hlas): Haló, haló! Právě nahranou výzvu zachytil jsem z vysílače Mělník. Je tři čtvrtě na deset 5. 5. 1945, právě den našeho národního osvobození.

- 111) 5. května 12.55 hod. – výzva české policii, četnictvu a obyvatelstvu
- 112) 6. května 3.40 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství, nařízení Velitelství československých vojsk, vyžadována příslušnost k instituci, podobně také 5. května 21.16 hod.
- 113) 7. května 9.59 hod. – výzva ČNR obyvatelstvu Prahy
- 114) 6. května 20.50 – výzva českým studentům

- 115) 5. května 22.10 hod. – výzva přednostovi Zemské nemocnice
- 116) 9. května 16.46 hod. – výzva ČNR všem zaměstnancům
- 117) 9. května 14.15 hod. – Praha zdraví Mělník
- 118) 6. května 00.28 hod. – výzva odbojové organizace Černý lev
- 119) 9. května 14.26 hod. – telegram ČNR československé vládě v Košicích
- 120) 6. května 4.10 hod. – výzva ČNR československým občanům
- 121) 6. května 4.37 hod. – výzva Čs. vojenského velitelství obyvatelstvu Prahy
- 122) 5. května 22.25 hod. – výzva ČNR dělníkům
- 123) 6. květen 4.40 hod. – výzva ČNR československým občanům
- 124) 8. května 18.25 hod. – mezinárodní spojení Praha – Londýn (*česky, anglicky*),
zde souvislost s rokem 1968
- 125) 8. května 21.40 hod. – výzva tiskové sekce ČNR českým městům
- 126) 6. května 14.00 hod. – provolání Čs. rozhlasu k bojujícím v Praze
- 127) 6. května 1.40 hod. – ohlášení prvního vydání Národních listů, může být i
objektivizačním znakem, symbol znovu nabyté svobody
- 128) 6. května 14.11 hod. – výzva ČNR dělníkům a obyvatelům Prahy
- 129) 8. května 14.35 hod. - bojová výzva Čs. vojenského velitelství, zde souvislost
s rokem 1968
- 130) 6. května 2.20 hod. – výzva o pomoc Rudé armádě
- 131) 9. května 12.11 hod. – hlášení německého náletu na Prahu, důležitá informativní
funkce rozhlasu
- 132) 6. května 11.18 hod. – výzva německým jednotkám v Praze (*německy*)
- 133) 7. května 23.45 hod. – výzva ČNR všemu obyvatelstvu, předpověď mýtu, který
se vzápětí o Pražském povstání vytvoří
- 134) 7. května 19.15 hod. – zpráva o bezpodmínečné kapitulaci Německa
- 135) 6. května 6.05 hod. – instrukce Čs. vojenského velitelství ke stavbě barikád
- 136) 6. května 5.00 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství obyvatelům Prahy
- 137) 7. května 5.50 hod. – upozornění Čs. rozhlasu na projev pro tzv. Vlasovovu
armádu
- 138) 9. května 9.08 hod. – výzva Čs. rozhlasu obyvatelstvu Prahy, zde rozhlas
vysloveně řídí vznik mýtu
- 139) 6. května 12.30 hod. - výzva Čs. rozhlasu pražskému obyvatelstvu

- 140) 6. května 11.50hod. - výzva Čs. rozhlasu pražskému obyvatelstvu
- 141) 6. května 4.25 hod. - výzva Čs. rozhlasu českému obyvatelstvu
- 142) 5. května 23.03 hod. - zpráva o situaci a výzva ke stavbě barikád
- 143) 7. května 8.50 hod. - výzva generálního velitelství Čs. uniformované policie, přechodné opatření, nejstarší - dávný zvyk nástupnictví
- 144) 6. května 11.10 hod. - zpráva ČNR o cestě parlamentářů, může být také institucionálním znakem - pravidla nutno dodržovat i v době války, revoluce atd.
- 145) 6. května 1.53 hod. - výzva slovenským vojákům v německé armádě
- 146) 5. května 22.22 hod. - výzva ČNR správám německých věznic a koncentračních táborů (*německy*)
- 147) 8. května 20.25 hod. - poselství českého národa všem svobodným národům světa
- 148) 5. května 12.55 hod. - výzva o pomoc české policii, četnictvu a obyvatelstvu
- 149) 6. května 22.02 hod. - oznámení delegace MČK o jednání s plk. Schumannem (*německy*)
- 150) 6. května 13.00 hod. - výzva Čs. rozhlasu bojovníkům Prahy
- 151) 6. května 1.40 hod. - ohlášení prvního vydání Národních listů
- 152) 7. května 19.40 hod. - poděkování Čs. rozhlasu dobrovolným dárcům krve, po poděkování za darování krve Všeobecné nemocnici, „krev“ skutečná je vzápětí přetavena v symbol boje za svobodu
- 153) 6. května 1.58 hod. - výzva Čs. vojenského velitelství německému veliteli v Praze, předpokládá se, že dané slovo se má dodržet
- 154) 8. května 21.45 hod. - provolání Národního výboru studentstva pražské mládeži, může být i habitualizačním znakem
- 155) - č. 271 - význam bílého praporu je obecně známý
- 156) 7. května 15.10 hod. - ultimátum ČNR německým jednotkám v Praze (*česky, německy*)
- 157) 7. května 7.33 hod. - nařízení Čs. vojenského velitelství, jedná se o rozkaz Vojenského velitele v Praze - všichni posluchači jsou považováni za nepřátele Němců
- 158) 7. května 6.55 hod. - upozornění Čs. rozhlasu na šíření klamných zpráv

- 159) 6. května 14.45 hod. – výzva Čs. rozhlasu obyvatelstvu
- 160) 5. května 19.40 hod. - úvodní proslov k vysílání Smetanově Mé vlasti
- 161) 6. května 22.52 hod. – zpráva Čs. vojenského velitelství o bojích v Praze
- 162) 7. května 6.15 hod. – výzva Čs. vojenského velitelství německým jednotkám v Praze
- 163) 6. května 2.40 hod. – výzva ČNR jugoslávským státním příslušníkům
- 164) 6. května 7.50 hod. – zpráva ČNR i jednání s ministrem K. H. Frankem
- 165) 7. května 9.10 hod. – prohlášení ČNR o akcích tzv. Vlasovovy armády, střet dvou institucí
- 166) 6. května 7.50 hod. – zpráva ČNR i jednání s ministrem K. H. Frankem
- 167) 6. května 00.39 hod. – vyhlášení pohotovosti hasičské a sanitní stráží
- 168) 6. května 4.10 hod. – výzva ČNR československým občanům
- 169) 5. května 19.55 hod. – výzva ČNR k českému obyvatelstvu
- 170) 9. května 9.45 hod. – prohlášení zástupce Rudé armády pplk. Zajceva, negací prohlášení je rok 1968, 2. odstavec (ironická) analogie s r. 1968
- 171) 5. května 20.00 hod. – výzva Čs. vojenského velitelství důstojníkům
- 172) 6. května 7.07 hod. – upozornění Čs rozhlasu posluchačům
- 173) 5. května 16.55 hod. – zpráva o ustavení Čs. vojenského velitelství Velké Prahy
- 174) prohlášení hlasatelů Čs. rozhlasu z května 1945, uloženo v archivu ČRo ve zvukové i písemné podobě
- 175) 7. května 6.50 hod. – výzva štábu tzv. Vlasovovy armády německým jednotkám
- 176) 6. května 16.30 hod. – upozornění Čs. rozhlasu na falešné zprávy, rozhlas se zaštiťuje výše postavenou institucí
- 177) 6. května 5.00 hod. – rozkaz Čs. vojenského velitelství obyvatelům Prahy, instituce poskytuje ochranu výměnou za poslušnost
- 178) 5. května 12.36 hod. – výzva české policii, četnictvu a vládnímu vojsku o pomoc
- 179) 6. května 1.35 hod. – výzva Ústředního národního výboru mládeže
- 180) 9. května 17.35 hod. – prohlášení ČNR o převzetí moci na území českých zemí národními výbory
- 181) 6. května 00.28 hod. – výzva odbojové organizace Černý lev

- 182) 9. května 16.00 hod. – výzva Čs vojenského velitelství zaměstnancům hotelu Alcron, rozkaz vydán v 16.00 hod. – zaměstnanci měli na přesun pouhou půlhodinu, objevuje se zde i možnost represe ze strany instituce
- 183) 6. května 11.50 hod. – výzva ČNR
- 184) 9. května 10.38 hod. a 15.16 hod. – zpráva o místu uložení tělesných pozůstatků padlých bojovníků
- 185) 6. května 14.00 hod. – provolání Čs. rozhlasu
- 186) Tyto konvence používá Jiří Nekvapil ve svém článku Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel (Češtinář 10, 1999/2000, s. 80-87)

A: ale [ano] v závorkách jsou současně řečené úseky replik (tzv. overlap) dvou mluvčích.

B: [jistě]že

(.)	krátká pauza
(..)	delší pauza
(...)	ještě delší pauza
(4s)	pauza měřená v sekundách
(ale)	předpokládaný, ne dobře srozumitelný výraz
((xxxx))	komentář autora transkriptu
+	konec platnosti komentáře
<u>xxxx</u>	nápadné zdůraznění slabiky, slova
ANO	zdůraznění slabiky, slova hlasitostí

Srpen 1968

- 1) 21. srpna - hlášení z Vysočan, také další příklady ze stejného dne: „čtvrté mimořádné vydání ostravských deníků“ (zprávy o situaci v Severomoravském kraji), „soudruzi z redakce RP se zvláštním vydáním svých novin“ (hlášení Čs. rozhlasu o situaci)
- 2) 21. srpna - hlášení z Vysočan

- 3) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 4) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 5) 21. srpna – jedna z výzev Čs. rozhlasu ke klidu
- 6) 21. srpna – výzva slovenským posluchačům ke shovívavosti k úrovni vysílané slovenštiny
- 7) 21. srpna – jedna z výzev Čs. rozhlasu ke klidu
- 8) 21. srpna – dojmy tajemníka Městského výboru KSČ s. Jana Metličky z posledních událostí dnešního dne
- 9) 21. srpna - hlášení o čase vysílání zpráv v Čs. televizi, jedno médium upozorňuje na druhé
- 10) 21. a 22. srpna – po dobu celého vysílání, v roce 1945 se vůbec neobjevuje; redaktoři tím zdůrazňují, že jsou jedni z nás, tím mohou jít příkladem a působí na posluchače výzvami k zachování klidu
- 11) 21. srpna – zvláštní provolání předsednictva ÚV KSČ, v tuto chvíli se jednalo o jeho přípravu, ale sjezd vstoupil do dějin naší země, takže lze zařadit i mezi znaky objektivizační
- 12) 21. srpna - zpráva o situaci v Pardubicích
- 13) 21. srpna - přivítání posluchačů před opakováním provolání ÚV KSČ
- 14) 21. srpna - zpráva o podpisové akci v Českých Budějovicích
- 15) 21. srpna - hlášení o situaci na Vinohradské třídě
- 16) 21. srpna - zprávy o dění v Ostravě
- 17) 21. srpna - přivítání posluchačů před provoláním ÚV KSČ
- 18) 22. srpna – opakuje se v průběhu celého vysílání, redaktoři tímto způsobem
- 19) 21. srpna - dojmy tajemníka Městského výboru KSČ s. Jana Metličky z posledních událostí dne
- 20) 21. srpna - hlášení o situaci na Vinohradské třídě
- 21) 21. srpna – první prohlášení členů ČNR
- 22) 21. srpna – hlášení o situaci v Praze, není to prvoplánově symbol, mluví se o skutečné vlajce
- 23) 21. srpna - hlášení o situaci v Praze, podobně také v roce 1945 – 5. května 1940 hod. (úvodní proslov k vysílání Mé vlasti)

- 24) 21. srpna – zprávy o reakci světa na události v Československu, podobně také v roce 1945 – 6. května 11.50 hod. „hájit „každou píď půdy“, barikády i celou Prahu“ (výzva ČNR pražskému obyvatelstvu)
- 25) 21. srpna - zprávy o reakci světa na události v Československu – podobně také v roce 1945 se objevují např. slova „Jsou k nám, ku Praze, upřeny dnes (...) zraky celého světa“, v srpnu 1968 se po celé mimořádné vysílání velmi upírala pozornost k reakcím zahraničí, zřízeno improvizované středisko pro poslech zahr. rozhlasu
- 26) 21. srpna - dojmy ústředního ředitele Čs. rozhlasu Zdenka Hejzlara
- 27) 21. srpna - zpráva o situaci v Pardubicích
- 28) 21. srpna – prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 29) 21. srpna - dvě zprávy o situaci v Praze, znak toho, že vojska nepřijela zachraňovat, že jsou agresivní
- 30) 21. srpna – výzva Čs. rozhlasu ke klidu
- 31) 21. srpna – zpráva redaktora Jana Petránka o situaci v Praze
- 32) 21. srpna – zpráva o postoji příslušníků českých leteckých jednotek na letišti poblíž Plzně
- 33) 21. srpna – opakuje se často, tuto výzvu opakoval rozhlas po celou dobu
- 34) 21. srpna – projev prezidenta ČSSR, armádního generála Ludvíka Svobody
- 35) 21. srpna - provolání předsednictva ÚV KSČ
- 36) 21. srpna – zpráva o jednání dvou delegací NS
- 37) 21. srpna - zprávy o reakci světa na události v Československu, za války činnost trestaná, totéž velkou část totalitního režimu, známka uvolnění poměrů v 60. letech
- 38) 21. srpna – výzva k šíření prohlášení předsednictva ÚV KSČ, situace podobná s rokem 1945, spojení také nefungovalo dostatečně, rozhlas pověřoval občany, aby si informace předávali mezi sebou (např. 6. května 1945 5.00 hod.)
- 39) 21. srpna - zprávy od krajských zpravodajů
- 40) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 41) 21. srpna - provolání předsednictva ÚV KSČ
- 42) 21. srpna - dojmy tajemníka Městského výboru KSČ s. Jana Metličky z posledních událostí dne
- 43) 21. srpna - zprávy od krajských zpravodajů
- 44) 21. srpna – upozornění na legálnost vysílání Čs. rozhlasu

- 45) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 46) 21. srpna - provolání předsednictva ÚV KSČ
- 47) 21. srpna – zpráva o situaci v Karlových Varech
- 48) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 49) 21. srpna - prohlášení pracovníků českobudějovického rozhlasu k Provolání vlády
- 50) 21. srpna - zpráva o jednání dvou delegací NS
- 51) 21. srpna - provolání předsednictva ÚV KSČ
- 52) 21. srpna – opakování prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 53) 21. srpna - zprávy ze zahraničí v souvislosti s okupací
- 54) 21. srpna - úvaha nad kritickou situací (Hodina pravdy), může být i objektivizačním znakem, přesvědčení, že tak je to dané a správné
- 55) 21. srpna – zpráva o postoji představitelů vysokých škol
- 56) 21. srpna – zpráva o přijetí rezoluce obvodního výboru KSČ Praha 2
- 57) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 58) 21. srpna – zpráva o vyřazení vysílačů Čs. rozhlasu z provozu, redaktoři zdůrazňují svou poslušnost československým představitelům, nabádají k ní i posluchače
- 59) 21. srpna – prohlášení MV KSČ v Praze
- 60) 21. srpna - úvod k vysílání v ruštině pro sovětské vojáky o zasedání vlády
- 61) 21. srpna - výzva Čs. rozhlasu ke klidu, oproti roku 1945 rozhlas daleko méně vyzývá a nařizuje a více prosí – pochopitelně, neboť v roce 1945 byl válečný stav a revoluce, zatímco v roce 1968 byla odmítána myšlenka, že nastal válečný stav
- 62) 21. srpna – zpráva o obsahu třetího zvláštního vydání deníku Práce
- 63) 21. srpna - úvaha nad kritickou situací
- 64) 21. srpna – zpráva o situaci na Václavském náměstí, v 1945 po porušení úmluvy o klidu zbraní během jednání se říká: „Již nejednáme s okupanty!“
- 65) 22. srpna – krátká dílčí zpráva o situaci
- 66) 21. srpna – prohlášení skupiny vedoucích pracovníků Ministerstva čs. zahraničních věcí, toto se říká v roce 1945 Němcům
- 67) 21. srpna - prohlášení pracovníků českobudějovického rozhlasu k Provolání vlády
- 68) 21. srpna – zpráva o situaci na Vinohradské třídě, rozhlasová budova coby útočiště. V roce 1945 ji naopak dav osvobozuje, ve vysílání nebylo řečeno, že se rozhlas připojuje k davu, naopak byl v roli vůdce, koordinátora.

- 69) 21. srpna – zprávy o situaci v Praze, v roce 1945 vítězství bojem, zde mravní převahou
- 70) 21. srpna - projev prezidenta ČSSR, armádního generála Ludvíka Svobody
- 71) 21. srpna – hodnocení zprávy sovětské agentury TASS o situaci v Československu, oproti vysílání z roku 1945 nový jev: ironie
- 72) 21. srpna – zpráva o nelegálním vysílači Vltava
- 73) 21. srpna – jedna z výzev Čs. rozhlasu ke klidu
- 74) 22. srpna – výzva ke spolupráci a klidu
- 75) 21. srpna - výzva delegátům XIV. sjezdu KSČ k podpoře legální moci ČSSR, nové oproti roku 1945, tam bylo každému jeho místo určováno rozkazy a nařízeními
- 76) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 77) 21. srpna - hlášení o čase vysílání zpráv v Čs. televizi
- 78) 21. srpna – varování před nelegálním vysíláním, podobně také 21. srpna: „V případě, že se odmlčí hlasy, které znáte, bude to znamenat, že na této vlně jde vysílání, které nereprezentuje legální instituce této republiky.“
- 79) 21. srpna – dojmy tajemníka Městského výboru KSČ s. Jana Metličky z posledních událostí dne
- 80) 21. srpna – výzva všem občanům k upozornění na výzvu delegáty sjezdu
- 81) 21. srpna – výzva k poslechu rádia a ke klidu, odkazuje k „Jsme s vámi, buďte v duchu s námi!“ z roku 1945
- 82) 21. srpna – zpráva o obsahu třetího zvláštního vydání deníku Práce
- 83) 21. srpna – výzva ke klidu a čekání
- 84) 21. srpna - zpráva o obsahu třetího zvláštního vydání deníku Práce
- 85) 21. srpna - zpráva o situaci v Českých Budějovicích
- 86) 21. srpna - zpráva o situaci v Českých Budějovicích
- 87) 22. srpna - informace o telefonátu posluchačky
- 88) 22. srpna – zpráva o situaci v Čs. rozhlase
- 89) 21. srpna - dojmy ústředního ředitele Čs. rozhlasu Zdenka Hejzlara
- 90) 21. srpna – zprávy o situaci v Ostravě
- 91) 21. srpna – příspěvek redaktora Slávy Volného, už v roce 1945 se odvolávali k dětem
- 92) 21. srpna – zpráva o situaci v Čs. rozhlase

- 93) 21. srpna – prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 94) 21. srpna - projev prezidenta ČSSR, armádního generála Ludvíka Svobody
- 95) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu, naopak v roce 1945: „Všichni do Českého rozhlasu!“
- 96) 21. srpna – zprávy o situaci v Praze
- 97) 21. srpna – prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu, paralela s „národní povinností“ bránit vlast v 1945
- 98) 21. srpna – informace o vysílacích vlnách Čs. rozhlasu, v krizových chvílích, kdy nejsou posluchači zvyklí poslouchat na urč. vlnové délce, je třeba kmitočty opakovat, i v roce 1945
- 99) 21. srpna – zpráva o situaci v Hradci Králové
- 100) 21. srpna – zpráva o situaci v Praze, v roce 1945 též téměř s holýma rukama
- 101) 21. srpna - výzva pracovníkům spojů k ignorování svých nadřazených
- 102) 21. srpna – postřehy jednoho z pracovníků Čs. rozhlasu
- 103) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 104) 21. srpna - opakování výzvy MV KSČ
- 105) 21. srpna – zpráva o aktivitě ministra zahraničí Jiřího Hájka
- 106) 21. srpna – výzva k poslouchání Čs. rozhlasu
- 107) 21. srpna - dojmy ústředního ředitele Čs. rozhlasu Zdenka Hejzlara
- 108) 21. srpna - zpráva o chystaném plenárním zasedání ÚV KSČ
- 109) 21. srpna - prohlášení vlády všemu lidu Československa
- 110) 21. srpna – výzva k poslouchání Čs. rozhlasu
- 111) 21. srpna – prohlášení KV ČSM
- 112) 21. srpna - výzva ke kázni a klidu
- 113) 21. srpna – zpráva o situaci v Československu
- 114) 21. srpna – jedna z výzev Čs. rozhlasu ke klidu
- 115) 21. srpna – výzva k respektování pouze Černíkovy vlády a Dubčekova vedení KSČ.
- 116) 21. srpna – oznámení dvou velitelů sovětské armády v K. Varech
- 117) 21. srpna – zpráva o situaci v Praze

- 118) 21. srpna - prohlášení: sekretariátu Ústřední rady odborů, kolektivu deníku Lidová demokracie, sekretariátu a komunistů slovenského ÚV ČSM a skupiny Intergenerácia
- 119) 21. srpna – další zpráva o situaci v Praze
- 120) 21. srpna - prohlášení vlády všemu lidu Československa
- 121) 21. srpna – reakce světa na události v Československu, v tomto vysílání častý jev: čtení zpráv ze zahraničí, které okupaci odsuzují
- 122) 22. srpna – výzva příslušníkům československé armády
- 123) 21. srpna – výzva ke klidu v okamžiku střelby v Čs. rozhlasu
- 124) 22. srpna – emocionálně zabarvená výpověď k podmínkám vysílání legálního vysílače Praha Čs. rozhlasu
- 125) 21. srpna – varování před ilegálním vysílačem Vltava, toto už v roce 1945, vysílačky okupantů (ty ovšem měly dobrou češtinu, české hlasatele, takže rozhlas stále vštěpoval vlnovou délku 415)
- 126) 21. srpna - výzva obvodního výboru KSČ Prahy 9 všem pracovníkům vysočanských závodů
- 127) 21. srpna - varování před ilegálním vysílačem Vltava
- 128) 21. srpna – zpráva o situaci v Praze
- 129) 21. srpna - reakce světa na události v Československu
- 130) 21. srpna - názory pražských občanů natočil redaktor Sláva Volný, lze zařadit i mezi znaky objektivizační - někteří lidé to považovali za dané a neměnné, avšak najednou se tato danost zhroutil a ztratila platnost
- 131) 21. srpna – zpráva o situaci v Bratislavě
- 132) 21. srpna – zpráva o situaci v Čs. rozhlasu
- 133) 21. srpna – zpráva o situaci v Praze
- 134) 21. srpna – informace o odběru krve v Thomayerově nemocnici
- 135) 21. srpna – prosba o nezatahování cizinců do situace
- 136) 21. srpna – zpráva o situaci z Poříčím u Trutnova, barikády se staví, ale oproti roku 1945 se hned rozebírají – může být i objektivizační znak
- 137) 21. srpna – zpráva o postoji redakce Rudého Práva
- 138) 21. srpna - prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu, smělost není daná, musí se prokazovat vždycky znovu

- 139) 21. srpna – zpráva o situaci v Českých Budějovicích
- 140) 21. srpna – jedna z výzev k zachování klidu, zvyk odvolávat se na autority
- 141) 21. srpna – úvaha nad kritickou situací v Československu, členění novodobých českých (čs.) dějin na dvacetiletí, použit dějinami poučený pohled
- 142) 21. srpna – zpráva o situaci v budově Čs. rozhlasu, v samotném vysílání v roce 1945 však zmínka o Pražanech, kteří jdou na pomoc rozhlasu, není, zde se to říká proto, aby lidé pochopili vážnost situace a také aby před rozhlas nechodili, protože hrozí krvavý střet
- 143) 22. srpna – verše Jana Nerudy, tuto báseň recitoval Zd. Štěpánek po skončení revolučního vysílání v roce 1945
- 144) 21. srpna – jedna z dalších výzev k zachování klidu
- 145) 21. srpna – příspěvek redaktora Slávy Volného
- 146) 21. srpna – jedna z výzev k zachování klidu, také v roce 1945 nabádal rozhlas, aby lidé bojovali tak jako oni, šel příkladem (S puškami v ruce hájíme stanoviště rozhlasu)
- 147) 22. srpna - jedna z výzev k zachování klidu
- 148) 21. srpna – příspěvek redaktora Jiřího Petránka
- 149) 21. srpna - úvaha nad kritickou situací (Hodina pravdy), charakter národů jako danost
- 150) 21. srpna – prohlášení delegátů pražské organizace KSČ, pocit, že v jednotě je síla
- 151) 22. srpna – krátká dílčí zpráva o dočasnosti nastalé situace
- 152) 21. srpna – hodnocení zprávy sovětské agentury TASS o situaci v Československu
- 153) 21. srpna – prohlášení MV KSČ v Praze, na rozdíl od roku 1945, kdy volali Pražany do boje
- 154) 21. srpna – jedna z výzev k zachování klidu, přesná negace hlášení z roku 1945 – tehdy „braňte barikády, neustupujte, klid ještě není, zvítězíme, vytrvejte v boji“ atd.
- 155) 21. srpna - úvaha nad kritickou situací (Hodina pravdy)
- 156) 22. srpna – zpráva o svobodném vysílači Čs. rozhlasu
- 157) 22. srpna – zpráva o situaci v NS, rozhlas odkazuje sám na sebe a na svou důležitost, podsouvá ji posluchačům

- 158) 21. srpna - jedna z výzev k zachování klidu
- 159) 21. srpna - vysílání legálního vysílače Praha
- 160) 21. srpna – zpráva o jednání s velitelem ruských jednotek
- 161) 21. srpna – prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 162) 21. srpna – výzva zaměstnancům ČKD, též výzvy k nástupu do práce jako v roce 1945, ale je zde vysvětleno i k jakým úkolům – obyvatelstvo je bráno jako rovnocenný partner
- 163) 21. srpna - prohlášení vlády všemu lidu Československa
- 164) 21. srpna – hlášení o situaci Čs. rozhlasu
- 165) 21. srpna - hlášení o schůzi předsednictva Svazu československých novinářů
- 166) 21. srpna – dojmy ústředního ředitele Čs. rozhlasu Zdenka Hejzlara z Bratislavy
- 167) 21. srpna – prohlášení pracovníků Čs. rozhlasu
- 168) 21. srpna - hlášení o svolání zasedání NS
- 169) 21. srpna – prohlášení OV KSČ v Praze
- 170) 21. srpna - úvaha nad kritickou situací (Hodina pravdy)
- 171) 21. srpna - prohlášení předsednictva NS ČSSR, které bylo určeno představitelům pěti zemí Varšavské smlouvy
- 172) 21. srpna - prohlášení předsednictva ÚV KSČ
- 173) 21. srpna - prohlášení předsednictva ÚV KSČ
- 174) 21. srpna – úvaha Jiřího Dienstbiera
- 175) 21. srpna - zpráva o situaci na Nové radnici v Praze
- 176) 21. srpna – zpráva o situaci v Praze
- 177) 21. srpna – výzva ČSM organizacím mládeže v zemích Varšavské smlouvy
- 178) 21. srpna – zpráva o odvozu představitelů KSČ sovětskou armádou
- 179) 21. srpna – sdělení velení Čs. lidové armády
- 180) 21. srpna – prohlášení předsednictva OV KSČ
- 181) Viz článek J. Nekvapila, citováno výše.

Listopad 1989

- 1) 22. listopadu – odpověď rektora Univerzity Karlovy v Praze akademika Zdeňka Česky na otázku, zda budou rebelující studenti postihováni
- 2) 17. listopadu – zpráva o oslavách 50. výročí 17. listopadu 1939
- 3) 17. listopadu – zpráva o oslavách na Karlově univerzitě
- 4) 17. listopadu – odpověď studenta na otázku, co ví o Janu Opletalovi
- 5) 17. listopadu – zpráva o oslavách na Karlově univerzitě
- 6) 20. listopadu – prohlášení vedení výboru Československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci
- 7) 17. listopadu – zpráva o oslavách na Karlově univerzitě
- 8) 17. listopadu – zpráva o oslavách na Karlově univerzitě
- 9) 18. listopadu – zpráva o studentských oslavách 17. listopadu na Vyšehradě, které vyvrcholily protestní demonstrací na Národní třídě
- 10) 20. listopadu – zpráva o obsahu projevu generálního tajemníka ÚV KSČ a předsedy Ústředního výboru národní fronty Miloše Jakeše na setkání s předním funkcionářským aktivem Svazu československo-sovětského přátelství
- 11) 18. listopadu – zpráva o studentských oslavách 17. listopadu na Vyšehradě, které vyvrcholily protestní demonstrací na Národní třídě
- 12) 20. listopadu – zpráva o obsahu projevu generálního tajemníka ÚV KSČ a předsedy Ústředního výboru národní fronty Miloše Jakeše na setkání s předním funkcionářským aktivem Svazu československo-sovětského přátelství
- 13) 19. listopadu – zpráva o rozšiřování falešného úmrtního oznámení Martina Šmída a snahy o uspořádání pietního aktu k jeho úmrtí
- 14) 18. listopadu – zpráva o studentských oslavách 17. listopadu na Vyšehradě, které vyvrcholily protestní demonstrací na Národní třídě
- 15) 22. listopadu – rozhovory redaktora Antonína Pečenky s občany na demonstraci na Václavském náměstí
- 16) 21. listopadu – zpráva o obsahu jednání předsedy federální vlády Ladislava Adamce s představiteli studentských, uměleckých a občanských kruhů
- 17) 20. listopadu – anketa se zástupci stranických organizací a pracovních kolektivů pražských závodů, odpověď Milana Sklenky z dopravního podniku Autobusy Praha

- 18) 20. listopadu - anketa se zástupci stranických organizací a pracovních kolektivů pražských závodů, odpověď Milana Žďárka z Avie Letňany
- 19) 22. listopadu - zprávy o situaci na dalších místech republiky
- 20) 20. listopadu - rozhovor děkana filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě profesora doktora Josefa Vladára, doktora věd s redaktorem Jánem Šmihulou
- 21) 20. listopadu - rozhovor děkana filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě profesora doktora Josefa Vladára, doktora věd s redaktorem Jánem Šmihulou
- 22) 20. listopadu - anketa se zástupci stranických organizací a pracovních kolektivů pražských závodů, odpověď Milana Žďárka z Avie Letňany
- 23) 20. listopadu – zpráva o obsahu projevu generálního tajemníka ÚV KSČ a předsedy Ústředního výboru národní fronty Miloše Jakeše na setkání s předním funkcionářským aktivem Svazu československo-sovětského přátelství
- 24) 20. listopadu - zpráva o pracovní poradě člena předsednictva ÚV KSČ a vedoucího tajemníka pražské stranické organizace Miroslava Štěpána s předním stranickým aktivem významných závodů hlavního města
- 25) 20. listopadu - projev soudruha Miroslava Štěpána na pracovní poradě s předním stranickým aktivem významných závodů hlavního města
- 26) 22. listopadu - rozhovor Vlasty Tilmanové se členem stávkového výboru vysoké školy UMPRUM Tomášem Ctiborem
- 27) 20. listopadu - prohlášení sekretariátu ÚV SSM
- 28) 22. listopadu - zpráva o zasedání ústředního výboru Národní fronty ČSSR
- 29) 22. listopadu – zpráva o setkání předsedy slovenské vlády Pavla Hrivnáka se zástupci bratislavské vysokoškolské mládeže
- 30) 22. listopadu – zpráva o zasedání ústředního výboru Národní fronty ČSSR
- 31) 21. listopadu - rozhovor redaktora Mariána Hudče se soustružníkem Jaroslavem Čechem z nejmodernější chemické továrny na severním Pováží v žilinské chemické celulóze
- 32) 17. listopadu – zpráva o oslavách na Karlově univerzitě

- 33) 22. listopadu – rozhovor člena předsednictva ÚV KSČ, vedoucího tajemníka městské stranické organizace v Praze a předseda městského výboru Národní fronty Miroslava Štěpána s pražským arcibiskupem kardinálem Františkem Tomáškem
- 34) 17. listopadu – zpráva o oslavách 50. výročí 17. listopadu 1939
- 35) 22. listopadu – projev člena předsednictva ÚV KSČ a vedoucího tajemníka pražské stranické organizace Miroslava Štěpána na pracovní poradě s předním stranickým aktivem významných závodů hlavního města
- 36) 17. listopadu – zpráva o oslavách na Karlově univerzitě
- 37) 20. listopadu – zpráva o obsahu projevu generálního tajemníka ÚV KSČ a předsedy Ústředního výboru národní fronty Miloše Jakeše na setkání s předním funkcionářským aktivem Svazu československo-sovětského přátelství
- 38) 22. listopadu – projev člena předsednictva ÚV KSČ a vedoucího tajemníka pražské stranické organizace Miroslava Štěpána na pracovní poradě s předním stranickým aktivem významných závodů hlavního města
- 39) 22. listopadu - rozhovory redaktora Antonína Pečenky s občany na demonstraci na Václavském náměstí
- 40) 20. listopadu - prohlášení vedení výboru Československé veřejnosti pro lidská práva a humanitární spolupráci
- 41) 20. listopadu – zpráva o obsahu projevu generálního tajemníka ÚV KSČ a předsedy Ústředního výboru národní fronty Miloše Jakeše na setkání s předním funkcionářským aktivem Svazu československo-sovětského přátelství
- 42) 22. listopadu - rozhovory redaktora Antonína Pečenky s občany na demonstraci na Václavském náměstí
- 43) 20. listopadu – prohlášení Ústředního výboru Československého svazu žen
- 44) 21. listopadu - rozhovor redaktora Mariána Hudce se soustružníkem Jaroslavem Čechem z nejmodernější chemické továrny na severním Pováží v žilinské chemické celulózce
- 45) 22. listopadu – zpráva o demonstraci na Václavském náměstí
- 46) 21. listopadu – rozhovor s předsedou ústředního výboru Svazu československo-sovětského přátelství Zdeňkem Hořením
- 47) 21. listopadu - názor člena městského výboru strany Jindřicha Cipru z Mítasu Praha na současnou situaci

- 48) 22. listopadu - rozhovory redaktora Antonína Pečenky s občany na demonstraci na Václavském náměstí
- 49) 20. listopadu – zpráva o obsahu projevu generálního tajemníka ÚV KSČ a předsedy Ústředního výboru národní fronty Miloše Jakeše na setkání s předním funkcionářským aktivem Svazu československo-sovětského přátelství
- 50) 21. listopadu - názor Lubomíra Louky z dopravního podniku Metro Praha na současnou situaci
- 51) 21. listopadu - prohlášení členů Národního divadla v Praze přednesené národním umělcem Rudolfem Hrušínským
- 52) 21. listopadu – rozhovor s předsedou ústředního výboru Svazu československo-sovětského přátelství Zdeňkem Hořením
- 53) 22. listopadu – prohlášení Ústředního výboru českého svazu protifašistických bojovníků
- 54) 22. listopadu – zpráva o pracovní poradě člena předsednictva ÚV KSČ a vedoucího tajemníka pražské stranické organizace Miroslava Štěpána s předním stranickým aktivem významných závodů hlavního města
- 55) 21. listopadu - zpráva o obsahu jednání předsedy federální vlády Ladislava Adamce s představiteli studentských, uměleckých a občanských kruhů
- 56) 19. listopadu – rozhovor redaktorky Aleny Millerové s Milanem Šmídem, otcem hlavního studentského protagonisty událostí na Národní třídě Martina Šmída

Použitá literatura

- BARTOŇ, A., MERKELOVÁ, V., ROUBAL, L.: Povstání českého lidu. In *Katalog k 30. výročí osvobození Československa*, Praha: Archiv Čs. rozhlasu v Praze a Bratislavě, 1975, s. 29-30.
- BARTHES, Roland: *Mytologie*. Přel. J. Fulka. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004. 170 s. ISBN 80-86569-73-X.
- BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas: *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Přel. J. Svoboda. 1. vyd. – dotisk. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- DIENSTBIER, Jiří, LÁNSKÝ, Karel: *Srpen 1968*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Práce, 1990. 217 s. Rozhlas proti tankům, s. 18-116.
- DISMAN, Miloslav: *Hovoří Praha*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1975. 226 s.
- JEŠUTOVÁ, Eva, kolektiv autorů: *Od mikrofonu k posluchačům: Z osmi desetiletí Českého rozhlasu*. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 2003. 667 s. ISBN 80-86762-00-9.
- JEŽEK, Vladimír: *Voláme všechny: Československý revoluční vysílač na vlně 415,5 metru ve dnech 5. – 9. května 1945*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966. 289 s.
- PACOVSKÝ, Jaroslav: *Na vlnách rozhlasu*. 1. vyd. Praha: Český rozhlas, 1993. 158 s.
- SMITKA, Václav: Vysílání (legálního) Čs. rozhlasu 21. – 27. srpna 1968: Rozhlas ve vypjaté společenské situaci. *Edice rozhlasové práce*, 1990, ročník XIV., č. 1, s. 4-30. Československý rozhlas, Praha 1990.

Sekundární prameny

NEKVAPIL, Jiří: Etnometodologická konverzační analýza v systému encyklopedických hesel, *Češtinář*, 1999/2000, ročník 10, s. 80-87.

Program vysílání:

Týdeník rozhlas. č. 3, roč. 34. Radioservis, 1993. Praha. ISSN 1213-2098.

Týdeník rozhlas. č. 19, roč. 5. Radioservis, 1995. Praha. ISSN 1213-2098.

Týdeník rozhlas. č. 34, roč. 8. Radioservis, 1998. Praha. ISSN 1213-2098.

Týdeník rozhlas. č. 34, roč. 13. Radioservis, 2003. Praha. ISSN 1213-2098.

Týdeník rozhlas. č. 18, roč. 15. Radioservis, 2005. Praha. ISSN 1213-2098.

Nahrávky a přepisy vysílání z 5. – 9. května 1945, 21. – 22. srpna 1968, 17. – 22. listopadu 1989 uloženy v archivu Českého rozhlasu, Vinohradská 12, Praha.

Osobní rozhovor s Miloněm Čepelkou ze dne 20. 4. 2006, nahrávka uložena v archivu autorky.

V prepisech textů (přílohy) jsem pracovala s rekonstrukcí vysílání v květnu 1945 Vladimíra Ježka (JEŽEK, V.: *Voláme všechny: Československý revoluční vysílač na vlně 415,5 metru ve dnech 5. – 9. května 1945*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966.), s přepisy vysílání v srpnu 1968 pořízenými pro potřeby archivu ČRo a uloženými tamtéž a s nahrávkami Rozhlasových novin ze 17. – 22. listopadu, uloženými rovněž v archivu ČRo.

V ukázkách textů jako součástí suprasegmentálních znaků jsou používala nahrávky vysílání z května 1945 a ze srpna 1968 z archivu ČRo.